

Publikáciu a projekt podporili

- Visegrad Fund
2010 years
-

Táto publikácia bola podporená z rezerv predsedu vlády SR

Projekt podporili

CSEH CENTRUM
ČESKÉ CENTRUM

PRA
PRA
PRA
PRA
HA
GUE
GA
G

školská
PRAHA
28
MAĎARSKÉ
KULTURNÍ
STŘEDISKO
V PRAZE
PRÁGAI
MAGYAR
KULTURÁLIS
KÖZPONT

A Magyar Köztársaság Kulturális Intézete
Kultúrny inštitút Maďarskej republiky

A2
kulturní čtrnáctideník

yo-yo

<http://www.yo-yo-yo.org>

<http://tuzrakter.hu>

<http://col-me.info>

crisis. mania

Bratislava
2010

Intro /

A mighty hello to crizy maniacs

Budapest / INTRO Budapest

Karl & biketour collective:
Ecotopia bike tour
Justin:
Sustainable Urban Mobility
Motja:
Budapest
Maria:
Hitch-hiking as a Political Act

Bratislava / INTRO Bratislava

Martina:
Alternative Living in Bratislava
Silvia:
Designed for all?
Čučo:
Dornkappel – a place recalling
the past
Kriz:
Listening to the Houses
Maxigas:
Squatification
Barb, Mayo:
I Want to Be in the House!

Prague / INTRO Prague

Lenka: Everybody Liked Our
Prehistoric Food
Lenka: Find Your
Real Food
Milos: Artists Cook
and Dustmen
Václav: Poor Lunch
Filip:
Crisis Mania / mini cook book

In your hands you are holding the outcomes of series of workshops taking place from autumn 2009 to spring 2010. Three organizations with three different missions from three countries wanted to tackle one issue: the so-called financial/economic crisis and the mania around it. The concept for this project was developed in winter 2008/2009 in Budapest by COL-ME from Bratislava and our Hungarian friends organized in the ,Art Sector Foundation' in Budapest. By that time, the hysteria about the crisis was at the height of media attention and the information was moving between ,it actually isn't taking place' to a complete ,end of the world' news. But who was really affected by the crisis? Were we affected in our everyday lives? Were other people affected in their everyday lives? And what are we talking about when we talk about the crisis on the economic market anyway?

It was time for us to look more closely into what was at stake, and at the same time explore what new approaches and practices a situation like this could give way to. It was time to take three important issues in our everyday lives into our own hands and investigate them more deeply. Three topics drew our attention and interest – three topics where knowledge and alternative practices already exist: Travelling, Housing and Food. Together with our befriended organisation vYo-Yo from Prague, we worked out a schedule and divided the workshops in three parts, whereas each part would take place in a different city. As three very different organisations we decided to leave the form of the workshop open for each organisation to host it in the way and environment they choose. Three different workshops were the outcome, but all connected to the question of what role the crisis plays in our lives and how to face it regarding to certain areas. For each workshop a set of articles were worked out to introduce a wider public into what we have been working and researching on and where our focus of interests was caught in. This publication presents these articles to a wider public.

Hatalmas üdvözlet a válságmaniásoknak!

Egy 2009 ősze és 2010 tavasza között lezajlott workshop sorozat eredményeit tartjátok kezetekben. Három szervezet, három országból, három különböző küldetéssel körüljárt egy témát: az ún. gazdasági válságot és az azt körülvevő mániát. A projekt ötlete 2008/2009 telén született Budapesten a pozsonyi COL-ME és a budapesti Art Sector Alapítványban részt vevő barátaink által. Ebben az időben a válságról szóló hisztéria elérte tetőpontját a médiában és a hírek már egyre kevésbé hajtoggatták, hogy „valójában nincs is válság”, hanem sokkal inkább világvége üzeneteket lehetett hallani. De kit érintett igazán a válság? Érintett minket a minden nap életünkben? Érintett másokat a minden nap életükben? És miről beszélünk egyáltalán, amikor a gazdasági rendszer válságáról van szó?

Ideje volt közelebbről megvizsgálni, mi forog kockán, és egyúttal körülnézni, milyen új megközelítéseknek és gyakorlatoknak ad utat ez a helyzet. Ideje volt kezünkbe venni három fontos ügyet a minden nap életünkben és mélyebben tanulmányozni ezeket. Három téma került a figyelmünk és érdeklődésünk középpontjába – három téma, amelyről tudásunk és alternatív megoldásaink már vannak: Utazás, Lakhatás és Étkezés. A prágai Yo-yo szervezet betársulásával együtt kidolgoztunk egy időrendet és három részre osztottuk a sorozatot, ahol egy-egy workshop egy-egy városban került megrendezésre. Mivel három különböző szervezet dolgozott így együtt, a foglalkozások menetét és környezetét az annak otthonot adó szervezet döntésére bíztuk. Három eltérő workshop lett az eredménye, de mind szorosan kötődött ahoz a kérdéshez, milyen szerepet játszik az életünkben a válság és hogyan nézzünk szembe vele az élet különböző területeit illetően. minden workshop során születtek cikkek, amik nagyobb közönség számára ismerteti, min dolgoztunk, mit kutattunk és mi ragadta meg az érdeklődésünket. Ez a kiadvány ismerteti ezeket a cikkeket a szélesebb közönség számára.

Mohutné pozdravy krízo-maniakom

V rukách držíte výsledok série workshopov, ktoré prebiehali od jesene 2009 do jari 2010. Tri organizácie s tromi rôznymi misiami z troch rôznych krajín mali v úmysle sa popasovať s jednou téhou – s tzv. finančnou/ekonomickej krízou a mániou, ktorá sa okolo nej rozpútala. Koncept tohto projektu vznikol v zime 2008/2009 v Budapešti medzi bratislavským združením COL-ME a našimi maďarskými kamarátmi z budapeštianskeho združenia Art Sector Foundation. Do toho času dosiahla hystéria okolo krízy vrchol mediálnej pozornosti a informácie sa pohybovali medzi správami typu „ved sa vlastne nič nedeje“ a typu „nastal úplný koniec sveta“. Lenže koho to tá kríza vlastne zasiaha? Zasiaha nás a naše každodenné životy? Zasiaha ostatných ľudí a ich životy? A o čom to vlastne rozprávame, keď hovoríme o kríze na ekonomickom trhu?

Bolo načase, aby sme sa prizreli tomu, čo bolo v hre a aby sme zároveň prebádali nové postupy a nové praktiky, ktoré z tejto situácie mohli vyniknúť. Prišiel čas, aby sme tieto tri dôležité témy súvisiace s každodennou realitou, zobraли do rúk a hlbšie ich preskúmali. Našu pozornosť a záujem pritiahli nasledujúce tri témy – tri témy, o ktorých už nejaké tie vedomosti a aj alternatívna prax existujú –, a sice Cestovanie, Bývanie a Jedlo. Spolu s našou spriaznenou organizáciou Yo-yo z Prahy sme vypracovali plán akcií a rozdelili sme dielne na tri časti, pričom každá sa mala konáť v inom meste. Kedže všetky organizácie sú veľmi odlišné, rozhodli sme sa, že forma dielní bude otvorená a že ponecháme na jednotlivých organizáciách, akým spôsobom a v akom prostredí sa workshop bude konať. Výsledkom boli tri rozličné dielne, a všetky súviseli s otázkou, akú rolu v našich životoch zohráva kríza a ako jej v rôznych oblastiach môžeme čeliť. Priebeh všetkých dielní bol spracovaný v článkoch, aby sa aj širšia verejnosť mohla oboznámiť s tým, čo robíme, čo skúmame a na čo sme sa v dielňach zamerali. Tieto články predstavujeme publiku prostredníctvom tejto publikácie.

Budapest started with a three-day event about Travelling from 4th to 6th December 2009. Their section starts with an introduction into the "Ecotopia biketour" – a tour of a crowd of people crossing Europe on bikes every summer which everyone can join. Justin Hyatt is looking into "Sustainable urban mobility" introducing several concepts of public (city) transport that could enhance not only the life quality of cities, but the quality of local public transport as well. In her article, Maria Morozova is dealing with cross-country travelling in the form of "Hitch-hiking as a political act". An artistic intervention from Mathilde 'Motja' Gil, thoughts and keywords of the workshop weekend closes the Budapest part.

The workshop in Bratislava dealt with the question of Housing from 29th until 31st January 2010. Prior to the workshop COL-ME's Martina and b# with the help of Jožo were doing a row of interviews on housing situations of homeless people in Bratislava. You can read about the outcomes and experiences of this research in the article "Homes of 'homeless' people". Another crisis of living situations – that of people in wheelchairs – is pointed out by Silvia Petrušová in her short contribution "Designed for all?". In "Dornkappel – a place recalling the past" Michal Čudrnák gives a historical overview over the city part of Trnávka/Dornkappel in Bratislava – an old working class district that emerged at the turn of the century. Kriz is participating with a poetic contemplation "Listening to the houses" about this very city part of Trnávka / Dornkappel while Maxigas is pondering about "Squatification" when we visited an abandoned house there and discussed several possible assignments to this place. Another result of these discussions appears in "Chcem byť v dome/ I want to be in the house" by Marián Potocár and b#. It is not solely an article, but an experiment on developing a board game concerning the topic of usage of an abandoned house.

Last but not least Prague explored Food from 16th to 18th April 2010. You can read about how our ancestors ate in the interview with Magdalena Beranová "Everybody liked our

Budapesten kezdődött a rendezvénySOROZAT az Utazásról szóló háromnapos esemény keretében 2009. december 4-6. között. Az ő szekciójuk az „Ecotopia biciklitúra” bemutatásával kezdődik – egy csoportos túra, ami átbiciklizik Európán minden nyáron, és ahova bárki csatlakozhat. Justin Hyatt betekint a „Fenntartható városi közlekedés” témaKörébe, bemutatva a különböző elképzéléseket a (városi) tömegközlekedésről, amelyek nem csak a városi életminőségen javítanának, de a tömegközlekedés minőségén is. Mária Morozová cikkében a nemzetközi utazásokkal foglalkozik az „Autostop mint politikai tett” című cikkében. Egy művészeti beavatkozás Mathilde 'Motja' Gil-től, gondolatok és kulcsszavak a hétfégi rendezvényről zárja a budapesti részt.

A pozsonyi workshop, amit 2010. január 29–31 között tartottunk, a Lakhatás problémájával foglalkozott. A workshopot megelőzően Martine és b# a COL-ME tagjai Jožo segítségével interjúkat készítettek a pozsonyi hajléktalanok helyzetével kapcsolatban. A kutatás eredményeiről és tapasztalatairól az „Otthontalanok otthonai” című cikkben olvashatnak. A lakhatási körülmények másik válsága, a kerekesszékeseké, kerül megvilágításra Silvia Petrušová rövid közreműködésében, „Mindenki tervezve?” címmel. Michal Čudrnák történelmi áttekintést ad Pozsony egy részéről, „Trnávkáról/Dornkappelről”, ami a századfordulón alakult ki. „Hallgatni a házakat” címmel Kriz egy költői eszmefuttatással járult hozzá, Maxigas a „Squatosodás”-ról merengett el, amikor egy elhagyatott épületet látogattunk meg ezen a környéken és a hasznosítás különböző lehetőségeiről beszélgettünk. Egy másik eredménye ezeknek a beszélgetéseknek Marián Potocár és b# írása, „A házban akarok lenni”. Ez nem egyszerűen egy írás, hanem egy táblajáték tervezésének kísérlete, az elhagyatott ház hasznosításának kapcsán.

Végül, de nem utolsósorban Prága az Étkezés témaKörét járta körül 2010. április 16-18. között. Magdalena Beranová „Mindenki szerette a mi történelem előtti ételeinket” című

Sériu workshopov odštartovala 4. až 6. decembra 2009 Budapešť svojím trojdňovým podujatím na tému Cestovanie. Ich časť sa začína úvodom do „Cyklojízdy Ecotopia“, čo je túra masy ľudí, ktorá každé leto križuje Európu na bicykloch a ku ktorej sa môže ktokoľvek pridať. Justin Hyatt píše o „Trvalo udržateľnej mestskej mobilite“ a predstavuje niekoľko konceptov hromadnej (mestskej) dopravy, ktorá by mohla zdokonalniť nielen kvalitu života v mestách, ale aj kvalitu miestnej hromadnej dopravy. Maria Morozova sa vo svojom článku zamýšľa o cestovaní po krajinе vo forme „Stopování jako politického aktu“. Budapeštiansku časť uzatvára umelecká intervencia od Mathilde „Motja“ Gil a myšlienky a kľúčové slová plodného víkendu.

Bratislavské dielne, ktoré sa konali 29. januára až 31. januára 2010, sa zaoberali myšlienou Bývania. Ešte pred samotným podujatím Martina a b# z Col-me za pomoci Joža robili rad rozhovorov, cielom ktorých bolo preskúmať podmienky bývania ľudí bez domova v Bratislave. O výsledkoch a zážitkoch tohto výskumu si môžete prečítať v článku „Domovy ľudí bez domova“. O ďalšej kríze bývania – tentokrát ľudí na vozíku – hovorí Silvia Petruhová v svojom krátkom príspevku „Navrhnuté pre všetkých?“.

V článku „Trnávka – miesto, ktoré pripomína minulosť“ podáva Michal Čudrnák historický prehľad bratislavskej mestskej časti Trnávka/Dornkappel – starej mestskej časti, vzniknuvšej na prelome storočí ako štvrt pre robotnícku triedu. Kriz prispieva so svojou poetickou kontempláciou „Počúvanie domov“ o tejto štvrte, kym Maxigas sa zamýšľa nad „Squatifikáciou“, inšpiráciou ktorej mu bola návšteva opusteného domu v Trnávke a diskusia o potenciálnych úlohách tohto miesta. Ďalší výsledok týchto diskusií sa objavuje v „Chcem byť v dome/I want to be in the house“ od Mariána Potočára a b#. Nie je to len článok, ide skôr o experiment spoločenskej hry s tematikou použitia opusteného domu.

A napokon posledným stretnutím boli pražské dielne 16. až 18. apríla 2010,

ktorých tému bolo Jedlo. O tom, ako sa stravovali naši predkovia, si môžete prečítať v interview s Magdalenou Beranovou „Naše pravéky jídlo všem chutnalo“. Predvýskum miestneho jedla a trhov v Českej republike z dielne yo-yo vyústil do článku „Najdi si svou skutečnou potravinu“ Lenky Dolenovej. Sprievodný film s rozhovormi, na ktorých sa článok zakladá, nájdete na webstránke yo-yo. Miloš Vojtěchovský v článku „Umělci kuchaři a popeláři“ zase poskytuje prehľad jedla, jeho zvyškov a ich napojenie na umenie. Václav Hájek rozvíja tému jedla a umenia v príspevku „Chudý oběd. Étos prosté stravy v umení a kultuře“, pričom rozoberá význam ľahkého jedla a diét v našej spoločnosti ako aj rolu buržoázneho knedlíka a prostého jedla v maľbách. Roztrúsené medzi článkami nájdete virtuálne recepty od Filipa Kavka-Smiggelsa. Tento kuchár vystupoval nad pražskými strechami so svojou „Krizománie mini kuchařkou“, ktorú si môžete stiahnuť z webstránky yo-yo.

Dobrú chuť.

Barbara b# Huber
COL-ME
Bratislava 2010

prehistoric food". A pre-research on local food and markets in Czech Republic by Yo-Yo resulted in the article "Find your real food" by Lenka Dolanová. Accompanying the article on yo-yo's web page you will also find a video with interviews which this article is based on. Miloš Vojtěchovský on the other hand, is giving an overview of food, its connection to art and the leftovers of our meals in "Artists as Cooks and Dustmen". Václav Hájek follows up the topic of food and art in "Poor lunch of plain food in art and culture", but asks about the meaning of light food and diets in our society, the meaning of bourgeois dumpling and simple food on paintings. Scattered between the articles you will find ambrosial recipes from Fillip Kavka-Smiggels who performed over the roofs of Prague with the "Mini Cookbook krizománie" which you can download from yo-yo's web-page.

Enjoy

Barbara b# Huber

COL-ME

Bratislava 2010

írásában olvashatnak arról, hogyan étkeztek az őseink. A Yo-yo által készített előtanulmány a helyi élelmiszerkről és piacokról Csehországban eredménye a „Találd meg az igazi ennivalót”, Lenka Dolanová írása. A Yo-yo honlapján lévő szöveg mellett megtalálják az ennek alapjáról szolgáló interjúkról készült videót is. Miloš Vojtěchovský áttekintést nyújt az élelmiszer, a művészet és a maradékok kapcsolatáról a „Művészek mint szakácsok és kukások” címen. Václav Hájek a művészet és élelmiszer témáját a „Szegényebéd”.

„Az egyszerű étel étosza a művészetben és a kultúrában” címen folytatja, de ő a könnyű étel és a diéták, a polgári sztrapacska és az egyszerű ételek képzőművészeti ábrázolásának társadalmi jelentésére kíváncsi. A cikkek között megtalálják Fillip Kavka-Smiggels isteni receptjeit, „A válságmánia miniszakácskönyvet”, amiket a szerző Prága háztetői felett adott elő, amit megtekinthetnek a yo-yo honlapján”.

Jó szórakozást kíván

Barbara b# Huber

COL-ME

Bratislava 2010

Budapest / INTRO Budapest

*Karl & biketour collective:
Ecotopia bike tour*

*Justin:
Sustainable Urban Mobility*

*Motja:
Budapest*

*Maria:
Hitch-hiking as a Political Act*

<http://tuzrakter.hu>

Crisis Mania. On a way to BREAD and CIRCUSES. Crisis Edition

December 4th-6th 2009
Budapest

Realized with the support of:
International Visegrad Fund, Embassy
of Czech Republic, Czech Center
Budapest.

The Budapest part of Crisis_mania project took place at Túzraktér on 4th – 6th December 2009. The major topics covered during the Budapest workshops were alternative and ecological ways of traveling, namely hitch-hiking, public transportation and urban planning and bicycling.

On 4th December we had an introduction and expectation round during which participants from Prague, Bratislava and Budapest shared their vision of both Budapest workshop and the whole Crisis_mania project.

The 5th December workshops dealt with ecological ways of traveling in the city and sustainable mobility. On this day we had two workshops and short films screenings. The first workshop by Karl Brandner was dedicated to "Ecotopia Bike Tour". During the workshop Karl shared the basic concept and history of Ecotopia and his experiences. The next workshop by Justin Hyatt addressed "Alternative Ways of Traveling in a City" with an emphasis on sustainable mobility: public transportation, cycling and walking. We discussed various forms of traffic calming and the best examples of mobility management from all around the world.

6th December was dedicated to various aspects of hitch-hiking. The first workshop by Julieta tackled "Hitch-hiking and Living in Asia". Julieta talked about local specifics of traveling and living in Japan, Indonesia, China, Cambodia, Thailand etc. and provided us with information about local peculiarities and advice for traveling in Asian countries. The topic of the next workshop by A. was „Changing the World

ON A WAY TO BREAD AND CIRCUSES. CRISIS_EDITION

Workshop on alternative traveling in and beyond a city
within crisis_mania project

SCOPE

This workshop will discuss alternative ways of TRAVELING inside and outside cities/towns, we will discover how TRAVELING can exist outside the rules of the current system, and which practices are the best. We will emphasize eco-friendly nature of alternative ways of TRAVELING, as well as compare the situation in Hungary, Slovakia and Czech Republic with regards to TRAVELING.

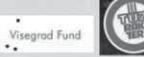
TOPICS

- Hitch-hiking;
- Public transport;
- Bicycling and Critical Mass movement;
- Ecological ways of traveling

TIME, PLACE
4-6 December, Túzraktér

PROGRAM

<http://indyme.dicasel.blogspot.com/2009/12/on-way-to-bread-and-circuses-crisis.html>

without Taking Power: Hitchhiking". During the workshop the participants shared their hitch-hiking experiences and reasons to hitch-hike, and afterwards we analysed hitch-hiking as a political act during a common discussion. The last workshop and interactive game by Maria Morozova "Hitch-hiking: Pitfalls, Caution, Self-defense, Creative Solutions" was about the ways to hitch-hike safely and creatively with an emphasis on female hitch-hiking.

Válságmania. Út a kenyér és cirkusz felé.

Válságkiadás.

2009. december 4–6.

Budapest

Főszervező Art Sector Alapítvány, támogató: Cseh Nagykövetség, Budapesti Cseh Centrum és a Visegrád Alapítvány.

A Válság_mánia projekt budapesti része a Tűzraktérben zajlott 2009. december 4–6. között. A legfőbb témaik, amiket a workshopok feldolgoztak, az alternatív és környezetbarát utazási módok voltak, nevezetesen az autóstop, a tömegközlekedés és várostervezés és a biciklizés.

December 4-én tartottunk egy bevezető kört és a pozsonyi, prágai és budapesti résztvevők megosztották egymással a várakozásaiat és elképzeléseiket, mind a budapesti workshopokat, mind a teljes Válság_mánia projektet illetően.

December 5-ét a környezetbarát városi közlekedési módoknak és a fenntartható utazásnak szenteltük. Két foglalkozást szerveztünk aznapra és kisfilmeket vetítettünk le. Az első workshopot Karl Brandner tartotta az Ecotopia biciklitúráiról. A foglalkozás során Karl megosztotta a résztvevőkkel az Ecotopia alapötletét és a saját élményeit. Ezt követően Justin Hyatt beszél az alternatív városi közlekedési módokról, nagy hangsúlyt fektetve a fenntarthatóságra: tömegközlekedés, biciklizés és gyaloglás. Beszélgettünk az egész világot érintő forgalomcsökkentés különböző lehetőségeiről és a közlekedésszervezés legjobb példáiról.

December 6-a az autóstoppolás különféle aspektusairól szólt. Az első workshopot Julieta tartotta az autóstopról és az életről Ázsiában. Beszámolt az utazás helyi sajátosságairól, az életről Japánban, Indonéziában, Kínában, Kambodzsában, Thaiföldön stb., és információkkal, tippekkel szolgált a helyi különlegességekről

és az ázsiai stoppolásról. A következő workshopot A. tartotta, Megváltoztatni a világot anélkül, hogy átvennénk a hatalmat: „Autóstop” címme. A workshop során a résztvevők megosztották egymással stoppolási tapasztalataikat és hogy miért stoppolnak, majd a stoppolás mint politikai tett elemzésére került sor egy közös beszélgetés keretében. Az utolsó workshop egy interaktív játék volt Maria Morozová vezetésével: „Autóstop: buktatók, óvatosság, önvédelem és kreatív megoldások” címmel, a biztonságos és kreatív autóstoppolásról, hangsúlyozva a női stopposok helyzetét.

Crisis Mania. Na ceste k chlebu a hrám. Krízová edícia.

4. - 6. decembra 2009, Budapešť

Hlavný organizátor: Art Sector Foundation, za podporu: Medzinárodného Višegrádskeho fondu, Veľvyslanectva Českej republiky, a Českého centra v Budapešti.

Budapeštianska časť projektu Crisis_mania sa konala v Túzraktéri 4. až 6. decembra 2009. Hlavné témy workshopov boli alternatívne a ekologické spôsoby cestovania, menovite stopovanie, hromadná doprava, mestské plánovanie a bicyklovanie.

4. december sa niesol v znamení úvodných stretnutí, počas ktorých sa účastníci z Prahy, Bratislavы a Budapešti delili o svoje predstavy budapeštianskych dielní ako aj celého projektu Crisis_mania.

Druhý deň sa venoval ekologickým spôsobom cestovania v meste a trvalo udržateľnej mobilite. Na programe dňa boli dva workshops a premietanie krátkych filmov. Prvý workshop sa týkal „Cyklojazdy Ecotopia“. Karl Brandner sa počas neho podelil o hlavnú myšlienku, historiu Ecotopie a svoje zážitky. Ďalší workshop „Alternatívne spôsoby cestovania v meste“ s dôrazom na trvalo udržateľnú mobilitu, hromadnú dopravu, cyklistiku a chôdzcu. Diskutovalo sa o rôznych podobách tlmenia dopravy a najlepších príkladoch riadenia dopravy po celom svete.

Rôzne aspekty stopovania sa rozoberali posledný deň dielní 6. decembra. Prvá dielňa bola o „Stopovaní a bývaní v Ázii“. Julieta porozprávala o miestnych špecifických cestovania a bývania v Japonsku, Indonézii, Číne, Kambodži, Thajske atď. a poskytla nám cenné rady a informácie ohľadom miestnych zvláštností a cestovania v ázijských krajinách. A. sa dotkol stopovania a jeho pohľadu naď ako na „Zmenu sveta bez toho, aby sme prevzali moc“. Počas

dielne si účastníci vymieňali svoje skúsenosti so stopovaním a dôvody, prečo takýmto spôsobom (ne)cestovať. V priebehu nasledovnej spoločnej diskusie sa analyzovalo stopovanie z pohľadu politického aktu.

Témou poslednej dielne a interaktívnej hry bolo opäť „Stopovanie a jeho pasce, na čo si treba dať pozor, sebaobrana a kreatívne riešenia“ v podaní Marie Morozovej, ktorá sa pozerala na tému bezpečnosť a kreativnosť stopovania s ohľadom na stopovanie žien.

The Ecotopia-Biketour Workshop:

Karl Brandner & bike tour collective

The Ecotopia Biketour (EBT) is a travelling community for everyone interested in culture, nature, actions, community life and the art of travelling without fossil fuels – the exact opposite of an all-inclusive flight to the beach!

Abstract:

EBT is a mobile action community: Moving all our stuff by simple pedal power, we create a community building up strong connections between participants coming from different cultures and groups, as well as between ourselves and our hosts e.g. by repairing bikes, cooking and celebrating together. We are about 10 to 50 bikers from all over the world and from manifold backgrounds (age, language, experience,...), we cycle together, do actions on our way and meet up with open-minded people and groups. We carry all equipment for camping on our bikes and trailers. Our schedule is totally chaotic, with constantly changing sleeping places, group composition and food quality. But there are some important fixed structures: e.g. consensus based decision making, all tasks divided between all of us, a sleeping place every night and breakfast, lunch and dinner for a reasonable participation fee. A bit more in detail:

Organizing network: EBT is an open network of old and new participants, there is no NGO or party behind us. This is also a call to you to join organising efforts and to prepare stuff for the tour at home. There are people putting loads of work into this project, caring for sleeping places, actions, infrastructure, info-material and funding. You can help to support us. Find out about the next meeting, online or in real, where decisions are being taken and work distributed on our websites (see below). And although it is not easy to get rid of hierarchies: we try to reduce them by abolishing the difference between organisers and participants during the tour: everyone is an organiser!! Route: We do prefer quiet asphalt roads in a

Cyklojízdy Ecotopia

Karl Brandner & bike tour collective

Cyklojízdy Ecotopia (Ecotopia Biketour aneb EBT) je cestující komunita pro každého, kdo se zajímá o kulturu, přírodu, akce, komunitní život a umění cestování bez fosilních paliv – přímý protiklad leteckých zájezdů na pláž se vším všudy!

Absztrakt:

Cyklojízdy EBT jsou mobilní akční komunitou: stěhováním veškerého nákladu prostřednictvím pouhé síly pedálů vytváříme komunitu, která podporuje výrazná propojení mezi účastníky z různých kultur a skupin, stejně jako mezi námi a našimi hostiteli, například při společném opravování bicyklů, vaření a oslavování. Jsme skupina asi 10 – 50 cyklistů z celého světa a s rozmanitou historií (věk, jazyk, zkušenosti...), jezdíme společně, na cestě pořádáme akce a setkáváme se s otevřenými lidmi a skupinami. Veškeré vybavení pro kempování si vezeme na kolech a vozících. Náš časový plán je zcela chaotický, místa k přespání, skupinové tvoření a kvalita jídla se neustále mění. Ale jsou tu určité důležité dané struktury: například rozhodování je založené na dohodě, veškeré úkoly se dělají mezi všechny, pro každou noc zajistíme místo k přespání a snídani, oběd a večeři za rozumný účastnický poplatek.

Trochu detailněji:

Organizující síť: cyklojízdy EBT jsou otevřená síť starých a nových účastníků, za níž stojí nevládní organizace. Vyzýváme k organizačnímu úsilí a k domácí přípravě včí na jízdu. Někteří lidé do projektu investují ohromné množství práce, zajistí místa k přespání, akce, infrastrukturu, informační materiál a dotace. Všichni nám mohou pomoci svojí podporou. Zjistěte si, kdy je příští setkání, online či reálné, na němž dochází k rozhodnutí, a kdy je práce rozdělována na našich webových stránkách (viz. níže). Ačkoliv není jednodu-

Az Ecotopia biciklitúra

Karl Brandner & bike tour collective

Az Ecotopia biciklitúra egy utazó közösség, ami nyitott bárki számára, akit érdekel a kultúra, a természet, a különböző rendezvények, közösségi élet és a fosszilis üzemanyagok nélküli utazás művészete – az abszolut ellentéte egy teljes körű tengerparti repülőútnak!

Absztrakt:

Az EBT egy mozgó akcióközössége: mindenüket egyszerű pedál-erővel visszük, mi hozzuk létre a közösséget, a különböző kultúrákból és csoportokból összeverődött résztvevők közötti szoros kapcsolatokkal, és köztünk és a vengédlátóink között is, pl. bicikliket javítunk, főzünk és együtt ünnepelünk. 10–50 biciklis a világ minden tájáról jönnek és sokféle háttérrel rendelkeznek (életkor, nyelv, tapasztalatok stb. terén), együtt tekerünk, akciókat szervezünk útközben, és nyitott emberekkel és csoportokkal találkozunk utunk során. minden táborozási eszközöt a bicikliken és utánfutókon szállítunk. Az időrend teljesen kaotikus, folyamatosan változtatjuk az alvóhelyeket, a csoport összetételét és az élelmiszer minőségét. De van néhány fontos stabil rendszer, például a konszenzusos döntéshozatal, minden feladatot megosztunk magunk között, minden éjjel van alvóhely és reggeli, ebéd és vacsora egy arányos résztvevői áron.

Kicsit mélyebben:

A szervező hálózat: az EBT egy régi és új résztvevőkből álló nyitott hálózat, nincs mögötte semmilyen civil szervezet vagy párt. Ez egyúttal egy felhívás is, hogy csatlakozz a szervezési teendőkbe, hogy otthon előkészítsd a dolgokat az útra, indulás előtt. Vannak emberek, akik sok energiát, munkát ölnek ennek a projektnek a megvalósításába, akik megszervezik az alvóhelyeket, akciókat, infrastruktúrát és a finanszírozást. Tehetsz azért, hogy ebben támogass minket. Találd meg az alábbi módon közül a hozzád legközelebbi következő megbeszélést, online

beautiful scenery, slightly downhill. about 50 km per day. We do our best to find them! A day with 30 km is very nice to fluff around and enjoy the not cycling sides of life. We do less cycling on action days and none on resting days (two per week desired). A slow pace gives more time for the other nice things of EBT: to enjoy the surroundings, contact with local people, events and workshops. But still you might have to expect harder days: busy roads, more than 80 km/day, and some haste because some hosts are waiting...

Sleeping places: A basic EBT sleeping place includes some space for tents. As nothing more is really needed, we made the experience that we can partly organize our sleeping places during the tour, during the day. This is nice sometimes – it strengthens the group feeling when people work together to find the place and to make up for its downsides. Basic features which should not miss with any organized sleeping place are: drinking water supply, a fireplace to cook and firewood in reach. Other types of sleeping place are: offices, schools and sport halls, which have sometimes really luxury facilities like hot showers (or even a sauna), a lake to swim, a roof (very appreciated in case of rain), a breakfast room, internet facilities, a kitchen equipped for big groups,...

Very important is the contact and exchange with local people, information about the surroundings (bike shops, (eco)markets, where to get products from local farmers, tourist traps...).

Food: We rotate the task of preparing vegetarian breakfast, lunch and dinner. In our attempt to buy as local and organic food as possible we avoid big supermarkets with its highly packed and far travelled products but buy our food on local markets, small shops or from farmers we pass by. Usually we cook on wood fire, if we do not have access to a big kitchen. Cooking together is fun and strengthens the community.

Consensus Decision Making: We work with consensus based decision making: not the majority decides, but everyone is included in

ché se zbavit hierarchií, snažíme se je v průběhu jízdy zredukovat zrušením rozdílu mezi organizátory a účastníky: každý je organizátorem!! Cesta: preferujeme asfaltové cesty s krásnou scenérií, mírně se svažující, asi padesát kilometrů denně. Děláme, co můžeme, abychom je našli! Den se třiceti kilometry je moc pěkný, můžeme bloumat po okolí a užívat si necyklistické stránky života. V akčních dnech se věnujeme cyklistice méně a v odpočinkových dnech vůbec (zádoucí jsou dva takové dny týdně). Pomalé tempo dává víc času na další pěkné věci v průběhu cyklojízd: můžeme si užít okolí, vstoupit do kontaktu s místními lidmi, účastnit se různých akcí a dílen. Ale přesto lze zažít obtížnější dny: rušné cesty, víc než osmdesát kilometrů denně a nějaký ten chvat, když hostitelé čekají...

Místa na spaní: základní místo na spaní během cyklojízd je místo pro stanování. Jelikož nic víc není vlastně potřeba, ze zkušenosti víme, že můžeme místa k přespání částečně zorganizovat během jízdy, v průběhu dne. To je někdy pěkné – posiluje to skupinové citení, když lidé pracují společně, aby našli místo, a to pak upravují. Základní vlastnosti, které by žádné zorganizované místo na spaní nemělo postrádat, jsou: přísun pitné vody, ohniště na vaření a dřevo v dosahu. Dalšími typy míst k přespání jsou: úřady, školy a sportovní haly, které mají někdy opravdu luxusní vybavení jako horké sprchy (nebo dokonce saunu), jezero k plavání, střechu (velmi ceněné v případě deště), snídaňovou místnost, internetové připojení, vybavenou kuchyní pro velké skupiny... Velmi důležité jsou kontakt a komunikace s místními lidmi, informace o okolí (obchody s koly, (eko) tržiště, kde lze koupit produkty od místních farmářů, turistická lákadla...).

Jídlo: střídáme se v úkolu přípravy vegetariánské snídaně, obědu a večeře. Snažíme se co nejvíce nakupovat lokální a organické potraviny a vyhýbat se velkým supermarketům s balenými produkty, které přivezly z velké dálky. Nakupujeme tedy jídlo

vagy élőben, ahol a döntések születnek, és szétsztrijk a feladatokat. És bár nem könnyű megszabadulni a hierarchiáktól, mi megpróbáljuk csökkenteni a különbséget a szervezők és a résztvevők között a túra során: mindenki szervező! Útvonal: jobban szeretjük a gyönyörű tájakon futó, lehetőleg lejtős, csendes aszfalt utakat, nagyjából 50 km naponta, és megteszünk minden azért, hogy meg is találjuk ezeket! Egy 30 km-es nap után kellemes körbenézni a környéken és élvezni az élet biciklizésen kívüli részeit.

Akciónapokon általában kevesebbet biciklizünk, és pihenőnapokon egyáltalan nem tekerünk (két nap hetente az ideális). Az alacsonyabb sebesség több időt enged az EBT más dolgainak: hogy élvezzük a környezetet, kapcsolatot teremtsünk a helyiekkel, rendezvényeket és workshopokat tartunk. De emellett vannak keményebb napok is: forgalmasabb utak, időnként 80 km egy nap alatt, egy kis hajrá, mert a vendéglátóink már várnak ránk...

Alvóhelyek: az alap EBT alvóhely magába foglal sátorhelyeket. Mivel másra nem is nagyon van szükség, tapasztalatunk van abban, hogyan tudjuk megszervezni saját magunk az alvóhelyeket a túra során, napközben. Ez néha nagyon jó tud lenni – megerősíti a csoportérzést, amikor emberek együtt dolgoznak azon, hogy megfelelő helyet találjanak, és előnyt kovácsoljanak a hátrányokból. Az alapfeltételeket sosem szabad elfelejteni bármilyen alvóhely szervezése esetén: ivóvíz-ellátás, egy tűzrakóhely főzéshez és tüzelőfa a közelben. Más típusú alvóhelyek lehetnek: irodák, iskolák, tornatermek, ahol néha luxuskörülmények is vannak, pl. melegvizes zuhany (sót, sauna), egy fürdésre alkalmas tó, fedett hely (nagyrá értékelt esőzés esetén), ebédlő reggelizéshez, internethozzáférés, egy nagyobb csoportok számára felszerelt konyha...

Nagyon fontos a kapcsolatteremtés a helyiekkel, információ a környékről (biciklis boltok, biopiacok ill. hagyományos piacok, honnan lehet beszerezni helyi termékeket közvetlenül a termelőktől, turistatérképek...).

Étkezés: A vegetáriánus reggeli, ebéd és vacsora elkészítésének feladata változik. Megpróbálunk minél több helyi és organikus élelmiszert vásárolni, és minél inkább elkerülni a szupermarketeket, a sokszorosan csomagolt és messziiről szállított termékekkel, ehelyett pedig helyi élelmiszert veszünk a helyi piacokon, kisebb boltokban vagy a termelőktől, amikor arra járunk. Általában táborítzón főzünk, ha nincs hozzáférésünk nagyobb konyhához. A közös főzés jó szórakozás és összekovácsolja a közösséget.

Konszenzusos döntéshozatal: konszenzusos döntéshozatallal működünk, azaz nem a többség hozza a döntéseket, hanem mindenki részt vesz a döntésekben. Azt gondoljuk, minden döntés teljes egyetértésen, konszenzuson kellene, hogy alapuljon. Tudjuk azt is, nem mindannyian tanultuk meg ezt az iskolában, és vannak olyan emberi tényezők, amik biztosítják, hogy minden lesznek döntéshozók és olyanok, akik csendben ülnek a körben. Kulturális és nyelvi akadályok, viselkedés a csoportban, társadalmi, nemi (gender) különiségek, nagyon motivált és nagyon lusta emberek, valamint a folyamatosan változó csoportösszetétel minden hézségek, amiket meg kell oldanunk, hogy elérjük ezt a célt.

Környezetvédő mozgó akcióközösség: nem használunk semmilyen motorikus közlekedési eszközt, ezért minden holminkat a biciklikén és a hozzájuk kapcsolt utánfutókon szállítjuk. Megpróbáljuk minél jobban lecsökkenteni a szeméttermelésünket, újra használni, amit csak lehet, és megpróbáljuk újrahasznosítani a maradékot. Megpróbálunk helyi boltokban és biotermelésből származó termékeket venni (de néha a szupermarketben végezzük), és vegán/vegetáriánus ételeket eszünk. A résztvevők különböző háttérrel érkeznek a túrára és különböző elközpeléseik vannak arról, hogyan kell környezetbarát módon viselkedni, élni. A túra során megosztjuk egymással ezeket az elközpeléseket és tapasztalatokat. Azt gondoljuk, mindenki saját döntése, hogy követi-e ezeket az irányelveket, de a túra során elvárjuk, hogy nyitott legyél arra, hogy meghallgasd az érveket ezek mögött

the decision. We think that all decisions should be based on consensus. But we do also know, that none of us learned this in school and that there are certain human qualities which take care, that we will always have decision makers and people sitting quiet in the circle. Cultural and language barriers, human group behaviour, gender specific behaviour, highly motivated or very lazy people and the constantly changing group structure are the difficulties which we have to overcome in this process.

Eco-mobile action community: We do not use any motorized vehicles and therefore transport all our stuff on our bikes and/or with attached trailers. We reduce our garbage as much as possible, reuse most of it and try to recycle the rest. We try to shop locally and organically produced stuff (but sometimes end up in a supermarket...) and eat vegan/vegetarian meals. Participants come with different backgrounds to the tour and have different ideas how to behave ecologically. During the tour we exchange these different experiences. We consider it everyone's personal decision to follow them, but we expect you to be open to listen to the reasons behind them and to follow them, if you do something for the whole group. We connect with local groups and projects, by whom we are being hosted. They show us their projects, their campaigns as well as their night-life. And we might find a way to help them with our workforce, our experience and our ability to raise (media-)attention for a certain topic as an international bike tour doing an action. On the one hand we see our „biketourists“ experiencing a host project, collecting ideas and get impressions of political realities, on the other hand the local group is visited by a cheerful crowd of open-minded foreign people, who bring some fresh wind and new ideas and stories about similar things happening in their countries.

Creativity: There is quite some magic happening around biketour, chaos everywhere, things not working out, being different than expected and a lot of improvisation. But in these rooms, this not organized part, which people have to cope with together, will be filled with the nicest minutes and be the time, when friendships

na místních tržích, v malých obchodech anebo od farmářů, které májíme. Obvykle vaříme na ohni, pokud nemáme přístup k velké kuchyni. Společné vaření je zábavné a utužuje komunitu.

Konsenzuální rozhodování: pracujeme s rozhodováním, které je založené na dohodě: nerozhoduje většina, nýbrž do rozhodování je zapojen každý. Domníváme se, že veškerá rozhodnutí by měla vycházet z dohody. Víme ale, že nikdo z nás se to nenaučil ve škole a že jsou určité lidské vlastnosti, které zodpovídají za to, že zde vždy budou ti, kteří činí rozhodnutí a lidé sedící tiše v kruhu. Kulturní a jazykové bariéry, skupinové chování, genderově specifické chování, vysoce motivovaní anebo velmi líní lidé a neustále se proměňující skupinová struktura jsou obtíže, které musíme v tomto procesu překonat.

Eko-mobilní akční komunita: nepoužíváme žádná motorová vozidla, a tudíž veškeré naše vybavení převážíme na kolech a/nebo připojených přívěsech. Co nejvíce omezujeme odpad, většinu využíváme znova, a zbytek se snažíme recyklovat. Snažíme se nakupovat lokálně a organicky vyprodukované zboží (ale někdy skončíme v supermarketu...) a jíme veganská/vegetariánská jídla. Na jízdu přicházejí účastníci s rozličnou minulostí a mají odlišné představy o ekologickém chování. Během jízdy si vyměňujeme tyto rozdílné zkušenosti. Považujeme za osobní rozhodnutí každého se jimi řídit, ale očekáváme, že člověk bude otevřený, a pokud dělá něco pro celou skupinu, vyslechně zdůvodnění ostatních a bude je následovat. Propojujeme se s místními skupinami, které nás hostí. Ty nám ukazují své projekty, své výpravy i svůj noční život. A my třeba nalezneme způsob, jak jim pomoci, naší pracovní silou, zkušenostmi a schopností upoutat pozornost (médií) k jistým tématům jako je mezinárodní cyklojízda v akci. Na jedné straně vidíme své „cykloturisty“, kteří zkouší projekt hostitele, sbírají ideje a dojmy z politických skutečností, na druhé straně místní skupinu navštíví veselý dav otevře-

és hogy kövesd őket, ha az egész csoport számára csinálsz valamit. A helyi csoportokkal és projektekkal kapcsolatot teremtünk, akik elszállásolnak minket. Megmutatják nekünk a saját projektjeiket, kampányaikat és az éjszakai életüket is. Találhatunk rá módot, hogy segítsük őket a munkánkkal, erőnkkel, tapasztalatainkkal és képességünkkel, hogy (média)figyelmet vonzzunk valamelyen témaéra, mint egy nemzetközi biciklitúra-csoport, aki akciókat szervez. Egyrészt mi, mint bringaturisták, tapasztalatokat szerünk a vendéglátó projektek től, ötleteket kapunk és belelátunk a helyi politikai helyzetbe, másrészt a helyi csoportok vendégül láthatnak egy vidám nemzetközi társaságot, akik friss szelet, új ötleteket és történeteket hoznak magukkal, olyan helyekről és eseményekről, ahol hasonló dolgok történnek, minden résztvevővel a saját országukban.

Kreativitás: Van valami varázslatos az egész biciklitúrában, mindenütt káosz, a dolgok nem működnek, vagy másképp, mint ahogy vártuk, rengeteg az improvizáció. De ezek a terek, ez a meg nem szervezés, amikor az embereknek együtt kell működniük, ez megtelik a legszebb pillanatokkal és ez az az idő, amikor a barátság lánca növekszik a bicikliző résztvevők között és a helyi emberekkel is útközben.

Pénz: az EBT – az utazás egy nagyon olcsó módja! Jelenleg a napi díjat nagyból fejenként 5 euróban határozzuk meg. Nagyon fontos, hogy a részvételi díj alacsonyabb azok számára, akik szegényebb országokból jönnek, vagy akik nem rendelkeznek jövedelemmel. Ezt a pénzt névtelenül gyűjtí össze Sigmund, a varázskalap. Ha elég gazdag vagy ahhoz, hogy támogass egy kevésbé tehetős személyt, lehetőséged van többet adni, vagy kevesebbet, ha épp nincs olyan sok pénzed. Néha nagyon szerencsések vagyunk a támogatásokat illetően, de általában inkább szegényebbek közé tartozunk. Másrészt nagyon jó projektekkal találkozunk utunk során, és szeretnénk, ha az egyes állomások nyernének a látogatásunkkal. Nem csak a nagyobb médiafigyelemmel, hanem, ha lehetséges, anyagilag is támogatjuk őket. Majdnem mindenütt lehet ingyenes belépést kérni, esetleg kedvezményt, mint egy

nemzetközi csoportnak, egy szegény kelet-európai csoport, akik majdnem minden ingyen szeretnének, ez nem koldulás, nem szégyen. ... Kérhetünk a helyi termelőktől és boltosoktól is (élelmiszer)hozzájárulást, hogy az általános költségek alacsonyak maradjanak.

Megtalálsz minket az interneten:
http://btwiki.ecobytes.net/Main_Page és <http://www.ecotopiabiketour.net/>

grow, between biketour-participants and also with local people on the way.

Money: EBT is a very cheap way to travel! Right now we propose a daily fee of about 5€ on average per day. Very important is that the participation-fee is lower for people from poor countries or for people without income. This money should be collected anonymously by Sigmund, the magic hat. So if you are rich enough to support some less wealthy person, you have the chance to give more, or less if you happen not to own much money. Sometimes we are also very lucky with funding, but generally we are the poor type. On the other hand there are really nice projects on our way and we want them to profit from our stay. Not only through the higher media interest, but if possible by leaving some money. Asking for free entry or reduction everywhere as we are a big international group with poor eastern Europeans and should get everything for free. We can also ask farmers and shop owners for (food) donations, so that in general the costs stay low.

You can find us on the web:
http://btwiki.ecobytes.net/Main_Page
and <http://www.ecotopiabiketour.net/>

ných cizích lidí, kteří sem vnesou čerství vítr a nové myšlenky a příběhy o podobných věcech, jež se dějí v jejich zemích.

Kreativita: okolo cyklojízd panuje jistá magie, všude je chaos, věci nefungují, jsou jiné, než očekáváte, a musíte hodně improvizovat. Ovšem tyto prostory, ta neorganizovaná část, s níž se musí lidé společně vyrovnat, bude vyplněna těmi nejhezčími minutami, kdy se utužuje přátelství, mezi účastníky cyklojízdy a také s místními lidmi na cestě.

Peníze: EBT cyklojízda je velmi levným způsobem cestování! Nyní navrhujeme denní poplatek průměrně okolo pěti eur za den. Je velmi důležité, že účastnický poplatek je nižší pro lidi z chudých zemí či lidi bez příjmu. Tyto peníze by měl anonymně vybrat Sigmund, magický klobouk. Takže pokud jste dost bohatí, abyste podpořili některého méně movitého člověka, máte šanci dát víc, anebo méně, pokud náhodou nevlastníte hodně peněz. Někdy máme také velké štěstí co se týče financování, ale většinou jsme spíš ti chudí. Na druhé straně jsou na naší trase většinou opravdu pěkné projekty, a my chceme, aby měly z našeho pobytu užitek. Nejen z vyššího zájmu médií, ale pokud je možné, necháme nějaké peníze. Také se všude ptáme na volný vstup či slevu, jelikož jsme velká mezinárodní skupina s chudými Východoevropany a měli bychom vše dostat zadarmo. Také můžeme žádat farmáře a majitele obchodů o dotace (prostřednictvím jídla), takže obecné náklady zůstanou nízké.

Informace pocházejí z webové stránky:
<http://www.ecotopiabiketour.net/>
a http://btwiki.ecobytes.net/Main_Page.

What is Sustainable Urban Mobility?

Justin Hyatt

The concept of Sustainable Urban Mobility is one that embraces the way that we move around in cities, and advocates or highlights environmentally friendly modes of transport, among other ways of reducing the carbon footprint of a city and the high levels of mobility to be found in many cities.

This term thus implies both transport modes (such as bicycle, public transport and walking) as well as an approach to the overall travel needs and patterns we experience in cities, with an eye to providing alternatives to private motorised transport (such as the motorcar) as well as calling for a reduction in automobile use.

Public transport

Taking a survey of the types of public transport (pt) modes, we come across: buses, trolley-buses, trams, subways, light rail, trains, and para-transit. This latter term refers to various transport types that are less easily put into categories; yet do play an important part in many urban contexts: bus-on-demand, rickshaws, segways, pedicabs (or velotaxi: bicycle-powered taxi service) and many more.

Cities of different sizes have different needs as far as the types and complexity levels of mass transit systems. Mega-cities, like London or Moscow naturally need complex subway systems, in addition to all the other types of transport available. Medium-size cities, like Prague and Bratislava, may choose between subway systems and other systems as their principle system of transporting people. While Prague does have a subways system, it also has an excellent tram network, which handles a large amount of the city's transport needs. Cities like Vienna and Berlin, in addition to a subway system, also move people via a suburban rail system, known as S Bahn.

Where possible, surface-based rail networks (such as trams or light rail) offer the perfect

Čo je to trvalo udržateľná mestská mobilita?

Justin Hyatt

Koncept Trvalo Udržateľnej Mestskej Mobility (TUMM) sa týka spôsobu, akým sa pohybujeme v mestách a akým sa presadzujú alebo zdôrazňujú spôsoby dopravy priaznivé pre životné prostredie ako aj spôsoby znižovania uhlíkovej stopy a pre mnoho miest typickej vysokej úrovne mobility.

Tento termín zahŕňa ako spôsoby cestovania (napr. bicykel, mestská hromadná doprava a chôdza), tak postoj k všeobecným dopravným potrebám a vzorcom, ktoré zažívame v mestách s dôrazom na poskytovanie alternatív k súkromnej motorizovanej doprave (napr. motorové vozidlo) ako aj výzvu k znižovaniu automobilizmu.

Mestská hromadná doprava

K prostriedkom mestskej hromadnej dopravy (MHD) patria autobusy, trolejbusy, električky, metro, ľahké metro, vlaky a paratranzitná doprava. Posledný termín sa vzťahuje k rôznym typom dopravy, ktoré sa kategorizujú trochu ľažšie, ale i tak zohrávajú dôležitú úlohu v rôznych mestských kontextoch – ide napr. o autobus na zavolanie, rikše, segway (dvojkolesový dopravný prostriedok pre jedného človeka), pedotaxíky (alebo velotaxíky, teda taxislužba poháňaná pedálmi) a mnohé iné.

Pokiaľ ide o druhy a komplexnosť systémov hromadnej dopravy, mestá rôznej veľkosti majú rôzne potreby. Megalopolisy ako Moskva alebo Londýn potrebujú, samozrejme, okrem všetkých mestských dopravných prostriedkov ešte aj širokú sieť metra. Stredne veľké mestá ako Praha alebo Bratislava si môžu vybrať medzi metrom a inými dopravnými prostriedkami a rozhodnúť sa, ktorý systém sa stane tým hlavným. Konkrétnie Praha má nielen metro, ale aj vynikajúcu sieť električkových tratí, prostredníctvom ktorých sa do veľkej miery plnia dopravné potreby mesta. V mestách ako Viedeň a Berlín sa ľudia okrem

solution for medium-size cities, as many people may be transported at once in a very efficient way - no one is forced to ride under the surface, and it acts as a natural traffic-calming device. It has also been noticed that trams bring life to streets: people can be seen bustling about, shops and cafés are present in numbers, and the city buzzes with life.

Non-motorised transport

Complementing public transport, in the realm of sustainable mobility are the modes of non-motorised transport (nmt). First and foremost cycling and walking. Add to that skateboarding, roller-blading, and any other human-powered mode of transport, that does not require a motor.

Where do cyclists and pedestrians enjoy themselves the most? Up and down an nmt corridor, would be the answer. An nmt corridor is a stretch or urban territory void of motorised transport, and usually covers some distance, connecting different geographic entities. This might be a greenway, a stretch of land our route that can be traversed by bicycle or walking, and contains pleasurable natural elements, like streams and forests.

It is the author's viewpoint that cities need to be reorganised to contain a far higher level of nature in them. One way to do this is to provide green nmt corridors, from the very centre of the city all the way out of the city. It should be organised in such a way that you can hop on your bicycle (at Deák tér in Budapest or Old Town Square in Prague) and ride clear out of town, without ever having to travel on busy streets.

Apart from recreation, it should also be easy and fun to get around the city by walking and cycling, without having many obstacles in the way (such as parked cars or traffic jams) and in pleasant places to be. Those who go to work or go shopping by these means should not have to breathe in all of the unhealthy fumes that they did not create.

Reducing car-dependance

While advocates of sustainable urban mobility seek to promote the advantages of public transport and nmt, it must be added that in order to improve a city's capacity for these two, it is almost always necessary to bring about a reduction in automobile related infrastructure.

Reducing a city's use of the car brings many benefits, such as reducing the negative health consequences of high levels of pollution, reducing fatal and non-fatal accidents, reducing pollution levels that contribute to climate change, and even reduce the number of heart attacks, which have been linked to the high noise levels originating from traffic.

Traffic calming

Traffic-calming is thus the term that describes the ways that cities can work towards lessening car-dependance.

One aspect of traffic calming targets mobility related infrastructure: road design, traffic lights, parking regimes, etc. Some of examples of classical traffic calming includes speed bumps, road closures, and street narrowing. Other measures target travel behaviour modification, such as raising parking taxes to discourage vehicle use.

A few more examples of traffic calming:

odd/even days: Some days of the week only allow vehicles on the road with even numbered license plates, while other days allow only odd numbered license plates

Congestion charge: Upon entering the central region of town, an entrance fee must be paid.

Street closure: a whole street or a section of a street is closed to cars, providing pedestrian space. In some cases, only through passage is prevented

Slow zones: in residential areas, very low maximum speed limits are posted and often obstacles are placed in certain spots to discourage fast driving.

metra prepravujú aj sústavou prímestských vlakov, tzv. S-Bahn.

Nadzemné koľajové dráhy (električky a ľahké vlaky) ponúkajú ideálne riešenie pre mestá strednej veľkosti, keďže sa dá naraz a efektívne previeť množstvo ľudí, pričom nie je nikto nútený jazdiť pod povrhom, a taktiež ide o prirodzený nástroj na stlmenie dopravy. Odpozorovalo sa tiež, že električky do ulíc prinášajú život – ľudia sa hemžia, obchody a kaviarne sú plné – mesto prekypuje životom.

Nemotorizovaná doprava

Doplnkom k mestskej hromadnej doprave v oblasti trvalo udržateľnej mobility sú rôzne druhy nemotorizovanej dopravy (NMD). V prvom rade hovoríme o cyklistike a pešej chôdzi, potom o skateboardovaní, korčuľovaní a o všetkých ostatných ľuďmi poháňaných prepravných prostriedkoch, ktoré nevyžadujú motor.

Kde to cyklistov a chodcov baví najviac?
Odpovedou je – tam, kde brázdia hore-dole cez dopravný koridor určený pre NMD. Koridor pre NMD je pás alebo určité územie v meste, do ktorého nemajú prístup motorizované dopravné prostriedky, a zvyčajne pokrýva vzdialenosť medzi nejakými geografickými bodmi. Mohol by mať podobu zelenej cesty, pásu zeme alebo trasy, kam môžu len cyklisti či chodci a ktorá obsahuje spríjemňujúce prírodné prvky ako potoky alebo lesy.

Podľa autorovho názoru potrebujú byť mestá usporiadane tak, aby obsahovali čo najviac prírodných prvkov. Jeden spôsob, ako to urobiť, je spravit zelené koridory pre NMD, a to po celej dĺžke cesty z úplného centra až na perifériu. Malo by to vyzeráť tak, že len nasadnete na bicykel (na námestí Deákova v Budapešti alebo na Staromestskom námestí v Prahe) a dostanete sa pekne krásne von z mesta bez toho, aby ste museli vstupovať na rušnú cestu.

Mal by to mal byť nielen rekreačný, ale aj ľahký a zábavný spôsob prevážania sa po

Mi az a fenntartható városi közlekedés?

Justin Hyatt

A fenntartható városi közlekedés elképzelése magába foglalja azt, hogyan mozgunk a városokban, támogatja illetve hangsúlyozza a környezetbarát közlekedési eszközöket, többek között a város szén-dioxid-kibocsátásának és a sűrű városi forgalom csökkentésével.

A fogalom ezért vonatkozik mind a közlekedési eszközökre (mint pl. a bicikli, a tömegközlekedés és a gyaloglás), mind az általános utazási szükségletekre és mintáakra, amelyeket a városi környezetben tapasztalhatunk, egyrészről az egyéni motorikus közlekedéssel (pl. a gépkocsi) szembeni alternatív lehetőségek biztosításával, továbbá az autóhasználat vísszafogására való felhívással.

Tömegközlekedés

A tömegközlekedési eszközök típusait vizsgálva a következőkkel találkozunk: buszok, trolleybuszok, villamosok, metrók, könnyűvasút, vasút és az ún. para-transit. Az utolsó kifejezés azokra a közlekedési módokra vonatkozik, amelyek nehezebben kategorizálhatók; mégis, fontos szerepet játszanak a városi környezetben: különjáratú buszok rendelésre, riksa, segway, velotaxi (pedállal hajtott, biciklis taxi-szolgálat) stb.

A különböző méretű városok, különböző jellegű és összetettségű tömegközlekedési rendszereket igényelnek. A megavárosok, mint pl. London vagy Moszkva természetesen sokkal összetettebb metróhálózatot igényelnek, minden más közlekedési lehetőség mellett. A közepes méretű városok, pl. Prága vagy Pozsony/Bratislava, választhatnak a metróhálózat és más tömegközlekedési módok között, hogy mit használnak elsődleges tömegközlekedési formaként.

Míg Prágában van metróhálózat, emellett remek villamoshálózata is van, ami a városi közlekedési igények nagy részét bonyolítja le. Az olyan városokban, mint Berlin vagy Bécs,

Shared space: all traffic signs are removed, with the intention that all participants in traffic will pay greater attention to each other.

Carfree cities, ecocities, slow cities

Some of the boldest visions for future cities can be found in the carfree movement, which envisions a future with carfree cities. Carfree advocates point to carfree cities like Venice, Italy and Fez al-Bali, Morocco, as well as carfree residential areas, to be found especially in Germany, and several other relevant projects under way, including ecocities planned for the United Kingdom and China, and a new carfree city by the name of Masdar, in Abu Dhabi, United Arab Emirates.

Ecocities is a term that refers to a vision of cities as green as possible, and bringing nature close to human dwellings. Advocates of ecocities would like to see cities with a radically reduced carbon footprint create or reshape cities to be in balance with nature. An associated idea of de-pavement argues that we do not need to have all of our spaces paved and with concrete, and that we should actually depave - remove the paved layer of surfaces - where possible.

Degrowth and Slow Cities are both terms and movements that embrace the belief that we should slow down what we are doing and reduce our overall need for travel. Most destinations should thus be reachable by bicycle or foot in a short amount of time. Focusing on short distances is the natural step, which is also the job of the advocates of compact cities.

Bright lights

To aid a fuller understanding of these concepts, here is a short list of a few positive examples of the above ideas in practise, around the world. These are some of the better known examples, although there are many more that could be mentioned.

Copenhagen is known for its incentives to drastically reduce its drivability, placing walkabi-

lity and cycling as its main tendencies. It is one of the first cities to introduce a bike share programme. In the 1970s, much of the downtown was pedestrianised. Today it has one of the highest cycling modal shares in the world.

Amsterdam is of course known for being a cycling capital of the world. Its modal share of cycling has been inching towards 40%. Modal share is the percent of users of any particular mode of transport. Many cities have a modal share of cycling between 1% and 5%. Berlin is thought to have an above-average modal share of cycling at 12%.

Bogotá, Colombia has proven to be an inspiration not only for South America, but also for North America and Europe, as well as other continents. Its key distinctions include the Transmilenio, a Bus Rapid Transit (BRT) system, which is being replicated in many cities throughout the world. BRT can best be thought of as a surface metro - dedicated bus lanes and metro-like efficiency, built at a fraction of the cost. Ciclovía - carfree streets on every Sunday of the year - is also receiving a large following in many places, following Bogotá's lead. The city abolished on-street parking and created a large network of cycling paths. It also holds a city-wide carfree day every year.

Singapore, Stockholm and London are all early cities that decided in favour of congestion charges, all in their own ways.

Vienna and Graz (Austria) have invested heavily in transforming their neighbourhoods into traffic-calmed areas. Graz has the distinction of universally traffic-calming its neighbourhoods. Only through streets permit traffic speeds above 30 km/h.

Seoul and Paris have recently converted major boulevards into traffic-calmed streets, in the case of Seoul, it involved renovating a river, and providing space for pedestrians and for recreation.

Paris and Lyon are two cities that first introduced wide-scale bike loan schemes that have

meste – či už na bicykli alebo pešo – v príjemnom prostredí s čo najmenším počtom prekážok v ceste (zaparkované autá alebo dopravné zápchy). Tí, čo chodia takto do práce alebo na nákupy, by predsa nemali vďačovať nezdravé výparom, ktoré ani nevytvorili.

Znižovanie závislosti od áut

Ked' sa zástancovia trvalo udržateľnej mestskej mobility snažia dávať do povedomia výhody mestskej hromadnej dopravy a NMD, vždy zdôrazňujú, že na to, aby sa zvýšili možnosti týchto dvoch, je takmer vždy nevyhnutné znížiť infraštruktúru určenú pre automobily.

Zniženie počtu áut v meste prináša mnoho-ráke výhody, a sice redukciu nepriaznivých zdravotných dôsledkov rozsiahleho znečistenia, zníženie menej vážnych a smrteľných nehôd, redukciu znečistenia, ktoré prispieva ku klimatickým zmenám, a dokonca zníženie množstva infarktov, súvisiacich s vysokou hladinou dopravného hluku.

Tlmenie dopravy

Tlmenie dopravy je termín, ktorý popisuje spôsoby, akým sa mesto môže zbavovať závislosti na autách.

Jeden aspekt tlmenia dopravy sa zameriava na infraštruktúru spojenú s mobilitou, a teda na návrhy ciest, semafory, režimy parkovania atď. Medzi niektoré príklady klasického tlmenia dopravy patria spomaľovače rýchlosťi, uzávierky a zužovanie ciest. Ďalšie opatrenia sa zameriavajú na modifikáciu dopravného správania, ako napríklad zvyšovanie poplatkov za parkovanie, ktoré majú odradiť ľudí od používania vozidiel.

Ďalšie príklady tlmenia dopravy:

Systém párných/nepárných dní: v niektoré dni týždňa sa povoluje vstup na cestu iba vozidlám, ktoré majú EČV s párnymi čislami, v iné dni zase tým s nepárnymi čislami.

Poplatok za preťaženie: pri vstupe do centra

a metróhálózaton kívül a szuburbán vasúti hálózatot is használnak, ez az ún. S-Bahn (hasonló a HÉV-hez).

Ahol lehetséges, a felszín feletti vasúti hálózat (mint pl. a villamosok és a könnnyűvasút) tökéletes megoldást biztosít a középméretű városok számára, mivel sokan tudnak egyszerre utazni, hatékony módon – senki sem kényszerül a felszín alatti közlekedésre, és természetes forgalomcsökkentő hatása van. Azt is megfigyelték, hogy a villamos életet hoz az utcákba: nagy a nyüzsgés, a boltok és kávézók elszaporodnak és a város élettes teljes lesz, felpezsdül.

Nem-motorikus közlekedés

A tömegközlekedés kiegészítőjeként, a fenntartható közlekedéshez tartoznak a nem-motorikus közlekedési módok. Elsősorban ez a bicikлизés és a gyaloglás. Valamint ide sorolható a gördeszkázás, a rollerezés és minden más emberi erővel hajtott közlekedés, ami nem igényel motort.

Hol érzik legjobban magukat a biciklisták és gyalogosok? Fel és alá közlekedve egy nem-motorikus közlekedési folyosón, jöhetsz a válasz. Egy nem-motorikus közlekedési folyosó, egy vágás a városi területen, amely mentes a motorikus közlekedéstől, és általában átfed egy távolságot, összeköt két geográfiai entitást, területet. Ez lehet egy zöld út, egy földterület, vagy útvonal, ami átszelhető biciklivel vagy gyalog, és élvezetes természetes elemeket tartalmaz, például forrást vagy erdőt, metán folyót.

A szerző álláspontja szerint a városokat át kellene szervezni, hogy sokkal nagyobb mértékű természeti környezet legyen bennük. Ennek egy módja a zöld, nem-motorikus közlekedési folyosók kialakítása, a város közponjából teljesen kivezetve a város széléig. Úgy kellene ezeket megszervezni, hogy csak felpattansz a biciklidre (a Deák téren Budapesten, vagy az óvárosban a főtéren Prágában), és tisztán kitekersz a városból, anélkül, hogy közben forgalmas utakon kellene utaznod.

done much to transform the way these cities operate. Their success has spurred similar schemes in many other cities. Barcelona was one city to next introduce a successful programme. Currently many cities in the world are scrambling to set up their own schemes.

(note: this is an adaptation of a longer, more academic article, originally published on www.evropskemesto.cz)

Further study

<http://www.levego.hu/> (sustainable transport in Hungary)
<http://www.auto-mat.cz/> (bicycle and sustainable transport in Czech Rep.)
<http://www.budapestkorzo.hu/> (traffic-calming and urban issues in Hungary)
<http://www.streetfilms.org/> (excellent short films on urban issues)
<http://www.vtpi.org/> (mobility management)
<http://www.eltis.org/> (European portal on urban transport)
<http://www.pps.org/> (promoting positive urban places)
<http://www.patternlanguage.com/> (sustainable architecture)
<http://www.carfree.com/> (carfree design)
<http://www.worldcarfree.net/> (carfree movement)
<http://www.shared-space.org/> (shared space)
<http://www.itdp.org/> (sustainable transport advocacy)
<http://www.lesstraffic.com/> (traffic calming)
<http://www.ecocitybuilders.org/> (Ecocities)

mesta treba zaplatiť poplatok za samotný vjazd.

Uzávierka ulíc: celá ulica alebo časť ulice sa pre autá úplne uzavrie, čím sa poskytne priestor pre chodcov. V niektorých prípadoch sa bráni len prejazdu áut cez ulicu.

Pomalé zóny: najmä v obytných zónach sa stanoví veľmi nízka maximálna rýchlosť; často sa kladú rôzne prekážky, ktoré majú brániť rýchlej jazde.

Priestor pre všetkých: odstránia sa všetky dopravné značky so zámerom, že všetci účastníci cestnej premávky budú k sebe pozornejší.

Mestá bez áut, ekomestá, pomalé mestá

Najvýraznejšie vízie budúcich miest predkladá *hnutie bez áut*, ktorého si predstavuje budúcnosť miest bez áut. Stúpenci tohto hnutia poukazujú na také mestá ako Benátky, Fez al-Bali v Maroku ako aj na obytné zóny bez áut najmä v Nemecku a niekoľko iných bežiacich projektov, vrátane niekoľkých naplánovaných ekomiest vo Veľkej Británii a Číne a na nové mesto bez áut Masdar v Abú Dabí v Spojených arabských emirátoch.

Termín ekomesto sa používa na označenie predstavy čo najzelenších miest a prírody čo najbližšie k ľudským obydliam. Zástancovia ekomiest by radi videli mestá s radikálne zníženou uhlíkovou stopou, chceli by ich stvoriť alebo pretvoriť tak, aby boli v rovnováhe s prírodou. Jednou z ich myšlienok je znížovanie podielu spevnených plôch a tvrdí, že naše priestranstvo nepotrebuje byť vydláždené a vybetónované, naopak, mali by sme skôr „oddlažďovať“, teda odstraňovať chodníky a cesty, kdekolvek sa to len dá.

Záporný rast (Degrowth) a Pomalé Mestá (Slow Cities) sú termíny a hnutia, ktoré zastávajú názor, že by sme mali spomaliť tempo všetkého, čo robíme a zredukovať našu celkovú potrebu cestovania. Na väčšinu miest by sa tak dalo dostať za krátky čas bicyklom

alebo pešo. Zameriavanie sa na krátke vzdialenosť je tak prirozeným krokom, ako aj práca zástancov kompaktných miest.

Svetlé príklady

Pre úplnejšie pochopenie týchto pojmov uvádzame krátky zoznam niekoľkých pozitívnych príkladov uvedených myšlienok v praxi. Hoci by za zmienku stalo omnoho viac svetových miest, tu spomenieme len tie známejšie príklady.

Kodaň je známa svojimi snahami drastického zmenšovania automobilovej prejazdnosti, pričom sa určujúcim trendom stala možnosť chodiť pešo a jazdiť na bicykli. Je to jedno z prvých miest, ktoré zaviedlo program cyklistického podielu. V 70. rokoch bola veľká časť centra upravená len pre chodcov a v súčasnosti má mesto jedno z najvyšších cyklistických modálnych podielov na svete.

Amsterdam je, prirodzene, známy ako hlavné mesto cyklistov na svete. Cyklistický modálny podiel dosahuje až 40%. Modálny podiel je percento používateľov jednotlivých dopravných prostriedkov. Cyklistický modálny podiel mnohých miest sa pohybuje medzi 1% a 5%. Berlín má nadpriemerný cyklistický modálny podiel - 12%

Bogota v Kolumbii slúži ako zdroj inšpirácie nielen pre Južnú, ale aj pre Severnú Ameriku, Európu a iné kontinenty. Mesto sa stalo povestné projektom Transmileno, čo je systém Rýchlej autobusovej dopravy (RAD), ktorý kopírujú mnohé mestá po celom svete. RAD sa dá najjednoduchšie vysvetliť ako nadzemné metro - vyčlenili sa samostatné pruhy pre autobusy a ich účinnosť sa podobá metru, ale postavené len za zlomok nákladov potrebných na stavbu metra. Ciclovía - ulice bez áut každú nedelu po celý rok - je ďalší projekt, ktorý po Bogote nasledujú i na iných miestach. Mesto zrušilo parkovanie na uliciach a vytvorilo bohatú sieť cyklotrás. V meste sa taktiež každoročne koná celomestský deň bez áut.

Singapur, Štokholm a Londýn sa ako jedny

A rekreáció mellett fontos az is, hogy egyszerű és szórakoztató, kellemes legyen a városban közlekedni biciklin vagy gyalog, anélkül, hogy folyamatosan akadályokba ütköznénk (mint például parkoló autókba vagy közlekedési dugókba), és olyan helyeken tegyük ezt, ahol kellemes lenni. Azokat, akik így közlekednek a munkahelyükre vagy vásárolni, nem szabadna rákényszeríteni, hogy belégezzék mindazt az egészségtelen füstöt, amit nem ők termeltek. Az autóktól való függés csökkentése.

Míg a fenntartható városi közlekedés igyekeznek a tömegközlekedés és a nem motorikus közlekedés előnyeit hangsúlyozni, hozzá kell tennünk, hogy ahhoz, hogy egy város fejlessze ezeknek a lehetőségét, terjedését, szinte minden szükséges a gépkocsi közlekedéshez kapcsolódó infrastruktúra visszaszorítása.

A városi autóhasználat csökkentése sok elónnyel jár, példának okáért a káros egészségügyi hatások csökkentése, amelyek a légszennyezés magas fokának tudhatók be, a halálos és a nem halálos kimenetelű balesetek csökkentése, a klímaváltozáshoz nagy mértében hozzájáruló légszennyezés csökkentése, sőt, a szívromamok számának visszaszorítása, amelyek összefüggnek a magas zajártalommal, ami a forgalomból származik.

Forgalomcsökkentés

A forgalomcsökkentés így az a fogalom, amely összefoglalja, mit tud egy város tenni azért, hogy csökkenjen az autóhasználatra hagyatkozás.

A forgalomcsökkentés egyik megközelítése a közlekedéshez kapcsolódó infrastruktúrát illeti: úttervezés, közlekedési lámpák, parkolási rendszerek stb. A hagyományos forgalomcsökkentés eszközei pl. a felvőrendőrok, útlezárások és az útszűkítések. Más eszközök az utazási szokások változtatását tűzik ki célul, pl. a parkolási díjak emelésével a gépkocsi használattól veszik el a kedvet.

Néhány más példa a forgalomcsökkentésre

z prvých rozhodli zaviesť poplatky za preťaženie, a to každé mesto svojím spôsobom.

Rakúske mestá Viedeň a Graz intenzívne investujú do premeny sídlisk na oblasti s utlmenou dopravou. Graz sa vyznačuje univerzálnym utlmením dopravy na sídliskách. Iba na výpadových cestách sa povolojuje rýchlosť vyššia než 30 km/h.

Soul a Paríž nedávno premenili svoje hlavné bulváre na ulice s utlmenou dopravou. V Soule obnovili rieku, čím poskytli priestranstvo pre chodcov a na rekreáciu.

Paríž a Lyon sú dve mestá, ktoré ako prvé zavedli prenájom bicyklov vo veľkom. Táto schéma dosť podstatne prispela k zmene fungovania týchto miest a ich úspech popohnal podobné schémy v mnohých iných mestách. Ďalším mestom, ktoré úspešne zaviedlo tento program, bola Barcelona. V súčasnosti sa veľa miest na svete predháňa v zavádzaní svojich vlastných programov.

(poznámka: tento článok je skrátená verzia rozsiahlejšieho, akademickejšieho článku, ktorý bol pôvodne uverejnený na stránke: www.evropskemesto.cz)

Ďalšie štúdium

<http://www.levego.hu/> (trvalá udržateľná doprava v Maďarsku)

<http://www.auto-mat.cz/> (cyklistická a trvalo udržateľná doprava v Českej republike)

<http://www.budapestkorzo.hu/> (tlmenie dopravy a otázky týkajúce sa mesta v Maďarsku)

<http://www.streetfilms.org/> (výborné krátke filmy zaobrajúce sa mestom)

<http://www.vtpi.org/> (riadenie mobility)

<http://www.eltis.org/> (európsky portál venovaný mestskej doprave)

<http://www.pps.org/> (propagácia pozitívnych mestských priestranstiev)

<http://www.patternlanguage.com/> (trvalo udržateľná architektúra)

<http://www.carfree.com/> (plánovanie bez áut)

<http://www.worldcarfree.net/> (hnutie bez áut)

<http://www.shared-space.org/> (priestor pre všetkých)

páros/páratlan napok: A hetek egyes napjain csak páros rendszámmal rendelkező autók közlekedhetnek, míg más napokon csak a páratlanok. Dugódíj: A városközpontba való behajtásért díjat kell fizetni. Útlezárás: egy teljes utca vagy egy része lezárásra kerül az autók elől, teret adva a gyalogosoknak. Bizonyos esetekben csak az áthajtás nem engedélyezett, és a célforgalom nem. Lassú zónák: lakóövezetekben a maximális megengedett sebesség nagyon alacsony, és gyakran akadályok (fekvőrendőrök) is vannak bizonyos helyeken, a kereszteződésekben, hogy megakadályozza a gyors hajtást. Osztott tér: minden közlekedési táblát eltávolítanak, azzal a céllal, hogy a közlekedésben résztvevők jobban odafigyeljenek egymásra.

Autómentes városok, zöld városok, lassú városok

A jövő városainak legmerészebb vízióját az autómentes mozgalomban találjuk, ami teljesen autómentes városokat képzeli el. Az autómentes tanácsadók olyan autómentes városokra hivatkoznak mint pl. az olasz Velence és Fez al-Bali Marokkóban, valamint autómentes lakóövezetekre, városrészekre, amilyenekkel gyakran találkozhatunk pl. Németországban, és sok folyamatban lévő hasonló projekt van, beleértve tervezet ökovárosokat az Egyesült Királyságban, Kínában, és egy új autómentes város Masdar néven, Abu Dhabi-ban, az Egyesült Arab Emírségekben.

A ökovárosok fogalma azokra a városi elképzélésekre vonatkozik, amelyek a lehető legzöldebbek próbálnak lenni, közelebb hozni a természetet az emberekhez. A ökovárosok mellett érvelők szeretnék a városok szén-dioxid-kibocsátását radikálisan lecsökkenteni, vagy újraszervezni a városokat, hogy egyensúlyba kerüljenek a természettel. Egy ide kapcsolódó ötlet az útburkolatok feltörése, mivel nincs szükségünk arra, hogy minden egyes felület kővel és betonnal legyen burkolva, épp ellenkezőleg, füvesíteni kell, ahol csak lehetséges.

A zsugorodó és a lassú városok fogalmai

arra az elképzélésre és mozgalomra utalnak, hogy le kellene lassítanunk, mindenzt, mit teszünk és lecsökkenteni a minden napit utazási távolságokat. A legtöbb célállomás rövid idő alatt elérhető kellene, hogy legyen biciklivel vagy gyalogosan. A rövid távokat tűzni ki célul - a természetes lépést venni alapul, ami szintén az összetett városok tervezőinek, tanácsadóinak lenne a feladata.

Világosabban

Hogy elősegítsük ezen gondolatok teljesebb megértését, itt egy rövid lista néhány pozitív példáról, ahol a fenti ötletek világszerte a gyakorlatban megvalósultak,. Ezek a legismertebb példák, bár van még számos más, említésre méltó példa ezeken kívül is.

Koppenhága arról ismert, hogy radikálisan csökkentették az autós közlekedés lehetőségeit, előtérbé helyezve a gyaloglást és a bicikлизést, mint elsődleges közlekedési formákat. Az első azok között a városok között, ahol bevezették a biciklis megosztási rendszert. Az 1970-es években a belváros nagy részét gyalogos övezettel alakították. Manapság az egyik vezető bicikliző város a világon.

Amszterdam természetesen a biciklizés fővárosa a világon. A biciklizés aránya átlagosan a teljes forgalomhoz képest eléri a 40 %-ot. Sok városban ez az arány 1 és 5 % között van. Berlinben a becslések szerint egy átlag feletti arányról lehet beszélni: kb. 12 %.

Bogotá, Kolumbia bebizonyította, hogy nem csak Dél-Amerika, de Észak-Amerika és Európa számára is inspiráló például szolgál. A megkülönböztető jegye a Transmilenio, a gyorsbusz rendszer (BRT), amit sok más városban világszerte alkalmaznak. A BRT-re a legjobb úgy gondolni, mint egy felszín feletti metróhálózatra - buszsávok és a metróhoz hasonló hatékonyság, alacsonyabb kialakítási költséggel. Ciclovía - autómentes utcák minden vasárnap egész évben - szintén sok követőre talál a világon, Bogotá vezetését követve. A város eltörölte az utcai parkolást és bicikliutak hatalmas hálózatát alakította

ki. Valamint egy teljes városra kiterjedő autómentes napot is tartanak minden évben.

Szingapúr, Stockholm és London azok a városok, amelyek elsőként vezették be a dugódíjat, természetesen minden a maguk módján.

Bécs és Graz (Ausztria) sokat fektetett egyes övezeteinek forgalomcsökkentett területekké való átalakításába. Graz sajátossága, hogy általánosan csökkentették a sebességet. Csak az átvezető utakon lehet 30 km/h sebesség felett vezetni.

Szöulban és Párizsban az utóbbi időben alakították át a főutakat forgalomcsökkentett utakká. Szöul esetében ez együtt járt egy folyó helyreállításával, és teret adtak a gyalogosoknak és rekreáció céljára is.

Párizs és Lyon két olyan város, ahol széles körű kerékpár-kölcsönző rendszert alakítottak ki, ami nagy mértékben átalakította a városok jellegét pozitív irányban.

A sikeres hamarosan hasonló kezdeményezéseket indított el más városokban is. Barcelona volt a következő, ahol hasonló sikeres programot indítottak. Jelenleg rengeteg város dolgozik azon, hogy a saját rendszerüket kialakítsák.

(megjegyzés: ez egy hosszabb, akadémikusabb cikk átdolgozott változata, az eredeti szöveg megjelent a www.evropskemesto.cz címen)

További információk

<http://www.levego.hu/> (fenntartható közlekedés Magyarországon)

<http://www.auto-mat.cz/> (kerékpározás és fenntartható városi közlekedés Csehországban)

<http://www.budapestkorzo.hu/> (forgalomcsökkentés és városi téma Magyarországon)

<http://www.streetfilms.org/> (remek kisfilmek városi témakról)

<http://www.vtpi.org/> (közlekedés menedzsment)

<http://www.eltis.org/> (Európai portál a városi közlekedésről)

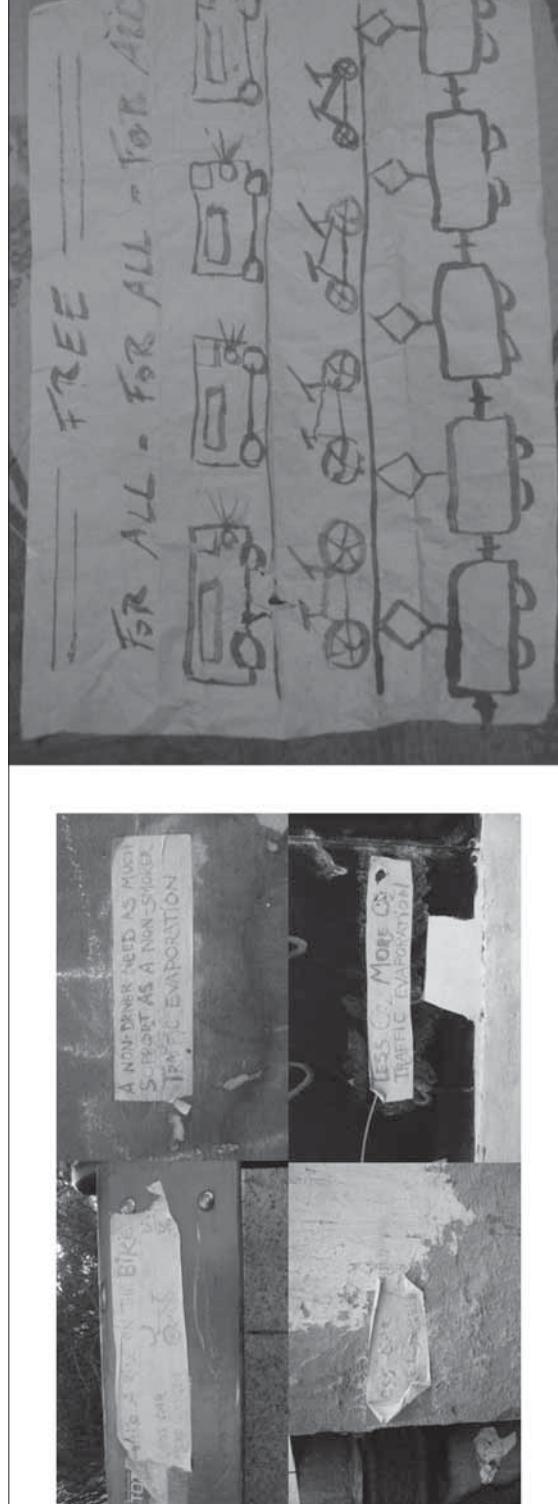
<http://www.pps.org/> (pozitív városi helyek)

<http://www.patternlanguage.com/> (fenntartható építészet)

<http://www.carfree.com/> (autómentes tervezés)

<http://www.worldcarfree.net/> (autómentes mozgalom)
<http://www.shared-space.org/> (megosztott tér)
<http://www.itdp.org/> (fenntartható közlekedés tanácsadás)
<http://www.lesstraffic.com/> (forgalomcsökkentés)
<http://www.ecocitybuilders.org/> (ökvárosok)

<p>about alternatives in travelling, crisis „mania“ in Budapest, from the 4th to the 6th of december, when we arrived in Tuzrakter Independant Cultural Center, a Counterculture festival ended up...</p> <p>a constatation and a warn of dying forest</p> <p>ECOTPIA instead of using gaz, expecting asphalt dust</p> <p>action against construction of buildings in historical area cleaning the coast and deserted beaches http://www.ecotpiabiketour.net/</p>	<p>a bike tour project</p>
<p>TRAVELLING</p> <p>Critical Mass local organizers in every places</p>	<p>MOVING</p> <p>to be Open and curious http://www.wwof.org/</p>
<p>SERVAS pacifist organisation for exchange host and guest</p>	<p>sustainable mobility</p> <p>http://www.mobilityweek-europe.org/</p>
<p>hospitality as a culture, as a rule</p>	<p>GREEN WAY = road conversion in a park</p> <p>http://www.worldcarfree.net/</p> <p>Parking Day = doing a park in parking for a day</p>
<p>interact with local people</p>	<p>BREATHING</p> <p>driving and non-driving sections in the city Shared space = zone without signs for self regulation of traffic</p>

<http://www.itdp.org/> (zástancovia trvalo udržateľnej dopravy)
<http://www.lesstraffic.com/> (tlmenie dopravy)
<http://www.ecositybuilders.org/> (ekomestá)

Hitch-hiking as a Political Act

Maria Morozova

Hitch-hiking is a way to move from one place to another quite fast and free of charge, which is a valuable achievement during the times of crisis. Usually, the perception of hitch-hiking and hitch-hikers is rather contradictory and controversial by different types of people. The main reason is lack of information and misunderstanding of real reasons behind this way of travelling.

Political Act

What makes hitch-hiking a political act? A political act is a way of behaviour that aims at changing current situations, policies and rules by certain actions and activities. Capitalism dictates people to live according to profit and consumption driven rules, therefore it encourages them to spend money for traveling and depend on travel service providers. This is why hitch-hiking, which is basically a way of traveling for free and independently, is a challenge for the system and the set of rules imposed by it.

Pride and Prejudice

The best way to discover an attitude towards hitch-hikers is to try hitch-hiking yourself. You can observe different attitudes of drivers whom you approach and their perception of you as a hitch-hiker. Based on my personal experience I can say, that most of the drivers told me I was the first hitch-hiker they gave a lift to, and they were not aware that much about hitch-hiking as a political act or conscious choice, but they rather wanted to help me as a person. After some while it turned out that most of the drivers I met heard some rather negative stereotypes about hitch-hikers. For example, one lady was asking me and my friend whether we had a big knife with us, because she was afraid that we could threaten her with that knife or rob her and therefore she was cautious when giving us a lift. Such stereotypes appear in heads of people due to the information they get from media and rumours they hear from their friends or random people who in fact have no first hand experiences.

Stopování jako politický akt

Maria Morozova

Stopování je docela rychlý a levný způsob pohybu z místa na místo, který je cenný v časech krize. Různé typy lidí vnímají stopování a stopaře velmi protikladně a kontroverzně. Hlavním důvodem je nedostatek informací a nepochopení skutečných důvodů tohoto druhu cestování.

Politický akt

Co dělá ze stopování politický akt? Politický akt je způsob chování, zaměřený na měníc se současné situace, zásady a pravidla určitých akcí a aktivit. Kapitalismus diktuje lidem, aby žili podle pravidel, řízených ziskem a spotřebou, a tudíž je podněcuje k utrácení peněz za cestování a k závislosti na poskytovatelích cestovních služeb. Proto je stopování, což je v zásadě způsob cestování zadarmo a nezávisle, výzvou systému a souboru pravidel, jež si vynucuje.

Pýcha a předsudek

Tím nejlepším způsobem, jak odhalit vztah lidí ke stopařům, je zkoumat stopování. Můžete pozorovat různé přístupy řidičů, s nimiž se setkáte, a jejich vnímání vás jakožto stopaře. Ze své zkušenosti mohu říci, že většina řidičů mi řekla, že jsem byla prvním stopařem, kterého vzali, a tolik si neuvědomovali stopování coby politický akt či vědomou volbu; spíš chtěli pomocí mně jako jednotlivci. Po nějaké době se ukázalo, že většina řidičů, s nimiž jsem se setkala, slyšela určité negativní stereotypy o stopařích. Například jedna paní se mě a mé kamarádky ptala, zdali máme u sebe velký nůž, protože se bála, že bychom ji mohly tím nožem ohrozit anebo okrást, a proto byla celou cestu opatrná. Takovéto stereotypy se v hlavách lidí objeví kvůli informacím, které získávají z médií, a zvestem, zaslechnutým od přátel nebo dalších lidí, kteří ve skutečnosti nemají žádnou zkušenosť z první ruky.

Freedoms

Therefore it is important to know the reasons of hitch-hiking and to be able to explain them to drivers and people who potentially would like to hitch-hike, but are afraid of doing so due to the prejudices they heard. A basic approach to hitch-hiking is that it is a way of traveling without money, and thus being a great alternative to established expensive and non-ecological ways of traveling. Such ways of traveling are imposed on us by tourism and transportation companies that need to make money in order to fuel their profit driven businesses. Therefore, if you want to try living with minimal involvement of money and you do not want to sponsor capitalist companies and obey their rules, you should definitely go for hitch-hiking. This is a way to escape current capitalist world and find an alternative way of surviving in it without obeying its rules and keeping your freedom. Indeed, hitch-hiking means freedom. Freedom of movement, freedom to be independent from schedules and transportation rules, freedom of choice, freedom from money, freedom to meet new people, and freedom to be environmentally friendly.

Freedom of Movement

While hitch-hiking, you can make your route yourself and you can choose where you want to stop and which place you want to go to on your way, even though such a place cannot be reached by usual transport such as trains or buses. It is true, that you depend on the direction where the driver goes, but at the same time you can choose where you want to go and in which place you want to stop although it does not coincide with the final destination of the driver. In fact, if you are lucky and the driver likes you, he/she may deliver you to the place you need to get even though this is not exactly on the way. When we were going to some village in Northern Austria, one driver took us there, although he needed to go in another direction, but he liked us and he was kind enough to bring us not only to the village but exactly to the railway station where we had an arranged meeting point with some people.

Svobody

Je tudíž důležité poznat důvody stopování, a být schopna je vysvětlit řidičům a lidem, kteří by potenciálně rádi stopovali, ale bojí se kvůli předsudkům, které slyšeli. Základním přístupe ke stopování zní, že je to způsob cestování bez peněz, a tudíž je to skvělá alternativa k zavedeným drahým a neekologickým způsobům cestování. Takovéto způsoby cestování nám vnučují turistické a dopravní společnosti, jež potřebují vydělat peníze, aby zásobily své ziskem řízené podnikání. Když tedy chcete žít s minimálním vkladem peněz a nechcete sponzorovat kapitalistické společnosti a podrobit se jejich pravidlům, určitě byste měli začít stopovat. Je to způsob, jak uniknout současnému kapitalistickému světu a nalézt alternativní způsob přežití, aniž byste se podrobili jeho pravidlům; a udržíte si zároveň svoji svobodu. Vskutku, stopování znamená nezávislost. Svobodu pohybu, svobodu být nezávislý na jízdních řádech a pravidlech dopravy, svobodu volby, nezávislost na penězích, svobodu setkávat se s novými lidmi a svobodu být přátelský k životnímu prostředí.

Svoboda pohybu

Když cestujete, můžete si vaši cestu zvolit sami, můžete si vybrat, kde zastavit, a na jaké místo se chcete na vaší cestě dostat, dokonce i na takové, které není dosažitelné běžnou dopravou jako jsou vlaky či autobusy. Je pravda, že jste závislí na směru, jakým jede řidič, ale současně si můžete vybrat, kam chcete jet, a na jakém místě chcete zastavit, i když se od konečné destinace řidiče liší. Ve skutečnosti, pokud máte štěstí a řidičovi se zalíbíte, může vás dovézt na místo, které potřebujete, i když není přesně cestou. Když jsme jeli do nějaké vesnice v severním Rakousku, jeden řidič nás tam vzal, i když potřeboval jet jiným směrem, ale líbily jsme se mu a byl natolik milý, že nás nejenom vzal do té vesnice, ale i přímo na nádraží, které jsme si zvolily za místo setkání s dalšími lidmi.

Stoppolás mint politikai tett

Maria Morozova

Az autóstop egy viszonylag gyors és ingyenes módja annak, hogy egyik helyről a másikra jussunk, és ez egy értékes eredmény a válság idején.

A stoppolásról és stopposokról alkotott kép általában leginkább ellentmondásos és vitatott különféle emberek által. Ennek legfőbb oka az információhiány és az utazás ezen módja mögött meghúzódó valódi okok félreérte.

Politikai tett

Mi teszi a stoppolást politikai tetté? Egy politikai tett olyan viselkedési mód, ami a fennálló helyzet, a politikai irányelvek és szabályok megváltoztatására törekszik különféle akciókkal és tevékenységekkel. A kapitalizmus arra kényszeríti az embereket, hogy a profit és a fogyasztás szabályainak megfelelően éljenek, tehát arra ösztönzi őket, hogy az utazásra pénzt költsenek és az utazási lehetőségeket biztosító rendszerre hagyatkozzanak. Ezért a stoppolás, ami alapvetően egy ingyenes és független utazási mód, kihívást jelent a rendszer és az általa kijelölt szabályrendszer számára.

Bűszkeség és balítelelet

A legjobb módja, hogy megtudjuk, hogyan viszonyulnak az emberek a stopposokhoz, ha magunk is stoppolunk. Stopposként különböző hozzáállással lehet találkozni, amikor az ember a sofőrökhez közelít. Saját tapasztalataim alapján azt mondhatom, hogy a legtöbb vezető azt mondta, én voltam az első autóstoppos, akit elvittek, és nem voltak tisztában azzal, hogy a stoppolás lehet politikai tett vagy tudatos választás, hanem elsősorban nekem, mint személynek szerettek volna segíteni. Egy idő után kiderült, hogy a legtöbb autósnak, akikkel találkoztam, leginkább negatív sztereotípiái voltak a stopposokról. Például egy nő arról kérdezett engem és egy barátomat, van-e nálunk valamilyen nagy kés, mert

óvatos akart lenni, ha elvisz minket. Ezek a sztereotípiák a médiából vett üzenetekből és ismerősöktől vagy más emberektől hallott pletykákból eredeztethetőek, olyanoktól, akiknek valójában nincs közvetlen élményük a témaiban.

Szabadságok

Fontos ismerni a stoppolás mögött álló okokat és képesnek kell lennünk ezeket elmagyarázni az autósoknak és azoknak, akik szeretnének stoppolni, de tartanak tőle, az előítéletek miatt, amiket hallani lehet. Alapvetően a stoppolás egy pénz nélküli utazási mód, tehát remek alternatívát nyújt a meglévő drága és nem környezetbarát utazási lehetőségekkel szemben. Ezeket az utazási formákat a turizmus és a közlekedési vállalatok kényszerítik ránk, amelyek ebből profitálnak. Ezért, ha a lehető legminimálisabb költséggel szeretnél utazni és nem akarod a kapitalista vállalatokat finanszírozni és megfelelni az ő szabályaihoz, mindenki a stoppolnod kellene! Ez egy módja annak, hogy meneküljünk a fennáló kapitalista világtól és alternatív túlélési módokat találjuk, anélkül, hogy a kapitalizmus szabályaihoz alkalmazkodnánk, megtartva a szabadságunkat. Valóban, a stoppolás szabadságot jelent. A mozgás szabadságát, függetlenséget a menetrendektől és közlekedési szabályuktól, a választás szabadságát, szabadság a pénztől, szabadság, hogy új emberekkel találkozzunk, és a környezetbarátság szabadságát.

A mozgás szabadsága

Stoppoláskor meghatározhatod a saját útvonalad, megválaszthatod, hol és mikor szeretnél megállni, és hová akarsz menni utad során, akkor is, ha ezek a célok nem vagy nehezen elérhetők tömegközlekedéssel, vonattal vagy busszal. Igaz, függesz attól is, merre megy az autós, milyen irányba, de még akkor is megválaszthatod, hova igyekszel és hol akarsz megállni, ha ez nem esik egybe a sofőr végső céljával. Valójában, ha

Freedom of Choice

When you hitch-hike, you may have an impression that you have no freedom of choice and you need to choose the car that goes in the direction that fits you the best. In fact, you still have a choice as you see the drivers. If you feel insecure about them, you just do not go with them, and in this regard it is best to hitch-hike at a gas station, because there you can observe better and choose who you would like to ask to give you a lift.

Freedom from Money

When you hitch-hike, you do not spend a cent and not always because you have none to spend, but because YOU DO NOT WANT TO SPEND. It is your personal choice to travel without any money despite having some, but you do not want to feed it to the system on something that can be provided without paying. Moreover, drivers can happen to be kind people and they usually share their food with you, and some can even help you to find other cars and even accommodation. When I was hitch-hiking with one truck driver in Poland, he was asking his colleagues whether anyone was going in direction to Warsaw and could give me a lift.

Freedom to Meet New People

You can meet new people everywhere, but hitch-hiking is a very specific and totally exciting way of meeting new people. First of all, these may be people who rarely travel by public transport (especially truck drivers), and who you would otherwise never meet. Secondly the journey takes some time during which you usually talk to a driver and other people in the car, and they may turn out to be very interesting people with various backgrounds. Some of them you may never meet in your life under other circumstances, as these are not people who you meet every day and who you can easily talk to (starting from simple peasants and cross-continental travellers to mafia and jugglers). The most interesting thing you can share with people, is your choice, how to talk to them, which topics

Svoboda volby

Když stopujete, můžete získat dojem, že nemáte žádnou svobodu volby a musíte si vybrat auto, jedoucí ve směru, který vám nejlépe vyhovuje. Ve skutečnosti máte přeci jen volbu, když vidíte řidiče. Když se s nimi cítíte nejistí, tak s nimi prostě nejedete, a z tohoto úhlu pohledu je nejlepší stopovat na čerpací stanici, protože můžete lépe pozorovat a vybrat si, koho požádáte, aby vás vzal.

Nezávislost na penězích

Když stopujete, neutratíte ani cent, a ne vždy proto, že nemáte peníze na utrácení, ale proto, že NECHCETE UTRÁCET. Je to vaše osobní volba cestovat bez peněz, i když nějaké máte, ale nechcete sytit systém něčím, co může být poskytnuto bez peněz. Navíc řidiči mohou být milí lidé a obvykle se s vámi rozdělí o jídlo, někteří vám dokonce mohou pomoci najít další auta a dokonce i ubytování. Když jsem cestovala s jedním kamionářem v Polsku, ptal se svých kolegů, jestli někdo nejede směrem do Varšavy, a nemohl by mě vzít.

Svoboda setkávání se s lidmi

Nové lidi můžete potkat kdekoliv, ale cestování je velice specifickým a naprosto vzrušujícím způsobem potkávání lidí. Zaprvé, mohou to být lidé, kteří zřídka cestují veřejnou dopravou (zejména kamionáři), a které byste jinak nikdy nepotkali. Zadruhé, cesta zabere nějaký čas, během nějž obvykle mluvíte s řidičem a s dalšími lidmi v autě, a ti se mohou ukázat jako velmi zajímaví lidé z různých prostředí. Některé z nich byste za jiných okolností v životě nepotkali. Nejsou to lidé, které potkáváte každý den, a s nimiž můžete jednoduše promluvit (od jednoduchých vesničanů a transkontinentálních cestovatelů až po mafiány a komediány). Nejzajímavější věcí, tím, co sdílíte s lidmi, je vaše volba, jak s nimi mluvit, o jakých témaitech,

szerencsés vagy és az autós szimpatikusnak talál, néha akkor is elvisz oda, ahova igyekszel, ha ez neki egy kisebb kitérőt jelent. Amikor valahol észak-Ausztriában igyekeztünk egy kis faluba, az autós elvitt minket a helyszínre, annak ellenére, hogy az ellenkező irányba tartott, de megkedvelte minket és volt olyan készséges, hogy elvitt minket nemcsak a faluba, de egyenesen a vasútállomásra, ahol találkozót beszélünk meg.

A döntés szabadsága

A stoppolásról lehet az a benyomása az embernek, hogy nincs választási lehetőség és el kell menni azzal az autóval, amelyik a legmegfelelőbb irányba megy. Valójában van lehetőség választani, amikor az ember

találkozik az autósokkal. Ha bizonytalanak érzed magad, egyszerűen nem mész velük, ebből a szempontból a legjobb benzinkutakon

stoppolni, mert jobban megfigyel-heted az embereket és választhatsz, kit kérdezel meg, hogy elvinne-e.

Szabadság a pénztől

Stoppolásra nem kell költeni egy fillért sem, és sokszor nem azért mert nincs pénzed, hanem mert egész egyszerűen nem szeretnél. Ez a te személyes választásod, hogy pénz nélkül utazol, még akkor is, ha megtehetnéd, de nem szeretnél olyan dolgokra pénzt költeni és ezzel a rendszert támogatni, amire nem szükséges. Sőt, az autósok néha olyan kedvesek, hogy még az ételüket is megosztják veled, vagy segítenek következő fuvart vagy szálláshelyet keresni. Amikor egy kamionnall utaztam Lengyországban, a sofőr megkérdezte a

kollégáit, valamelyikük Varsó felé tart-e, és elvinne-e engem.

Szabadság, hogy új emberekkel találkozz

Bárhol találkozhatsz új emberekkel, de a stoppolás egészen különleges és izgalmas módja ennek. Először is, ezek az emberek olyanok, akik nem, vagy ritkán utaznak tömegközlekedéssel (különösen a kamionsofőrok), és akikkel máskülönben biztos nem találkoznál. Másodsor, az út során lesz idő, alkalmad beszélgetni a vezetőkkel és más utasokkal, akik lehetnek nagyon érdekes emberek, különböző háttérrel. Vannak, akikkel más körülmények között biztosan nem találkoznál, hiszen ők nem azok, akikkel a minden napok során találkozol, és akikkel könnyen beszélgetésbe elegyedsz (egyszerű parasztoktól kezdve nemzetközi utazókon át a maffiáig és zsonglórököig). A legérdekesebb az a választás, hogy mit osztasz meg velük, hogyan beszélsz velük, milyen témakról, hogyan érvelson és milyen személyes következeteteket vonsz le saját magad számára ezekből a beszélgetésekben.

A környezetbarát utazás

Busszal vagy repülővel való utazás rendkívül káros a környezetre, és a stoppolás ráadásul környezetbarát is. Ez az érv meglehetősen egyszerű: amikor stoppolsz, általában egy üres helyet foglalsz el valaki más autójában, ami máskülönben üres maradna, az autó amúgy is benzint használ, függetlenül attól, ül-e benne még egy személy vagy sem.

A stoppolás egyértelműen egy politikai tett, még akkor is, ha nem mindenki gondolja így. A stoppolás természete magában foglal egy ilyen rejtett értelmet, mivel azzal jár, hogy a stoppos gyakorolja a szabadságát és a politikai öntudatát.

to discuss, how to argue and what personal conclusions you may make for yourself from such conversations.

Freedom to be Environmentally Friendly

Moreover, using buses and planes is pretty bad for the environment, and hitch-hiking can be even ecology friendly. The argument behind is pretty simple, as when you hitch-hike you usually take an empty place in somebody's car which will not be used either way, and the car will waste gasoline anyway regardless of whether the empty space is filled with another passenger or not.

Hitch-hiking is clearly a political act, although some may not believe in it. The nature of hitch-hiking is designated to have such a hidden sense, as it implies exercising your freedoms and political consciousness.

jak diskutovat a jaké osobní závěry si pro sebe z takovýchto konverzací vyvodíte.

Svoboda být přátelský k životnímu prostředí

Navíc je používání autobusů a letadel dost škodlivé ve vztahu k životnímu prostředí a stopování může být ekologicky přátelské. Důvod je celkem jednoduchý, neboť když cestujete, většinou zaberete prázdné místo v něčím autě, které jinak zůstane nevyužito, a auto vyplýtvá benzín stejně, nezávisle na tom, zdali je prázdné místo zaplněné dalším pasažérem či nikoliv.

Stopování je jasným politickým aktem, ačkoliv někteří tomu nevěří. Povaha cestování je určena k tomu, aby měla tento skrytý smysl, jelikož implikuje testování našich svobod a politického vědomí.

Bratislava /

INTRO Bratislava

Martina:

Alternative Living in Bratislava

Silvia:

Designed for all?

Čučo:

Dornkappel – a place recalling the past

Kriz:

Listening to the Houses

Maxigas:

Squatification

Barb, Mayo:

I Want to Be in the House!

<http://col-me.info>

Housing as Culture

January 29th – 31st 2010, Bratislava

Main organizer: COL-ME, support: International Visegrad Fund, Government office of the SR, Hungarian Cultural Institute, Czech centre, PlanC

COL-ME started the workshop weekend with a public presentation on pre-researched materials about the topic of housing with a focus on Bratislava. Martina Kedrová presented our research on social situations of precarious living people, namely homeless ones, in certain areas of the city. The research was done throughout autumn 2009 and was based on a standardized questionnaire dealing with questions about their housing situations. The second theme we followed in our research was presented by Michal Čudrnák and it dealt with the area Trnávka/Dornkappel. This housing area was populated by the start of the 20th century by people who came to Bratislava to make a better living, but ended up living in poor shacks, not least due to the economic crisis of the 30s. It was a working class "slum" with a vivid cultural life, one that might be seen as a bottom-up alternative to the social housing projects from that time, such as 'Nova Doba' or 'Unitas'.

The presentation encouraged the search for connections between the past and present of the district during the excursion, on the basis of historical material (excerpts from the essay book on Dornkappel, newspaper articles, photographs) and hints from the discussion with Trnávka residents which followed the presentation. The excursion itself took place the next day, its results being photographs, sound recordings (to be found on Wikimedia Commons: <http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Trnávka>) and a map update on Freemap (<http://www.freemap.sk/>)

A discussion around the possibility and thinkability of city/housing structures and different social groups of people in one area brought up some of the articles you can read in this publication. A heavily discussed topic was, though, how a mixed area/housing estate of different social groups and behaviours could work, exist and/or function and how different forms of living can be accommodated in one complex and which niches have to be opened to make it possible for different living forms and to give access to different living approaches than we know from the standard middle class family.

COL-ME presents

CRISIS_MANIA HOUSING AS CULTURE

FR, 29/01/10 18:00H

PRESENTATIONS AND DISCUSSIONS
FROM DORNKAPPEL TO HEAT PIPES IN MYLNSKA DOLINA
HOUSING SITUATIONS IN BRATISLAVA BOTTOM-UP
OPEN TO THE PUBLIC

SAT-SUN, 30-31/01/10

WORKSHOP

ACTIVE RESEARCH ON HOUSING PRACTICES IN BRATISLAVA
REGISTRATION VIA EMAIL: CALLME@COL-ME.INFO

ALL EVENTS TAKE PLACE IN CVERNOVKA,
PÁŘÍČKOVA 18, BRATISLAVA
AND ARE PROVIDED FREE OF CHARGE

MORE INFORMATION: [HTTP://COL-ME.INFO](http://COL-ME.INFO), CALLME@COL-ME.INFO
REGISTRATION VIA EMAIL CALLME@COL-ME.INFO
CRISIS_MANIA IS A JOINT PROJECT OF COL-ME (SK), YO-YO (CZ) AND ART SECTOR FOUNDATION (HU)

SUPPORTED BY:

Lakhatás és kultúra

2010. január 29 – 31, Pozsony/Bratislava

Megvalósult a Nemzetközi Visegrád Alapítvány, Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, a Cseh Centrum, a PlanC és a Szlovák Kormány támogatásával.

A COL-ME workshop hétvégét egy nyilvános előadással kezdte, ahol előzetes kutatási anyagokat ismertettek a lakhatás téma körében, Pozsonnyal/Bratislava kapcsolatosan. Martina Kedrová ismertette a kutatásunkat a bizonytalanságban élő emberek, nevezetesen a hajléktalanok helyzetéről a város különböző területein. A kutatást 2009 őszén folytattuk, egy egységes kérdőív alapján, ami lakhatási helyzetről szóló kérdéseket tartalmazott. A második témát, ami a kutatásunk részét képezte, Michal Čudrnák mutatta be, és ez Trnávka/Dornkappel területével foglalkozott. Ezt a lakónegyedet a 20. század legelején népesítették be olyanok, akik azért érkeztek Pozsonyba/Bratislava, hogy egy jobb megélhetést keressenek, de végül szegény dűledező házakban találták magukat, nem utolsósorban a 30-as évek válságának köszönhetően. Ez egy munkásosztály "slum" volt, tele mozgalmas kulturális éettel, ami bizonyos értelemben akár egy alulról felfelé terjedő alternatívaként is szolgált a szociális lakásprojektekkel szemben, mint pl. a 'Nova Doba' vagy a 'Unitas'.

Az előadás arra ösztönözött minket, hogy kirándulásunk során keressük a kapcsolatot a múlt és a jelen között ebben a negyedben, a történelmi anyagok alapján (idézetek egy Dornkappelről szóló esszékönyvből, újságcikkek, fényképek) és Trnávkai lakosokkal folytatott beszélgetések nyomán, ami az előadást követte. A kirándulás másnap volt, amelyből fényképek, hangfelvételek születtek (megtalálható a Wikimedia Commons-on: <http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Trnávka>), és egy térkép felfrissítése (<http://www.freemap.sk/>).

A városról és lakhatásról való életfelfogás, valamint az adott helyzet lehetőségeiről folytatott beszélgetések eredményeképp több cikk is született, amit ebben a kiadványban megtalálnak. A legmélyebben vitatott téma minden esetre az volt, hogyan lehet egy vegyes terület/lakótömb területén elő különböző társadalmi csoportoknak együtt elni, működni, hogyan viszonyulnak egymáshoz ezek a csoportok, és hogyan lehet a különböző életformákat egy helyen kombinálni, és milyen jelenségek, lehetőségek szükségesek ahhoz, hogy másféle életformák is teret kapjanak és a középosztálybeli standard családtól eltérő együttélési modellek is megvalósulhassanak.

Bývanie ako kultúra

29. – 31. januára 2010, Bratislava

Hlavný organizátor: COL-ME, za podpory:
Medzinárodného Višegrádskeho Fondu,
Úradu vlády SR, Maďarského inštitútu,
Českého centra, Plánu C

spoločenských skupín a vzorov správania mohlo fungovať a/alebo koexistovať, ako by sa rôzne formy bývania mohli nachádzať v jednom komplexe a ktoré medzery by mali byť otvorené, aby sa umožnili rôzne formy bývania a sprístupnili sa tak odlišným prístupom k bývaniu než aké poznáme zo štandardnej rodiny patriacej k strednej triede.

Víkend plný workshopov odštartovalo COL-ME verejnou prezentáciou predpripravených materiálov na tému bývania so zameraním na Bratislavu. Martina Kedrová odprezentovala náš výskum zachytávajúci sociálnu situáciu ľudí, žijúcich v neistých podmienkach, a to hlavne tých bez domova. Výskum prebiehal na jeseň 2009 a zakladal sa na štandardizovanom dotazníku s otázkami, týkajúcimi sa podmienok bývania. S druhou témou nášho výskumu vystúpil Michal Čudrnák; téma sa vzťahovala na mestskú štvrt Trnávku/Dornkappel. Túto štvrt začali na začiatku 20. storočia osídľovať ľudia, ktorí do Bratislavu prišli za lepším životom, ale skončili v úbohých chatrčiach najmä kvôli ekonomickej kríze v 30. rokoch. Bol to robotnícky „slum“ so živým kultúrnym životom, ktorý by sa dal považovať za živelnú alternatívu takých dobových projektov sociálneho bývania ako Nová Doba alebo Unitas.

Prezentácia viedla k hľadaniu súvislostí medzi minulosťou a prítomnosťou štvrti počas exkurzie na základe historických materiálov (útržky z knihy o časti Dornkappel, novinové články a fotografie) a návodov, ktoré vyplynuli z diskusie s obyvateľmi Trnávky, ktorá nasledovala po prezentácii. Samotná exkursia sa konala nasledujúci deň a jej výsledkom sú fotografie, zvukové nahrávky (nachádzajú sa na Wikimedia Commons: <http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Trn%C3%A1vka>) a obnovené údaje na Freemap (<http://www.freemap.sk/>)

Niekoľko článkov v tejto publikácii vzniklo z diskusie okolo možnosti alebo mysliteľnosti (mestských) štruktúr bývania a rôznych spoločenských skupín ľudí v jednej oblasti. Najdiskutovanejšou témou bolo, ako by zmiešané sídlisko za prítomnosti rôznych

Homes of „homeless“ people – Bratislava 2009

Martina Kedrová

Within the project CRISIS_MANIA, a team of artists from Col-me decided to elaborate on the idea of different ways of housing in Bratislava. We intended to focus on the living conditions of those who live non-typically in relation to the majority, of those who we often refer to as homeless people.

We visited some of these non-typically living people and through the questionnaire we prepared beforehand we asked them a couple of questions about how they live, what the practical sides of their living are, why they chose the way of living that they „chose“ (you can find the full version of this questionnaire on our website <http://col-me.info/sk/node/408>). Paradoxically, their homes are sometimes very original and the people give an impression of being free, even though they have different life stories. We tried to zoom into their stories on the basis of the prepared questionnaire.

The research „ethics“

At the very beginning, we asked each respondent if they are willing to talk to us and they also were informed about the reasons of our research. The questionnaire was read aloud or showed to them. Any audio, written or photographic recordings were made on the agreement of every respondent. Only one respondent refused to be audio-recorded, however we were allowed to write down notes. One of the respondents did not wish his dwelling to be photographed; there is also no photo documentation of our visit to the garages due to darkness.

...It is a gloomy morning and for the first time we set off to visit Ms. Anka, accompanied with our friend Jožko who happens to work with these people. Anka lives in a somewhat tiny underpass, in the space under the staircase. Her neighbour from the other side is a man who has been living in this place for 8 years! Anka is sipping the coffee that we brought in a thermos and is answering our questions of the questionnaire. Although she has a family she turned

out to be in the street after having been thrown out by her partner. Her son lives in Cypress but the only thing that he sent her to make her underpass living more complete is a tourist mug signed „CYPRESS“. In case of Anka, as well as in other cases, we are kindly surprised by the fact she gets supported by the people from the surroundings. More particularly, Anka is mentioning a girl who brings her food and other people who bring her drinking water etc. She also praises the work of the association Proti prúdu (they publish nation-wide street-paper Nota Bene), as their social workers always drop by for a chat or help her, e.g. with warm clothes in winter.

People and dwellings we visited (questions 1, 2, 5 – name, age, occupation, number of people in a dwelling and their relationships) :

1. garages (Mr. Jozef, 63, skilled gardener + partner, she didn't state her name nor occupation)
2. hut (Mr. Vlado, 59, electrician + partner, she didn't state her name nor occupation)
3. tent (Ms. Eva, 49, worker, she last worked in a Volkswagen car plant) + partner
4. heat pipe channel (Mr. Marcel, 43, skilled metallurgist + friend)
5. shelter (Mr. Stefan, 57, he last worked as a security guard; Mr. Miro, 40, former professional soldier + other mates from the shelter of Lujza de Marillac which provides sick people from the street with accommodation and care)
6. „living under staircases“ (Ms. Anka, 62, she didn't state her occupation)

Why did you choose such a place for living?
How did you get to this living? (questions 3 and 4)

The reasons why people we talked to ended up in the street or in their rather “alternative” dwellings are different. However, all the respondents stated that they hadn't found themselves in their situation voluntarily. Some respondents were thrown out to the street by their previous either partners or flatmates or they lost their flats after being deceived. One of the respondents explained her leaving the previous flat as an escape from domestic violence. The respondents got to their present dwellings through their friends, acquaintances who happen to be in a similar situation (heat pipe channel) or with the

Az otthontalanok otthona – Pozsony/Bratislava, 2009

Martina Kedrová

A Válság_mánia projekt keretén belül művészek egy csoportja a Col-me-ból úgy döntött, hogy a lakhatás különböző formáival foglalkozna Pozsonyban. Az volt a célunk, hogy azon személyek lakáskörülményeikre koncentráljunk, akik nem hagyományos helyzetben vannak a többséghez képest, továbbá azokra, akikről gyakran mint hajléktalanokról beszélünk.

Meglátogattunk néhány nem hagyományos körülmények között élő embert, feltettük a kérdőíven levő kérdéseket, amit előre előkészítettünk, arról kérdeztük őket, hogyan élnek, milyen gyakorlati oldalai vannak az életüknek, miért „választják” ezt az életmódot. (A kérdőív teljes változata elérhető a honlapunkon: <http://col-me.info/sk/node/408>). Meglepő módon az otthonaik gyakran nagyon eredetiek, és azt a benyomást keltik az emberek, hogy ők szabadok, még akkor is, ha nagyon különböznek egymástól az élettörténeteik. Megpróbáltunk közelebbi képet kapni a történeteikről az előkészített kérdőív segítségével.

A kutatás etikája

Az elején megkérdeztük a résztvevőket, hogy van-e kedvük velünk beszélgetni és ismertetni velük a kutatás célját is. A kérdőívet felolvastuk vagy megmutattuk nekik. minden hangfelvétel, írásos vagy fotó dokumentáció a résztvevők hozzájárulásával készült. Egyetlen megkérdezett utasította vissza a hangfelvétel készítését, de megengedte, hogy írásos jegyzeteket készítsünk. Szintén egyetlen válaszoló nem szerette volna, ha lefényképezzük a bódéját, de nem készültek fotók a sötét miatt a garázsok lakóiról sem.

Egy borús reggelen látogatjuk meg első alkalommal Anka asszonyt, barátunkkal, Jožkovval együtt, aki ezekkel az emberekkel dolgozik. Anka egy kis aluljáróban lakik, a lépcső alatti részen.

Domovy ľudí “bez domova” – Bratislava 2009

Martina Kedrová

V rámci projektu CRISIS_MANIA sa tím umelcov z Col-me rozhodol rozvinúť myšlienku rôznych spôsobov bývania v Bratislave. Zamerali sme sa na životné podmienky tej skupiny ľudí, ktorí vzhľadom k väčšine žijú netypicky a ktorých často krát voláme bezdomovci.

Navštívili sme niekoľko takto netypicky žijúcich ľudí a opýtali sa ich na základe nášho vopred pripraveného dotazníka zopár otázok o tom, ako sa im býva, s akými praktickými problémami sa musia potýkať a prečo si vybrali práve ten spôsob bývania, ktorý si „vybrali“... (kompletný dotazník nájdete na našej web stránke <http://col-me.info/sk/node/408>). Paradoxne, ich domovy sú niekedy veľmi nápadité, ľudia pôsobia veľmi slobodne, aj keď sú ich životné príbehy rôzne. Na základe dopredu vytvoreného dotazníka sme sa pokúsili priblížiť ich príbehy.

Etika “výskumu”

Každého z respondentov sme sa na začiatku opýtali, či sú vôbec ochotní sa s nami rozprávať a vysvetliť sme im dôvody nášho výskumu. Dotazník sme im prečítali/prípadne im ho dali k nahliadnutiu. Všetky zvukové, písomné či fotografické záznamy boli vytvorené na základe súhlasu jednotlivých respondentov. Nahrávanie odmietla len jedna respondentka, avšak s jej súhlasom sme si robili písomné poznámky. Jeden z respondentov si neželal fotografovať svoje obydlie; z návštevy ľudí, ktorí bývajú v garáži neexistuje žiadna fotodokumentácia kvôli veľkej tme.

...je sychravé ráno a my sme sa po prvýkrát vybrali za asistencie nášho priateľa Jožka, ktorí s týmto ľuďmi pracuje, navštíviť paní Anku. Paní Anka býva v akomsí maličkom podchode, v priestore, ktorý je pod schodmi. Suseda z druhej strany schodov jej robí pán,

help of completely strange people (garage), in another case they constructed their „new house“ with their own hands (hut, tent).

One part of our questionnaire were practical questions concerning everyday living in such alternative conditions: hygiene, toilets, drinking water, cooking, heating (questions 6 to 12).

(“Marceeeel,” our friend is shouting towards the space where we can’t see anything, only bushes and high grass. In a while, there sticks out a head from the ground – and we see a Marcel’s smiling face. While we are all wrapped in our anoraks, caps and gloves, he was enjoying the fresh cold air in his briefs and with his body sweated all over. He asserts that it is over 50°C down there. “In winter, the pipes are heated up to 80 and in summer, it is slightly better – only up to 50°C”, says Marcel. They are having a bit different problems with water than the other people. Marcel and his friend who live in the heat pipe “draw” hot water from the pipes in their shelter and they make it cool down outside so that it could be used for washing or drinking.)

Our respondents use nature or they have their own toilets. Mr. Vlado who lives in his hand-made hut has his water closet in the bushes, and it is connected to the city sewerage system. It seemed incredible but he said to have agreed it with the city council, so his water closet in the bushes is a typical working toilet – the waste goes directly to the city sewerage system right after flushing. The inhabitants of the tent – Ms. Eva and her partner – have a dry chemical toilet which is regularly emptied for free by a sanitary worker collecting sewage from the nearby sewers. Washing takes place mostly in the mini-bathtubs in their dwellings. The most common way of getting the bathing water is either by heating it up with a gas bomb or mostly on stoves fueled by wood. Stoves or gas bombs serve them for preparing the food. They burn either candles, they get electricity through car batteries or they don’t use light at all. Drinking water is brought mostly by their friends or acquaintances. People help each other, which surprises us in a very kind way.

The key question was if the financial crisis

který takto žije už 8 rokov! Pani Anka si dá kávičku, ktorú sme pripravili do termosky a odpovedá na naše otázky z dotazníka. Pani Anka má sice rodinu, avšak ocitla sa na ulici po tom, ako ju vyhodil druh. Syna má na Cypre, ale ten jej do podchodového bývania prispel len hrnčekom s nápisom CYPRUS. U pani Anky ako aj u iných nás celkom milo prekvapuje, že fungujú do značnej miery na podpore ľudí, ktorí bývajú v ich bezprostrednom okolí. Konkrétnie pani Anka spomína dievčatko, ktoré jej nosieva jedlo, ľudí, ktorí jej dodajú pitnú vodu atď. Prácu sociálnych pracovníkov z občianskeho združenia Proti Prúdu (ktorí vydávajú aj celoslovenský pouličný časopis NOTA BENE) si pochvaluje, pretože sa vždy pri nej zastavia na kus reči a aj pomôžu napr. v zime teplým oblečením.)

Ludia a ich príbytky, ktoré sme navštívili (otázky 1,2,5 – meno, vek, zamestnanie, počet ľudí v obydlí a vzťahy medzi nimi):

1. garáže (pán Jozef, 63 rokov, vyučený záhradkár-ovocinár + družka – meno ani povolanie neuviedla)
2. chatka (pán Vlado – 59 rokov, elektrikár + družka – meno ani povolanie neuviedla)
3. stan (pani Evka – 49 rokov, robotníčka, naposledy pracovala vo Volkswagene + druh)
4. teplovzdušný kanál (pán Marcel, 43 rokov – vyučený obrábač kovov + kamarát)
5. sociálne zariadenia (pán Štefan, 57 rokov – naposledy pracoval v SBS a pán Miro, 40 rokov – bývalý vojak z povolania + ostatní spolubývajúci v Útulku sv. Lujzy de Marillac, ktorý poskytuje ubytovanie a starostlivosť chorým ľuďom z ulice)
6. „výklenok pod schodmi“ (pani Anka, 62 rokov – zamestnanie neuviedla)

Prečo ste si vybrali práve toto miesto na bývanie? Ako ste sa dostali k tomuto bývaniu? (otázky 3 a 4)

Príčiny, prečo sa ľudia, s ktorými sme sa rozprávali, nachádzajú na ulici či vo svojich „alternatívnych“ obydliah, sú rôzne. Všetci respondenti však uviedli, že vo svojej situácii

sa neocitli dobrovoľne. Niektorí respondenti boli vyhodení na ulicu svojimi predchádzajúcimi či už partnermi alebo spolubývajúcimi, príp. prišli o bývanie podvodom. Jedna z respondentiek zdôvodnila svoj odchod z pôvodného bývania ako útek pred domácim násilím. K svojim súčasným príbytkom sa dostali prostredníctvom kamarátov alebo známych v podobnej situácii (teplovzdušný kanál) či za pomoci úplne cudzích ľudí (garáž), príp. si vybudovali svoj „nový príbytok“ svojpomocne (chatka, stan).

Súčasťou nášho dotazníka boli praktické otázky ohľadom každodenného fungovania v alternatívnom podmienkach – hygiena, WC, pitná voda, varenie, kúrenie (otázky 6-12)

(„Marceeeel“ kričí náš kamarát smerom do priestoru, kde nevidíme nič, iba kriaky a vysokú trávu. O chvíľu sa zo zeme vystrčí hlava, usmiata tvár – Marcel. Zatiaľ čo my zababušení v bundách, čiapkach a rukaviciach, on sa teší len v slipoch a úplne spotený z čerstvého studeného vzduchu. Dolu je vraj cez 50 stupňov. „V zime zohrevajú trubky na 80 a v lete je to o čosi lepšie – na 50“ hovorí Marcel. Tu to majú s vodou trochu inak ako ostatní. Marcel a jeho kamarát, ktorí bývajú v teplovzdušnom kanáli, si „čapujú“ vriacu vodu z potrubia vo svojom obydlí a chladia ju vonku, aby sa dala použiť na umývanie či pitie.)

Na WC chodia do prírody alebo majú vlastné toalety. Pán Vlado, bývajúci v chatke, ktorú si sám postavil, má WC misu uprostred kríkov napojenú priamo na mestské kanalizácie. Vyzeralo to neuveriteľne, ale dohodol sa s mestom, a tak je záchod uprostred kríkov normálnou funkčnou toaletou. Po spláchnutí tak ide odpad priamo do mestskej kanalizácie. Obyvatelia stanového prístrešku – pani Eva a jej druh – majú suchú toaletu TOI TOI. Tú im z dobrej vôle pravidelne a zadarmo čistí sanitárny pracovník, odvážajúci odpady z okolitých kanálov. Čo sa týka umývania, majú väčšinou vaničky vo svojich príbytkoch. Vodu na kúpanie získavajú tak, že si ju zohrejú buď za pomoci plynovej bomby,

A szomszédja a másik oldalon egy férfi, aki itt él már 8 éve! Anka a kávét szürcsöli, amit egy termoszban hoztunk magunkkal és a kérdőív kérdéseire válaszol. Bár van családja, utcára került, amikor a partnere kidobta. A fia Cipruson él, de az egyetlen dolog, amit küldött neki, hogy teljessé tegye az aluljáróbeli életét, egy „Ciprus“ feliratú bögre. Anka esetében, ahogy később másoknál is, kellemes meglepetés okoz számunkra, hogy támogatókra talál a környezetében. Konkrétabban Anka beszél nekünk egy lányról, aki ételt hoz neki és másokról, akik ivóvizet stb. Dicséri a Proti prúdu nevű szervezet munkáját is – akik az országos utcai lapot, a Nota Benét publikálják – mivel a szociális munkásai mindenkorban segítik őt, például meleg ruhákkal télen.

Az emberek és a lakhelyek, amiket meglátogattunk (1., 2., 5. kérdések – név, életkor, foglalkozás, a lakhelyen élők létszáma és kapcsolatuk)

1. garázsok (Jozef, 63, szakképzett kertész és partnere, utóbbi nevét és foglalkozását nem mondta.)
2. kunyhó (Vlado, 59, villanyszerelő és partnere, utóbbi nevét és foglalkozását nem mondta.)
3. sátor (Eva, 49, munkás, utoljára a Volkswagen autógyárban dolgozott.) + partnere
4. távhő csatona (Marcel, 43, szakképzett kohász + barátja.)
5. szálló (Stefan, 57, utoljára biztonsági őrként dolgozott; Miro, 40, korábban hivatásos katona + más barátok) a Lujza de Marillac szállóról, ami utcán élő betegeknek ad szállást és ellátást.
6. „lépcső alatt lakni“ (Anka, 62, nem mondott semmit a foglalkozásáról.)

Miért választottad ezt a helyet lakóhelyül? Hogyan kerültél ilyen körülmények közé? (3. és 4. kérdések)

Azok, akikkel beszélünk, különböző okokból kerültek az utcára vagy alternatív lakáskörülmények közé. Mindenesetre

somehow affected the living of these people
(questions 13)

Most of the people don't feel the crisis, at least not in their living situation. Some of them were wondering why the crisis is such an issue and why people are constantly talking about it. They didn't have a clear idea what we had been asking about. Ms. Eva associates the crisis with the introduction of euro. „It is a cheat,” says Eva. „They say 2 euros, but it is actually 60 crowns.” The transition from crowns to euros has caused her problems; she is confused. The others' associations of the crisis were the dole or other subsidies. They claim they were unreasonably low. The sick man in the shelter of Lujza de Marillac said that he paid a lot for the medicine. Marcel living in the heat pipe announces us that the crisis is to be felt, but not in the housing, but when going through the content of containers. The waste doesn't seem to be what it used to be. People are throwing away less – he finds fewer things which he used to take to the salvageyard, to eat or recycle. We had a feeling that many people did not understand the question, or at least, not in the way we understand it.

One of the questions dealt with the protection and security of their living. (question 14)

Interestingly enough, the best way of securing their homes was a permanent stay there. Many of them asserted they couldn't leave their dwellings because otherwise their homes would be burgled or damaged. If there are more dwellers in the house, one always stays at home. Some of them have locks (in case of the garage and the hut). The lady living in the tent has dogs, however she wouldn't leave her home – her things already disappeared once. Doors aren't locked in the shelter for the sick either. Their argument is that if somebody has an intention to harm others, he/she would do it no matter if there is a lock or not. However, there is always a social worker on duty right at the door.

Last questions addressed the issue of preferences, i. e. what they like or dislike about their places of living, if they live somewhere else throughout the year and if they could give a description of the space they are living in. (questions 15-18)

alebo prevažne na pieckach či kachliach na drevo. Kachle alebo piecky a plynové bomby im slúžia aj na prípravu jedla. Svetlo získava jú zo sviečok, prípadne si elektrinu zabezpečujú autobatériami, no sú aj takí, ktorí si nesvietia vôbec. Pitnú vodu im nosia priatelia a známi. Ľudia si pomáhajú, čo nás milo prekvapuje.

Kľúčovou otázkou bolo, či finančná kríza nejako ovplyvnila bývanie týchto ľudí.
(otázka č. 13)

Väčšina z nich finančnú krízu nepociťuje, aspoň nie pri bývaní. Niektorí respondenti sa čudujú, čo sa ľudia toľko o tej kríze narozprávajú. Nevedia si pod tým v podstate nič predstaviť. Pani Eva si spája krízu s príchodom eura. „Je to podvod” vraví pani Evka. „Povie sa len dve eurá, ale to je vlastne 60 korún”. Prechod koruny na euro jej spôsobuje problémy, mylí ju to. Iným sa pri otázke kríza vybavujú sociálne dávky, alebo iné príspevky. Tvrdia, že sú neprimerane nízke. Chorý pán bývajúci v útulku sv. Lujzy de Marillac uviedol, že veľa platí za lieky. Pán z teplovzdušného kanála nám oznánil, že krízu cítiť, ale nie pri bývaní ale pri vyberaní obsahu kontajnerov. Vraj to nie je to, čo to bývalo. Ľudia vyhadzujú menej – asi viac triedia odpad (?) – v kontajneroch je vraj menej takého odpadu, ktorý on nosieval do zberu, jedol či vytváral z nich ďalšie veci. Myslím, že väčšina ani nerozumela otázke, aspoň nie tak, ako jej rozumieme my.

Jedna z otázok sa týkala ochrany a zabezpečovania svojich obydlí. (otázka č. 14)

Bolo zaujímavé, že najlepším zabezpečením ich domova bol neustály dozor nad ním - pobyt v ňom. Viacerí uviedli, že nemôžu odísť, lebo by ich iní vykradli alebo poničili by im bývanie. Ak bývajú viacerí, väčšinou sa striedajú tak, aby bol jeden doma. Niektorí majú zámky (na garáži, či chatrči). Pani, čo žije v stane, má aj psíkov. Ale svoj domov by opustený nenechala – už sa jej stalo, že jej zmizli veci. Ani v útulku pre chorých sa vôbec nezamykajú. Ich argumentom je, že kto má zámer ublížiť, spraví tak bez ohľadu

na to, či máte zamknuté alebo nie. Hned' za dverami sa však vždy nachádza službukanajúci sociálny pracovník.

Posledné otázky smerovali k tomu, či a čo sa im na ich bývaní páči a nepáči, či bývajú aj niekde inde počas roka a taktiež k popisu priestoru, v ktorom bývajú. (otázky 15-18 z dotazníka)

Pani Anka žijúca pre väčšinu ľudí v nepredstaviteľných podmienkach (v priestore pod schodiskom) sa vyjadrla, že by nemenila ani za nič. Najviac sa jej páči, že tam má poriadok. Pán Miro a pán Štefan, ktorí skončili v útulku, tvrdia, že je tam sto krát lepšie ako na ulici. Za starostlivosť a ubytovanie platia symbolickú sumu podľa dohody. Veľmi si chvália personál, vyzerajú spokojne. Pán Marcel, ktorý žije v teplovzdušnom kanáli, by prijal, keby v ňom bolo o pár stupňov menej, avšak inak je spokojný. Pani Eva sa obáva pádu veľkého stromu, ktorí stojí priamo nad stanom. Mohol by ho zničiť a ublížiť im. Privítala by aj výmenu „strechy“ (celty). Inak tiež nenašla nič, čo by na bývaní menila. Pán Vlado má rád pokoj vo svojej chatrči a páči sa mu to, že tam svorne nažíva so svojou družkou. Nemenil by ani on. Iba pár z garáže skonštatoval, že tam, kde žijú, sú tak trochu „dobrovoľne nasilu“. Predtým totiž bývali v chatke na úpäti Malých Karpát, lenže kvôli „zlým ľuďom“ museli odísť. Pozoruhodné je, že nikto nespomenul, že by chcel bývať niekde inde. Ich chudoba je z určitého pohľadu aj veľkou slobodou. Bolo možné ju pozorovať pri odpovediach na naše otázky. Netreba ale zabúdať na to, že ich cesta k tomuto bývaniu nebola slobodná. Napriek tomu sme vnímali, že respondenti si pri rozprávaní o zostrojovaní a zariaďovaní svojich príbytkov nebudovali iba svoje príbytky len ako nevyhnutnosť niekde prežívať, ale aj ako svoj dôležitý osobný priestor, z čoho sa odvíja aj ich pozitívny vzťah k nemu. A preto sa im aj ich pre nás netradičný spôsob bývania páči.

egyik válaszadónk sem önként jutott ebbe a helyzetbe. Néhányat előző partnerük dobott ki, vagy más lakótársak, vagy elveszítették lakhatásukat miután becsapták őket. Az egyik válaszadónk otthonából családon belüli erőszak következtében menekült el. A válaszadók jelenlegi lakóhelyükre barátokon, ismerősökön keresztül jutottak, akik hasonló helyzetben voltak (pl. a távcső csatornában éltek) vagy teljesen idegenek révén (garázs), mások pedig saját maguk építették fel „új házukat“ (kunyhót, sárat).

A kérdőív egy része a minden nap életre vonatkozó gyakorlati kérdésekkel, az alternatív körülményekkel foglalkozott: higiénia, wc, ivóvíz, főzés, fűtés (6-12. kérdések).

„Marceeeeel“ – kiabál barátunk egy tér felé, ahol nem látni semmit, csak bokrokat és magas fűvet. Egy idő után egy fej bukkan fel a földből – és lábjuk Marcel mosolygó arcát. Míg mi teljesen becsomagoltuk magunkat, anorákban, sapkában és kesztyűben vagyunk, ő élvezи a friss hideg levegőt és rövid nadrágban van, teljesen leizzadva. Figyelmezhet minket, hogy 50 °C van lent. „Télen a csövek 80 fokig is felmelegednek és nyáron valamivel jobb, csak 50 fokig megy fel“ – mondja Marcel. Kicsit más problémái vannak a vízzel, mint másoknak. Marcel és barátja, aki a távhő csöveknél laknak, a vizet a csövekből nyerik, és lehűtik, hogy mosásra és ivásra alkalmas legyen.

Válaszadóink a természetes környezetet használják, vagy saját wc-ik vannak.

Vlado, aki egy saját maga építette bódéban él, wc-je a bokrok között van és össze van kötve a városi csatornarendszerrel. Elképesztőnek tűnt, de azt mondta, a városháza engedélyével teszi, így a bokrokban lévő wc egy tipikus működő mosdó, és a szennyvíz a wc-ból egyenesen a csatornába jut. A sátor lakói (Eva és partnere) egy száraz vegyi wc-t (toi-toi-t) használnak, amit egy közelben dolgozó közterületfenntartó (szemétes) ürít rendszeresen, ingyen. A mosás általában a minikádban történik a kunyhóikban. A fürdővizet általában gázpalackkal vagy fával

Ms. Anka living in the conditions beyond imagination for most of the people (under the staircase) said that she would not change it at all. What she liked the most about her shelter was its tidiness. Mr. Miro and Mr. Stefan from the shelter for the sick people claim that it is 100 times better than in the street. They are provided with the care for symbolical money; they praise the staff a lot and they look satisfied. Marcel from the heat pipe would accept a little fewer degrees down there but all in all he is satisfied. Ms. Eva who lives in the tent with her partner has fear of the big tree above the tent; it might damage it and hurt them. She would also welcome a new „roof”(the tarpaulin). Apart from these things she did not find anything she would change. Mr. Vlado enjoys his peaceful life in his hut and he likes living with his partner – he would not change his living either. Only the couple from the garage asserted that they were living in their dwelling not really out of their choice. They used to live in the hut on the foothill of the Small Carpathians, but they said they had been forced to leave because of the „bad people”. One of the remarkable things was that nobody mentioned that they would like to live somewhere else. From a certain point of view, their poverty gives them freedom which we were able to perceive while they were answering our questions. However, we still must not forget that their way to their living was not free at all. Despite this fact, we were able to see that our respondents while making and furnishing their homes were building not only their dwellings as a necessity to survive somewhere, but also as their important personal space which is where their positive relationship towards their shelters comes from. And that is why they enjoy their, for us not traditional way, of living.

működő tűzön melegítik fel. A tűzhelyen vagy gázpalackon főzik az ételt is. Általában gyertyákat, vagy autóakkumulátort használnak vagy egyáltalán nem használnak világítást. Az ivóvozet általában barátok vagy ismerősök hozzák. Az emberek segítik egymást, ami kellemes meglepetés számunkra.

A kulcskérdés az volt, hogyan érinti őket a gazdasági válság (13. kérdés). A legtöbben nem érzékelik a válságot, legalábbis nem a saját élethelyzetükben. Néhányan azon gondolkodtak, miért ilyen nagy ügy a válság és miért beszélnek róla folyton az emberek. Nem volt számukra világos, miről kérdeztük őket. Eva a válságot az euró bevezetésével azonosította. „Ez egy csalás”, mondta. Azt mondják, két euró, de valójában 60 korona. A koronáról euróra való váltás gondokat okozott neki; össze van zavarodva. Mások a válságról a munkanélküiségi és más segélyekre asszociáltak. Szerintük ezek aránytalanul alacsonyak. A Lujza de Marillac szállóról származó beteg férfi elmondta, hogy sokat kellett gyógyszerre költenie. A távhő csatornában lakó Marcel szerint a válság érezhető, de nem a lakhatási problémákon át, hanem kukázás közben. A szemét már nem ugyanaz, mint régen. Az emberek kevesebbet dobnak el – kevesebb dolgot talán, ami még használható, fogyasztható vagy újrafelhasználható lenne. Az volt az érzsünk, hogy sokan egyszerűen nem értették a kérdésünket, vagy nem úgy, ahogyan mi értettük.

Az egyik kérdés a védelemmel és biztonsággal foglalkozott (14. kérdés)

Érdekes módon, a legjobb mód, hogy biztonságban tudják otthonaikat, az volt, hogy sose hagyják üresen. Sokan beszámoltak arról, hogy nem hagyhatják ott alvóhelyeiket, mert kirabolnák vagy lerombolnák azt. Ha többen laknak együtt egy helyen, az egyikük mindig ott van. Néhányuk lakatot, zárat szerelt fel (pl. a garázs ill. a kunyhó esetén). A sátorban élő nőnek van egy kutyája, de még így sem hagyja azt üresen – egyszer már eltűntek a holmijai onnan.

A betegeknek fenntartott szállón sem

zárják az ajtókat. Az érv erre az volt, ha valakinek az a célja, hogy bántson vagy megkárosítson másokat, egy zár nem fogja ezt megakadályozni. De azért mindig van egy szociális munkás ügyeletben az ajtónál.

Az utolsó kérdés a véleményekkel foglalkozott, mit kedvelnek és mit nem a lakóhelyüket illetően, lakinak-e máshol az év során, és le tudják-e írni ezeket a helyeket (15–18. kérdés). Anka, aki olyan körülmények között él, amit a legtöbbel el se tudnak képzelni (a lépcsők alatt), azt mondta, nem szeretne ezen változtatni. A legjobban azt szereti alvóhelyében, hogy tiszta. Miro és Stefan a betegeknek fenntartott szállóról azt mondta, 100-szor jobb, mint az utcán élni. Szimbolikus összegért cserébe ellátást kapnak, dicsérték a személyzetet és elégedettnek tűntek. Marcel, aki a távhővezetékeknél lakik, szívesen venné, ha egy pár fokkal hűvösebb lenne odalent, de összességében elégedett. Eva, aki a sátorban él partnerével, a felette lévő fától fél, vihar esetén kárt okozhat a sátorban és megsérülhetnek benne. Örülne

egy új „tetőnek” (vízhatlan ponyvának) is. Ezen kívül nem sok minden volt, amin változtatni szeretne. Vlado élvezte békés életét a kunyhóban, és szeret együtt élni partnerével is – nem változtatna életkörülményein ő sem. Egyedül a garázsban élő pár számolt be arról, hogy nem saját választásukból élnek ott. Egy kunyhóban éltek a kiskárpátok lábánál, de el kellett hagyniuk azt a helyet, „a rossz emberek” miatt. Nagyon meglepő volt, hogy senki nem beszél arról, hogy valahol máshol szeretnének lakni. Bizonyos értelemben a szegénységük egyfajta szabadságot ad számukra, amit hallhattunk válaszaikból is. Ugyanakor nem szabad elfelejteni, hogy a helyzetükhez vezető út egyáltalán nem volt szabad vagy könnyű. Ennek ellenére látthattuk, hogy a válaszadóink miközben építették és belakták otthonaikat, nem csak mint egy túléléshez szükséges helyet, de egyúttal mint egy fontos személyes teret is kialakították ezekből, amiből az otthonaikhoz fűződő pozitív viszonyuk is táplálkozik. És épp ezért élvezik azt az életet, ami, számunkra legalábbis, nem hagyományos.

Designed for all?

Silvia Petruchová

A roof over one's head is an essential precondition for a dignified life of every person, as well as a person with a wheelchair. Not everyone realizes that money is not always the main problem, we are rather talking here about the approach and common architecture. While „walking“ people can choose where to live, naturally, according to the level of his/her income, people in a wheelchair do not have much choice. Staircases, unsuitable lifts, thresholds, narrow doors – all these things add up to making search for an appropriate living more difficult. And living is not understood only as one's own flat, but also boarding houses, subtenancy, tenancy, hotels, guest houses etc. Not a single here listed option in Slovakia is accessible for a disabled person.

It is very common that people in a wheelchair have to decide what they will do according to the place of their living. They can study only in the place which is accessible, has a suitable toilet and a suitable flat. It is not coincidental that until now only city residents and commuters have studied at university. Other people with a wheelchair were excluded due to inaccessibility of dormitories.

People in wheelchairs can work only in accessible places with suitable toilets; they simply cannot move in order to get a job like the others, as it would be difficult to find a place for living. No condition necessary for their normal existence is usually met. So, most of them do not work.

Disabled people cannot go on a holiday where they want since barrier-free accommodation is available only in better hotels and more expensive guest houses and given that such a person mostly does not work, he/she cannot afford it.

While there are state subsidies which aim to compensate other effects of disability, housing is not subsidized at all. But the solution does not lay only in the subsidy for housing. One of the solutions would be the existence of Council social or rental flats. Only those are being built also like barrier-free, i.e. they meet at least some

Navrhované pre všetkých?

Silvia Petruchová

Strecha nad hlavou je pre každého človeka základným predpokladom pre dôstojný život, teda aj pre človeka na vozíku. Nie každý si uvedomuje, že nejde vždy iba o peniaze, ale aj o prístup a zaužívanú architektúru. Kým „chodiaci“ človek si môže vybrať, kde bude bývať, samozrejme podľa výšky príjmu, človek na vozíku veľa možností nemá. Schody, nevyhovujúce výtahy, prahy, úzke dvere – to všetko komplikuje hľadanie vhodného bývania. A bývanie tu nie je chápané ako vlastný byt, ale aj ubytovne, internáty, podnájmy, prenájmy, hotely, penzióny a pod. Nič z toho pre človeka na vozíku nie je na Slovensku dostupné.

Človek na vozíku sa musí veľakrát rozhodovať, čomu sa bude venovať aj podľa toho, kde bude bývať. Študovať môže ísť len tam, kde má prístup, vyhovujúce bývanie a toaletu. Nie náhodou na vysokej škole doteraz študovali len tí, ktorí boli z blízkeho okolia alebo dochádzali. Iný človek na vozíku totiž nemal šancu kvôli neprístupnosti internátov.

Človek na vozíku môže pracovať iba tam, kde má prístup a vyhovujúcu toaletu. Nemôže sa stáhovať za prácou, pretože by nemal kde bývať. Z podmienok, ktoré k fungovaniu nevyhnutne potrebuje, nebýva splnená žiadna. A tak väčšina nepracuje. Človek na vozíku nemôže ísť na dovolenku, kam chce. Bezbariérové ubytovanie býva najmä v lepších hoteloch a drahších penziónoch. A keďže takýto človek väčšinou nepracuje, nemôže si ich dovoliť.

Kým na ostatné dôsledky zdravotného postihnutia existujú príspevky na kompenzácie, na bývanie nie je nič. Lenže riešenie nespočíva iba v príspevku na bývanie. Riešením sú aj sociálne alebo nájomné byty vo vlastníctve mesta. Jedine tie sa stavajú aj ako bezbariérové, čiže spĺňajú aspoň niektoré kritériá odlišujúce sa od ostatných bytov, napr. odlišné riešenie kúpeľní a kuchyň. Ich počet je však veľmi nízky

Mindenkire tervezve?

Silvia Petruchová

Egy tető az ember feje felett alapvető előfeltétele egy méltóságos életnek mindenki számára, így egy kerekesszékes ember számára is. Nem mindenki veszi észre, hogy a pénz nem mindig a legfőbb probléma, hanem inkább a hozzáállás és az általános lakástervezés a gond. Mivel a „járó” emberek megválogathatják, hogy hol élnek, természetesen a jövedelmükhez képest, a kerekesszékesek sokkal kevesebb lehetőség közül választhatnak. Lépcsők, nem megfelelő liftek, küszöök, szűk ajtók – ezek mind még nehezebbé teszik a megfelelő hely utáni keresést. A lakhatás itt nem csak valakinek a saját tulajdonára vonatkozik, hanem panziókra, albérletre, lakásbérletre, hotelekre, vendégházakra stb. Szlovákiában egyetlen, a fent felsorolt lehetőség sem megközelíthető kerekesszékes ember számára.

Általános jelenség, hogy egy kerekesszékesnek el kell döntenie, mit tesz a lakóhelyére vonatkozólag. Csak olyan helyen tanulhatnak, ami megközelíthető, megfelelő wc-vel rendelkezik, és van alkalmas lakóhely is. Nem véletlen az, hogy mindezidáig csak a városban lakók és ingázók tanultak az egyetemen. A kerekesszékes emberek kiszorulnak az egyetemkről, mivel a kollégiumok alkalmatlanok számukra.

A kerekesszékes emberek csak olyan helyen dolgozhatnak, amelyek megközelíthetők és megfelelő wc-vel rendelkeznek, nem tudnak könnyen lakóhelyet váltani a munkahelyüknek megfelelően, mint mások, mivel nehezen találnak erre alkalmas helyet. A számukra szükséges feltételek általában nem jönnek össze egy helyen, így a legtöbb dolog egész egyszerűen nem működik.

A mozgáskorlátozott emberek nem tudnak olyan könnyen nyaralásra menni, mivel az akadálymentes szálláshelyek csak a legjobb és így legdrágább szállodákban találhatók, és mivel ezek az emberek általában nincsenek

állásban, ezért ezt nem engedhetik meg maguknak.

Miközben vannak állami segélyek, amik a korlátozottság hatásait kellene, hogy kompenzálják, a lakhatásuk nincs segélyezve. De a megoldás nem egyszerűen a lakhatási segélyeken múlik. Az egyik megoldás a városi tulajdonban lévő szociális- és bérletek lehetnének. Ha csak az újonnan épülő lakásokat akadálymentesen alakítanák ki, például legalább néhány kritériumnak megfelelnének más lakásokhoz képest, mint például eltérő konyha és fürdőszoba tervezéssel dolgoznának. Ugyanakkor nagyon kevés ilyen lakás van, miközben az igénylők száma egyre nő. A mozgáskorlátozott embereknek automatikusan meg kellene kapniuk ezeket a lakásokat kompenzációképp, és nem a jövedelmük alapján. A probléma része, hogy a városi tulajdonban lévő lakásokat jövedelmi viszony alapján utalják ki, ami nem lehet 3- vagy 4-szerese a létminimumnak.

Illusztrációként: Én mozgáskorlátozotttági lakhatási kiegészítésben részesülök és dolgozom. Ha kapok lakhatási segélyt (300 eurót) és minimálbérért dolgozom, például 307,70 euró (teljes összeg!), már ebben az esetben is a minimálbér háromszorosa a havi jövedelmem. Csak akkor kaphatók bérletek, ha a jövedelmem nem haladja meg a minimálbér háromszorását, jobb esetben négyzerséret. De ez az én esetemre nem érvényes. Egyetemi diplomáva rendelkezem, és többet keresek mint a minimálbér. A teljes jövedelmem 2009-ben valamivel magasabb volt, mint a minimálbér négyzersére, így elfelejthetem a városi bérleteket. Elfelejthetem a jelzálogot is, mivel a jövedelmem nem elég magas. Más lehetőségem nincs.

Amikor kiadó lakást kerestem, nem találtam egyetlen helyet sem, ami akadálymentes lett volna. Csak olyan helyek vannak, amik többé-kevésbé alkalmasak. Véleményem szerint ilyen lakásokat alig építenek, és annyira ritkák itt, hogy nagyon nehéz őket megtalálni. Tavaly találtam egy ilyet, ami reményeim szerint akadálymentes lett volna,

criteria different from other flats, such as different bathroom and kitchen design. However, there are only few such flats, even though the number of applicants is rising. The disabled should be provided with them automatically as a form of compensation and not according to the income level. The problem is that all the council flats are allocated according to the income which usually cannot be 3 or 4 times higher than the subsistence level.

(To illustrate: I get a disability living allowance and I work. Only if I get disability living allowance (300 €) and earn minimum wage, i. e. 307,70 € (gross amount!!!), I exceed three times the subsistence level. It is possible to get council rental flats only when my gains do not exceed three-, and in better cases, 4-times the subsistence level. But none of these is my case. I have a university degree and I earn more than a minimum wage. My overall gains for the year 2009 have exceeded a bit more than 4-times the subsistence level, so I can forget about the council rental flat. I also can forget about a mortgage as the same income is not sufficient; I have no other options.)

When I was looking for a flat to rent I did not find any barrier-free one. There are only flats which are more or less suitable. In my opinion, such flats are hardly being built here or they are so rare that it is a big problem to find them. In the previous year I found one place which might hopefully be barrier-free, but the block of flats where it should be located has not been constructed yet, so the only thing left is to rely on the future.

So far, the reality is that a standard door width of the most important rooms – a bathroom and a toilet – in the flat is 60 cm. The situation is similar even in newly built houses, although they seem to be barrier-free from the outside, i.e. there is a barrier-free entrance, an automatic door or a bigger lift. However, they are mostly inaccessible concerning the door width despite their much higher prices in comparison to older flats.

And this is where the crisis for us in wheelchairs begins...

The Association of people with muscular dystrophy in Slovak republic <http://omdvsr.sk/>

a záujemcov stále pribúda. Ľuďom na vozíku by malí byť prideľované automaticky ako forma kompenzácie, a nie ako v súčasnosti – podľa výšky príjmu. Akékoľvek mestské byty sú totiž prideľované na základe výšky príjmu, ktorý obyčajne nemôže prekročiť 3 až 4-násobok životného minima.

(Pre lepšiu ilustráciu: Mám dôchodok, pracujem. Už v prípade, že mám invalidný dôchodok 300 € a zarábam minimálnu mzdu, t.j. 307,70 € (v hrubom!!), prekročím trojnásobok životného minima. Mestské nájomné byty sa dajú získať, ak príjem nepresiahne 3-násobok, v tom lepšom prípade 4-násobok životného minima. Ani jedno nie je môj prípad. Mám vysokoškolské vzdelanie a zarábam viac než je minimálna mzda. Môj celkový čistý príjem za rok 2009 o kúsok prevýšil 4-násobok životného minima (pravdepodobne 4,2). Na mestský nájomný byt môžem zabudnúť. Na hypotéku tiež, lebo ten istý príjem na ňu nestačí. Iné možnosti nemám.)

Pri mojom hľadaní bytu do prenájmu som nenašla žiadny bezbariérový byt. Sú len byty, ktoré sú viac alebo menej vyhovujúce. Podľa mňa sa bezbariérové byty vôbec nestavajú, alebo sa stavajú v takom malom počte, že je problém ich nájsť. Za posledný rok som v ponuke našla jeden, ktorý niekedy snáď bude bezbariérový, ale bytovka, ktorej súčasťou má byť, ešte nestojí, takže ostáva len spoliehať sa na budúcnosť.

Realita je zatiaľ taká, že štandardná šírka dverí do najdôležitejších miestností v byte – do kúpeľne a na toaletu – je 60 cm. V novostavbách to vyzerá rovnako, hoci navonok bezbariérové riešenie majú, napr. prístup do vchodu, samootváracie dvere alebo väčší výtah. Byty sú však z hľadiska šírky dverí väčšinou neprístupné. Ich ceny sú však oproti starším bytom daleko vyššie.

A to už je pre nás, na vozíku, kríza...

Organizácia muskulárnych dystrofikov v SR
<http://omdvsr.sk/>

de a lakóház, ahol ennek lennie kellett volna, még nem épült meg, így az egyetlen dolog, ami maradt számomra, a várakozás. Mindeddig a realitás számomra, hogy legyen megfelelő ajtó szélesség a legfontosabb szobák – fürdőszoba és háló – esetén, ami min. 60 cm. A helyzet az, hogy ez még az újépítésű házakra is igaz, még akkor is, ha kívülről akadálymentesnek tűnik – pl. van akadálymentes bejárat, automata ajtó vagy egy nagyobb lift. Ezzel együtt a legtöbb hely nem megközelíthető az ajtók szélessége miatt, még akkor is, ha az árak magasabbak ezekben a lakásokban, mint a régebbi házakban.

Ez az, ahol nekünk, kerekesszékeseknek a válság kezdődik.

Izomsorvadásos emberek egyesülete Szlovákiában
<http://omdvrs.sk/>

Dornkappel – a place recalling the past

Michal Čudrnák

Writing about the history of Bratislava is usually geographically demarcated by the line of Old town walls and their surroundings. Pressburg/Poszony: a small, but rather picturesque town with its mysterious and dangerous areas under the castle and a wide range of nostalgia and stories. In the 1990s, Bratislava as the capital city of independent Slovakia underwent the reconstruction process of its dismembered memory, severed by ideological changes.

Manifold books were published, voices of those opposing the demolition and development in the city centre were heard, lost multiculturalism – cohabitation of Germans, Jews, Hungarians and Slovaks – was celebrated.

A yearning for a bygone age is reasonable, since changes in political, social and architectural order of the city were coming hastily and showing boldly. During three turning points (the emergence of the first Czechoslovak republic in 1918, the emergence of the Slovak state in 1939, the takeover of the communist government in 1948), the change became the constant of Bratislava's development: changing street names, disappearing and appearing outskirts, demolition of monuments of former authorities and construction of the new ones.

Therefore, after the year 1989, suppressed memories of the town were starting to appear – autobiographical stories of famous people, historical curiosities, books mapping no longer existing places. Most of them focus on some central parts, excluding the peripheral ones; perhaps due to lack of urban elements, missing documents or hardly accessible archives.

One of such parts awaiting more comprehensive processing of its own history and story-telling is Trnávka, today's part of Ružinov district, also known as Dornkappel in the past. Its inhabitants belonged to the poorest layers of Bratislava, they were coming here from different corners of Slovakia – from Žitný ostrov (Rye Island; transl. note: a river island in a southwes-

tern Slovakia), northern parts, but also from other parts of „Dunajská kotlina“ (Little Hungarian Plain; transl.note: the term is used to refer to former Austro-Hungarian empire) in search of better earnings. A perspective for them were close and new-emerging factories like Dynamit Nobel and Čvernová továreň (Thread spool factory). Although most of the newcomers could be temporarily employed there, the 1920s economic crisis brought the increase of unemployment rate which hit the inhabitants of poor districts such as Dornkappel, Pálenisko pri Dunaji (built on the former landfill) or Ovsíšte in Petržalka district (on the buried swamp) particularly hard. In the condition of decreasing amount of jobs in the industry people could be employed as seasonal workers – in the nearby vineyards or working for Bulgarian gardeners.

At the beginning of the century, a brick factory played an important role in the development. In the period of prosperity and rapid urbanisation people were offered a possibility to be employed there and to settle in Dornkappel. Most of the dwellings looked like huts put together from collected materials of torn-down buildings in the city and of waste, planks and pieces of metal sheets. By the end of 1930s, Dornkappel's population reached 9000. Low level of living, missing water supply pipes, wells and social facilities were tried to be tackled by the association Svojpomoc (Self-help) which acquired land from the city authorities and helped people to get loans for constructing their houses. Low hygienic standard was to be resolved through building up public wells. Thus, people themselves managed to build scanty corner houses on small lots or, in worse cases – after losing a job – they had to give up their unfinished constructions and were forced to live in huts with draughty gaps around the edge or in rented rotting basement flats.

In that period, a social situation and living conditions in Dornkappel were an object of interest of many leftist-oriented photographers and journalists, which also reflected the inter-war boom in social photography all over Europe. A Czech representative of photography avant-garde Jaromír Funke, being at that time in

Dornkappel – miesto, ktoré sa podobá na minulosť

Michal Čudrnák

Písanie o histórii Bratislav býva geograficky úzko vymedzené priestorom hradieb Starého mesta a blízkeho okolia. Pressburg/Poszony: malé no malebné mesto, tajomné a nebezpečné podhradie, bohatá ponuka nostalgie a príbehov. Bratislava už ako hlavné mesto samostatného Slovenska prešlo v 90. rokoch procesom obnovy svojej rozkúskovanej pamäte, popretrhanej ideologickej zmenami. Vyšlo množstvo kníh, ozývali sa hľasy kritikov búrania a výstavby v centre, slávila sa stratená multikultúrnosť – spolunažívanie Nemcov, Židov, Maďarov a Slovákov.

Túžba za časmi dávno minulými je pochopiteľná, keďže zmeny v politickom, spoločenskom a architektonickom usporiadaní mesta prichádzali rýchlo a prejavovali sa zásadne. Počas troch obratov (vznik prvej Československej republiky v roku 1918, vznik Slovenského štátu v 1939, prevzatie vlády komunistami v roku 1948) sa konštantou vývoja Bratislav stala zmena – striedanie názvov ulíc, ubúdanie a pribúdanie okrajových častí, búranie pamätníkov predchádzajúcej moci a výstavba nových.

Po roku 1989 sa preto prirodzene začali objavovať potlačené spomienky na mesto – životopisné príbehy známych osobností, historické kuriozity, knihy mapujúce zaniknuté miesta. Väčšina z nich sa zameriava na niekoľko centrálnych častí, s vynechaním tých okrajových, či už kvôli nedostatku mestotvorných prvkov, chýbajúcim dokumentom alebo ľažko prístupným archívom.

Jednou z tých častí, ktoré ešte len čakajú na obsiahlejšie spracovanie svojej minulosti a rozprávanie príbehov je Trnávka, dnes súčasť mestskej časti Ružinov, v minulosti známa ako Dornkappel. Jej obyvatelia patrili k najchudobnejším vrstvám Bratislav, prichádzali sem z rôznych kútov Slovenska (zo Žitného ostrova, severných častí), ale aj

Dornkappel – egy hely, ami visszaidézi a múltat

Michal Čudrnák

Bratislava történetéről szóló írások általában az óváros falának vonala mentén és a környékéről szólnak. Pressburg/Pozsony: egy kis, festői város titokzatos és veszélyes környékekkel a vár alatt és széles körű nosztalgiával és történetekkel. Az 1990-es években Pozsony a független Szlovákia fővárosaként egy átalakítási folyamaton ment át a város elfeledett emlékezete, kemény ideológiai változások közeppette. Kéziratokat publikáltak, felszólaltak a bontások és fejlesztések ellen a városban, az elveszett multikulturalitást – a németek, zsidók, magyarok és szlovákok együttélését – ünnepelték.

Az elmúlt időkért való vágyakozás érthető, hiszen a politikai, társadalmi és építészeti rendbe beállt változások a városban hirtelen jöttek és világosan láthatóak voltak. A három nagy váltás idején (a Csehszlovák Köztársaság megalakulásakor 1918-ban, a Szlovák állam létrejöttekor 1939-ben és a kommunista hatalomátvételkor 1948-ban), a változás állandósult Pozsony fejlesztése során: változó utcanevek, eltűnő és épülő külvárosok, a korábbi uralkodóknak állított szobrok ledöntése, és újak állítása.

Ezért, 1989 után elnyomott emlékek bukkantak elő városszerte – híres emberek önéletrajzi írásai, történelmi érdekességek, könyvek rég eltűnt helyéről. A legtöbb a központi részekkel foglalkozott és nem szolt a külvárosi, periférius területekről; talán épp a városi elemek hiánya miatt, hiányos a dokumentáció és alig elérhetők archívumok ezekről. Az egyik terület, ami feldolgozásra vár a saját történeteit és történelmét illetően, Trnávka, a mai Ružinov negyed részét képező környék, amit korábban Dornkappel néven is ismertek. A lakói Pozsony/Bratislava legszegényebb rétegeibe tartoztak, és Szlovákia különböző területeiről származtak – Csallóköz/Žitný ostrov (Rye Sziget, a fordító megjegyzése: egy folyón lévő sziget Délnyugat-Szlovákiában),

északi területeiről, de a „Dunajská kotlina” (Kis magyar alföld, ez a korábbi Osztrák-Magyar Monarchia elcsatolt területeire vonatkozik) más részeiről is, akik mind a jobb megélhetést keresve érkeztek ide. Közeli kilátásai voltak az újonnan létesült gyárakban, mint a Dynamit Nobel és a Černová továreň (cérnagyár). Az újonnan érkezőket általában átmenetileg foglalkoztatták, és az 1920-as évek gazdasági válsága miatt megnövekedett a munkanélküliség, ami érintette a szegény negyedek lakosságát is, különösen Dornkappelben, Brenner/Pálenisko pri Dunaji területén (ami korábbi feltöltött területekre épült), vagy Zabos/Ovsištében, Ligetfalu/Petržalka kerületében (egy betemetett lápon). Az iparban csökkenő munkalehetőségek mellett az embereket szezonális munkákra tudták elhelyezni – a közeli szőlősökban vagy bolgár kertészetekben.

A századforduló elején egy téglagyár játszott jelentős szerepet a fejlesztésekben. A gazdasági fellendülés és a gyors városodás időszakában az embereknek lehetőségeük adódott ott dolgozni és letelepedni Dornkappelben. A legtöbb lakóhely kunyhó, bódé jellegét öltött, amit összegyűjtött anyagokból tákoltak össze, lebontott házakból és maradékokból, deszkákból és fémlemezekből. Az 1930-as évek végére Dornkappel lakossága elérte a kilencszáz lélekszámot. A Svojpomoc nevű (önsegítő) egyesület az alacsony minőségű lakhatáson, hiányos vízhálózaton, a kutak hiányán és szociális körülményeken próbáltak segíteni, és telketet szereztek a városvezetéstől, segítettek hitelt szerezni az embereknek a házaik építésére. Az alacsony higiéniai színvonalat közkutak kiépítésével kellett javítani. Amikor így végülis elkezdték az emberek felépíteni a kis telkekre házaikat, rosszabb esetben – munkájuk elvészése után – félbe kellett hagyniuk az építkezést és félkész, lyukas házakban kényszerültek lakni, vagy rohadó pincében kialakított lakásokat béröltek.

Ebben az időszakban a társadalmi és lakhatási helyzet Dornkappelben a baloldali fotósok és újságírók érdeklődési körébe került, ami a két világháború közötti szociofotó

residency at Bratislava's School of Applied Crafts made a photo-series called „Bad living“, a Slovak photographer Barbora Zsigmodová created a documentary cycle (now probably lost), a journalist and an amateur photographer Ilja Marko wrote a book entitled Dornkappel – the outskirts of three languages. The book offers an unparalleled insight into the life between the two world wars; not only it reflects a general situation of those times, but also it gives a detailed and an expressive account of people's housing conditions.

"A landlord evicted the citizens V. a T., as they were not able to pay 80 crowns per month for a wooden hut which the owner plastered with clay, speaking in a very wise manner: The wind doesn't blow like this. But if I left it bare, rain would leak through gaps in April and in January, the wind would bring snow. And thus replied the citizen R.: You know, fellow, I decided not to pay the rent any more. Wherefore? T. inquires. From the 20-crown dole? I will put together some hut and I will carry it somewhere out of Dornkappel where is so much space for constructing that it will fit. It will be better if you seek for some planks and gather them, we will then look round for some good place."

"A flat has been built, which is like howling wolves in winter. - We had to heat in the hut perpetually. ... In summer it is horrendously stifling there. There are such gaps between planks that two fingers can fit in. When it rains, the rain slashes from the side. There is very little place even for pulling the furniture and we lack money for the tarry paper. They can't get a support from the city, as they don't have land and they are not residents of Bratislava. Yet their flat appeals to them. They order their surroundings daily. Rabbit cages are leaned to the wall of the hut."

These huts can no longer be found in Trnávka, however the urban structure in the original territory of Dornkappel with the street and lot structure have been more or less maintained. Brick houses on small lots are pushed together in the same way as in the past; they have many extensions, compounded of incongruous elements in a somewhat similar manner as in the past (so called "pastiche architecture" which gives the plausibility to a nickname "Mexico"

z iných častí „Dunajskej kotliny“ s nádejou na lepší zárobok. Perspektívou pre nich boli blízke a novovznikajúce továrne – Dynamit Nobel, Cvernová továreň. Aj keď viacerí z pristáhovalcov sa v nich na čas mohli zamestnať, hospodárska kríza 20. rokov priniesla nárast nezamestnanosti, ktorý najvýraznejšie zasiahol práve obyvateľov chudobných štvrtí ako Dornkappel, Pálenisko pri Dunaji, postavené na bývalom smetisku, alebo Ovsište v Petržalke na zasypanom močiari. V situácii ubúdajúcich miest v priemysle bola možnosť zamestnať sa sezónne, napr. na blízkych vinohradoch alebo u bulharských záhradníkov.

Na začiatku storočia tu bola pre rozvoj dôležitá tehelňa. V období prosperity a prudkej mestskej výstavby ponúkala možnosť zamestnať sa a v Dornkappli usadiť. Väčšina príbytkov však mala podobu búd, postavených zo zozbieraných materiálov rozbúraných budov v meste a z odpadu, dosiek a kusov plechu. Koncom 30. rokov už Dornappel dosiahol počet obyvateľov 9000. Nízka úroveň bývania, chýbajúce vodovody, studne a sociálne zariadenia sa snažil riešiť spolok Svojpomoc, ktorý od mesta získal pozemky a pomáhal záujemcom získať pôžičku na stavbu domu. Nízky hygienický štandard riešil stavbou verejných studní. Niektorým sa tak podarilo vlastnými silami postaviť na malej parcele skromný rožný dom, v horšom prípade sa museli po strate zamestnania vzdať začatej stavby a bývať v búde s prefukujúcimi škárami na okraji, alebo v podnájme v plesnivejúcich pivničných bytoch.

Sociálna situácia a bývanie v Dornkappli boli v tej dobe objektom záujmu viacerých ľavicovo orientovaných fotografov a novinárov, čo tiež odrážalo medzivojnový rozmach sociálnej fotografie v celej Európe. Český predstaviteľ fotografickej avantgardy Jaromír Funke, v tom čase hostujúci na Bratislavskej Škole úžitkových remesiel, tu nafotil sériu „Špatné bydlenie“, slovenská fotografka Barbora Zsigmodová vytvorila dokumentačný cyklus (dnes už pravdepodobne stratený), novinár a amatérsky fotograf Ilja Marko

napísal knihu Dornkappel – predmestie troch jazykov. Tá predstavuje jedinečný dokument života medzi dvoma svetovými vojami, ktorý odráža celkovú vtedajšiu situáciu a pomery a celkom detailne a expresívne popisuje aj podmienky bývania.

„Občanov V. a T. vystáhal domáci pán, pretože nestačili platiť mesačne osemdesiat korún na drevenú búdu, ktorú hlinou omietol majitel, hovoriac veľmi múdre: Takto predca nefúka vietor. Keby som to však nechal nahé, cez štrbinu by sa v apríli lial dážďa v januári by vietor znášal sneh. A na toto odpovedá občan R.: Vieš, priateľ, ja som sa rozhodol, že nájomné už nebudem platiť. A čo? – Spytuje sa T. Z dvadsaťkorunovej podpory? Sbijem si dohromady búdu a vynesiem ju niekde vedľa Dornkapplu, kde je ešte toľko stavebného miesta, že sa zmestí. Bude lepšie, keď sa aj ty obzrieš po doskách a nashromaždís si ich, potom vyhľadáme dáke dobré miesto“

„Vystaval sa byt, ktorý je v zime taký ako zavýjanie vlkov. - Neustále sme v nej museli kúriť. ... V lete je v nej strašne dusno. Medzi doskami sú také škáry, že vojdú ta dva prsty vedľa seba. Keď prší, so strany sem šlahá dážď. Miesta je málo na odtiahnutie nábytku a peňazí na térový papier zas niesť. Mestskú podporu na stavbu nemôžu dostať, lebo nemajú parciel a nie sú príslušníkmi Bratislav. Svoj byt však preca majú radi. Denne si usporiadajú svoje okolie. Zajačie kletky sa prituľujú k stene búdy.“

Tieto búdy dnes už v Trnávke nenájdeme, zástavba pôvodného územia Dornkapplu so štruktúrou ulíc a parciel je však prakticky zachovaná. Tehlové domy na malých plochách sa na seba tlačia rovnako ako v minulosti; sú rozšírené o rôzne prístavby, poskladané podobne ako v predtým z nesúrodých častí („prílepková architektúra“, ktorá pridáva na vierohodnosť prezývke Mexiko). Bližší pohľad na niektorý z domov na Revolučnej, Kultúrnej, či Bulharskej ulici odhalí pôvodné cedule s číslami domov, vrstvy na fasádach, starú omietku zakrytú novou.

mozgalom képein is jól látszik. Egy cseh avantgárd fotós, Jaromír Funke, aki ebben az időszakban a Bratislava-i Iparművészeti Iskola rezidens művésze volt, fotósorozatot készített „Rossz élet“ címmel, egy szlovák fotós Barbora Zsigmodová dokumentumsorozatot készített (sajnos, valószínűleg elveszett), egy újságíró és amatőr fotós Ilja Marko könyvet írt Dornkappel – a háromnyelvű kúlváros címmel. A könyv ritka betekintést nyújt a két világháború közötti életbe, nem csak az időszak általános helyzetéről számol be, de részletes információval és kifejező leírással szolgál a lakhatási körülményekről is.

„A tulajdonos kilakoltatta V. és T. lakosokat, mivel nem tudták kifizetni a havi 80 koronát egy faházikóért, aminek falát agyaggal tapasztották be, nagyon bölcs célból: a szél így nem fúj be. De ha nem tapasztom be, áprilisban és januárban az eső befolyik a lyukakon, a szél behordja a havat. Így mondta R. lakos: tudod, barátom, úgy döntöttem, inkább nem fizetem a bérleti díjat. Minek? T. visszakérdez: a 20 koronás segélyből? Összetákolok valami házat, és elviszem valahova, ki Dornkappelből, ahol van elég hely, hogy felépítsem. Jobb lesz keresni valami deszkákat és összegyűjeni valahova, aztán valami jó helyet keresni neki.“

„Megépítettek egy lakást, télen olyan, mint az üvöltő farkasok. Folyamatosan fúteni kellett.., nyáron iszonyú fojtogató a levegő bent. Olyan rések vannak a deszkák között, amin két ujjadat is átdugod. Amikor esik, a víz bejön az oldalán is. Alig van hely bútoroknak is, és nincs pénz tartózkodási papírokra sem. Nem tudnak támogatást szerezni a várostól se, mivel nincs telük és nem Bratislava-i lakosok. Mégis szeretik az otthonukat. A környéken rendezik le napi dolgaikat. Nyúlketrecek vannak a ház falának támasztva.“

Ezek a bódék már nem találhatóak meg Tvnávkában, viszont a városi úthálózat, az eredeti felépítés Dornkappelben nagyjából egyezik és egy csomó más rendszer nagyjából fennmaradt. A téglaházak a kis telkekben ugyanúgy össze vannak nyomva, ahogy a múltban, sok rajtuk a későbbi kiegészítés,

– one of Dornkappel's parts). A closer look at some of the houses on Revolučná, Kultúrna or Bulharská streets reveals original house number signs, many layers on façades or an old plaster covered with a new one.

In Masaryk's colony – a row of houses built for the middle class (mostly for Czech immigrants) in the southern part of Trnávka in 1920s – we can observe a similar process of a slow change. The houses are listed buildings, but only partially (their roof constructions of oddly convex form created with the experimental technique); their inhabitants could therefore make bigger or smaller additions and changes such as façade painted blue, new windows with ornamental pargetting, decorated balcony handrails etc.

Trnávka, with its social stratification, has still preserved its diversity and it still has not succumbed to the unification which is typical for "satellite" suburbs with their middle class families; we find here an architect next to an old resident next to a Bulgarian next to a Vietnamese next to a... Characteristic tightness caused by the specific development somehow "forces" people to move closer to each other and to take little notice of differences.

Some of the observations are documented also in the pictures taken during the Crisis mania meeting on 30th January when a group of workshop participants set off on a trip to this part to observe today's metamorphoses of this place based on excerpts from the book of Ilja J. Marko and old photographs. You will find them on Wikimedia Commons web page, free and available for further usage and creative exploration.

<http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Trnávka>

V Masarykovej kolónii, súbore domov vystavaných v južnej časti Trnávky v 20. rokoch 20. storočia pre strednú triedu (najmä českých pristáhovalcov), môžeme sledovať podobný proces pomalej premeny. Domy sú sice pamiatkovo chránené, ale len čiastočne (ich strešné konštrukcie zvláštne vypuklého tvaru vytvorené experimentálnou technikou), ich obyvatelia preto mohli pristúpiť k menším a väčším doplnkom a zmenám – fasáda premaľovaná na modro, nové okná so štylizovanou ornamentálnou štukou, vyzdobené balkónové zábradlie.

Sociálnym rozvrstvením je Trnávka ešte stále pestrá a nepodľahlia unifikácii typickej pre satelitné mestečká s rodinami strednej triedy – nájdeme tu architekta vedľa starousadlíka vedľa Bulhara vedľa Vietnamca vedľa... Tesnosť zástavby tiež akoby „nútila“ ľudí pomknúť sa k sebe a nevnímať až tak rozdiely.

Niektoré z týchto postrehov dokumentujú aj fotografie, ktoré vznikli počas stretnutia Crisis mania, ked sa 30. januára skupina účastníkov workshopu spoločne vybrała na výlet do tejto časti, aby na základe útržkov z knihy Ilja J. Marku a dobových fotografií sledovala premeny miesta v súčasnosti. Nájdete ich na stránke Wikimedia Commons, voľne dostupné pre ďalšie použitie a kreatívne bádanie.

<http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Trnávka>

toldás, össze nem illő elemekből vannak összerakva, hasonlóan a múlthoz (az ún. „pastiche” építészet, ami okot ad a Mexikó becenévre, ami Dornkappel egy részére vonatkozik). Közelebbről nézve a Revolučná, a Kultúrna vagy a Bulharská utca egy-egy házát, feltűnnék a régi házsíamok is, rétegek a homlokzaton, vagy egy régi réteg lefedve egy újabbal.

A Masaryk kolóniában – egy házsor, amit a középosztálynak építettek (főleg cseh bevándorlóknak) Trnávka déli részén az 1920-as években – is megfigyelhetjük a lassú változás folyamatát. Ezek a házak műemlékek, de csak részben (a tető egy furcsa konvex formában épült, kísérleti technikával); a lakóik ezért kisebb nagyobb toldásokat és átalakításokat végezhettek, például kékre festették a homlokzatot, újra cserélték az ablakokat ornamentikus vakolással, díszes erkélytárcsal stb.

Trnávka, társadalmi rétegződésében, megőrizte sokszerűségét és még nem szippantotta be az egységesítés, ami jellemző a „szatélit” szuburbán területekre,

középosztálybeli családokkal; itt megtalálhatjuk az építészt egy bolgár és egy vietnámi stb. szomszédságában...

A jellegzetes szűkösségek, ami a sajátos fejlődésnek tudható be, arra kényszeríti az embereket, hogy közel éljenek egymáshoz, és keveset törődjenek a közöttük lévő különbségekkel.

Néhány megfigyelésről feljegyzést, dokumentációt, fotókat készítettünk a Válság mánia találkozón során január 30-án, amikor a csoport, a workshop résztvevői látogatást tettek ezen a környéken, hogy a mai állapotokról és átalakulásokról, Ilja J. Marko könyvéből vett idézetekkel és régi fotókkal vetve össze. A dokumentációt megtalálhatják a Wikimedia Commons honlapon, ingyenesen és további felhasználásra és kreatív felfedezésekre szabadon felhasználhatóan.

<http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Trnávka>

Listening to the houses

Kriz

trolleybuses

strangely-empty-looking benches in front of 4 floors

2 weeks before Lent

carnival march as a method of defamilirazation

ambushing the girl coming out of the house in Masaryk's colony.

she knows me

she says she's been composing lyrics for Eurovision songs

she refuses to recite them.

bulldozers sleeping because of the crunch crunch crunch

and the dogs small aggressive ones big ones grumpy lonesome dogs
would like to crunch crunch crunch

You

and the church inviting to protect human life
waiting for the Dooms-Ash-wednes-day

And we are „buddies“

(for a local character)

On the way to pub we stop him to

talk about

a pigeon house

the gardens of the unwealthy ones

a tolerance

and then he scurries to the pub for a „lemonade“

three hours later sitting there

under naked models

playing noughts and crosses on the map

three weeks later

coming back from work

not following my usual steps

in the middle of the Sun yard and Avidol

Signs

No dogs on the lawn.

Private property.

No entry on the lawn with a dog.

Parking lots for cars: reserved.

Trash containers: locked.

Everything: private and sterile.

So trespass it

and

don't get shot when

leaving trail on the lawn.

Hallgatni a házakat

Kriz

Trolibuszok

furcsán üresnek tűnő padok négy emelet előtt

két héttel Böjt előtt

karneváli menet mint az elidegenítés egy módszere

leskelődni a lány után aki a Masaryk kolóniából

ismer engem

azt mondja dalszövegeket írt az Euróvízió fesztiválra

visszautasítja hogy idézzen belőlük

a bulldózerek alszanak a reccs reccs reccs miatt

a kutyák kicsik agresszívek, nagyok morgósak, magányos kutyák

szeretném összereccs reccs reccsenteni

te

és a templom ami az emberi élet védelmére hív
a végzet-hamvazó-szer-dára

És mi mind haverok vagyunk

(a helyi figurának)

A kocsmá felé megállítjuk

hogy a galambházról

beszélgettessünk

a szegények kertjéről

a tűrés

és akkor besiet a kocsmába "limonádéért"

három órával később ott ülni

meztelen modellek alatt

amőbát játszani a térképen

három héttel később

munkából jövet nem a megszokott lépésekkel lépve

a nap-udvar és az Avidol közepén

Jelek

Kutyákat a fűre engedni tilos

Magánterület

Kutyával belépés a gyepre tilos

Parkolóhely: foglalt.

Szeméttárolók: lezárvva.

Minden: magán és steril.

Szóval szegd meg a szabályt

és

Ne lövesd le magad,

amikor nyomot hagysz a gyepen.

Počúvajúc domy

Kriz

trolejbusy
zvláštne-prázdne lavičky pred 4 poschodiami

dva týždne pred Pôstom
fašiangový sprievod ako metóda ozvláštnenia
prepadajúc dievča vychádzajúce z domu v Masarykovej kolónii
pozná ma
hovorí, že robí texty piesní pre Eurovíziu
odmietne ich zarecítovať.

buldozéry spia kvôli chr-chr-kríze

a psy malé agresívne veľké uhundrané osamelé psy
by rady schr-schr-schrúmali

teba

a kostol ťa pozýva chrániť život
v čakaní na súdny-popolcový-deň

A my sme „kamoši“
(pre miestnu postavičku)
Na ceste do krčmy ho zastavíme
aby nám porozprával o
holubníku
záhradách nemajetných
tolerancii
a potom odcupká do krčmy na „limonádu“

o tri hodiny na to tam sedíme
pod nahými modelkami
a hráme piškvorky na mape

o tri týždne nato
vracajúc sa z práce
tam, kam ma obyčajne kroky nevedú
uprostred Slnečného dvora a Avidolu

Nápis

Zákaz venčenia psov na trávniku.
Súkromný pozemok.
Zákaz vstupu na trávnik so psom.

Parkovacie miesta pre autá: rezervované.
Kontajnery na smeti: zamknuté.

Všetko súkromné a sterilné.

Tak prekroč to
len
aby ťa nezastrelili
pri zanechávaní stopy na trávniku.

Squatification and the Archeology of Kipplet

Maxigas

„A living critique means setting up bases for an experimental life where people can come together to create their own lives on terrain sequipped to their ends.“

Basic Program of the Bureau of Unitary Urbanism, Kotányi Attila, Raoul Vaneigem (1961)

Gentrification often comes up in the context of a conflict between some “original” population of an area on one hand and investors and city planners who support the upper middle classes on the other hand. Houses are torn down or refurbished, while residents are relocated, usually to places farther from the city centre. Under the guise of development, locals are pushed out of the locality: an artificial change of the population. The underlying reason is that development drives up the real estate prices so that they are not affordable any more for the same people. Of course, many factors work in conjunction with that one, and it is a cultural as much as an economic process. As a consequence the local rooted forms of life are destroyed by the aggressive offensive of capital along with their architectural milieu. A loss both physical and human. Here I would like to subvert the concept of gentrification by applying its logic to a conflict between different groups of poor people.

The two groups involved in this conflict are the subaltern and the squatters. These categories are understood in a very specific sense here. The subaltern are temporary users of “empty” buildings, like homeless, travellers, drug users, thieves, etc. These people sneak into disused properties and sometimes set up camps in them. They might not stay there all the time, but would often return, and inhabit the space in some way or another. They seldom secure the building in a way that makes it inaccessible. Squatters, on the other hand, occupy „empty“ houses and create a perimeter that they secure and control. They sometimes try ways of defending their territory physically and/or politically. They typically maintain a presence in the house and exercise a

Squatifikácia a archeológia kippleť

Maxigas

„Kritika bývania znamená položenie základov pre experimentálny život, kde sa ľudia môžu stretávať a vytvárať svoj vlastný život na území vybavenom pre svoje základné potreby.“

Základný program Úradu pre unitárny urbanizmus, Kotányi Attila, Raoul Vaneigem (1961)

Gentrifikácia sa často deje v kontexte konfliktu medzi „pôvodným“ obyvateľstvom nejakej štvrti na jednej strane a investormi či urbanistami, ktorí podporujú vyššie stredné triedy na strane druhej. Domy sa rúcajú alebo renovujú a obyvatelia sa premiestňujú zvyčajne na miesta vzdialenejšie od centra. Pod maskou rozvoja sa z danej lokality vytláčajú miestni obyvatelia – hovoríme o umelej zmene obyvateľstva. Skutočnou príčinou však je, že výstavba zvyšuje reálne ceny nehnuteľností, aby sa tak stali nedostupnými pre tých istých ľudí. Samozrejme, vstupuje sem viac faktorov, napríklad kultúrny a ekonomický proces. Výsledkom agresívnej ofenzívy kapitálu sa ničia miestne a zakorenенé formy života spolu s architektonickým milieu, čo sú straty fyzické i ľudské. V tomto článku by som rád podkopal koncept gentrifikácie tým, že použijem jeho logiku na konflikt medzi rôznymi skupinami chudobných ľudí.

K skupinám vystupujúcim v tomto konflikte patria dve: skupina subalternatívnych ľudí a squatteri. Tieto dve kategórie sa tu rozumejú vo veľmi špecifickom zmysle. Pod subalternatívnymi ľudmi rozumieme dočasných užívateľov „prázdných“ budov ako napríklad bezdomovci, cestujúci, narkomani, zlodeji atď. Takisto ľudia vklznu na zanedbaný pozemok a môžu sa tam utáboriť. Nemusia tam byť po celý čas, ale častokrát sa vracajú a nejakým spôsobom obývajú priestor. Iba zriedkakedy zabezpečujú budovu tak, že ju zneprístupnia. Squatteri, na druhej strane, obývajú „prázdne“ domy a vytvárajú si priestor, ktorý si zabezpečujú

Squatosodás és a lom archeológiája†

Maxigas

„Az élő kritika a kísérleti életre alkalmas bázisok felállítását jelenti, ahol az emberek összegyűlhetnek, hogy egy saját céljaikra berendezett terepen feltalálják a saját életüket.”

Az Egyesült Urbanizmus Bizottság Alaprogramja, Kotányi Attila, Raoul Vaneigen (1961)

Gyakran hallani a dzsentrifikáció kifejezést, mint az „eredeti” népesség és a „bevándorló” középosztály konfliktusát, ahol a befektetők és a várostervezők az utóbbi oldalán állnak. A házakat lebontják vagy felújítják, miközben a lakosokat kitelepítik, általában távolabba a városközponttól. A városfejlesztés leple alatt a helyieket kiszorítják a helyüköről: mesterséges népességcseré. Az egész folyamat alapötlete, hogy az őslakosok a városfejlesztés miatt megemelkedett ingatlanárakat már nem tudják megfizetni. Természetesen az egész sokkal bonyolultabb ennél, és sokszor legalább annyira kulturális, mint gazdasági folyamat. Mindenesetre a tőke agresszív támadása végül kiirtja a gyökeret vert életformákat, általában építészeti környezetükkel egyetemben. Így a veszeség egyszerre emberi és fizikai. Itt a dzsentrifikáció fogalmát szeretném kikezdeni, mégpedig úgy, hogy egy szegény emberek közötti konfliktusra alkalmazom.

A két érintett csoport a házfoglalók és az üres házak átmeneti használói. Az utóbbiba tartoznak a hajléktalanok, utazók, drogosok, tolvajok, kalandvágyó gyerekek stb. Ők besurannak az üres házakba, és sokszor tábort is ütnek több-kevesebb időre. Talán nem mindig vannak ott, de gyakran visszatérnek, és ilyen vagy olyan módon belakják a helyet. Ritkán zárják le az épületet úgy, hogy ettől megközelíthetetlenne válna. A házfoglalók ezzel szemben elfoglalják az „üres” házakat és egy jól meghatározott

területet védhetővé tesznek. Sokszor még aktív fizikai és/vagy politikai eszközökkel is megpróbálják megvédeni a területüket. Csaknem állandó fizikai jelenlétet biztosítanak, és olyan módon lakják be a házat, ami legalábbis összehasonlítható a polgári otthonteremtéssel. A házfoglalók szempontjából egy ház „üresnek” számít, amennyiben nincsenek állandó lakói.

Sarkasan fogalmazva a squatosodás így szegény emberek konfliktusa nincstelen emberekkel. A konfliktus akkor áll elő, amikor foglaltházat rendeznek be egy „üres” épületben, vagy esetleg egy romos épülethez olcsón hozzájut néhány szegényember, és képességeikhez mérten felújítják. Ezeket a helyeket általában úgy kezelik, mintha lakatlanok lennének, alkalmatlanok bármiféle életre. Ez azonban nem feltétlenül igaz. Előfordul, hogy ezek a helyek valamilyen formában olyan emberek minden napjainak a részei, akiket sokszor nem vesznek emberszámra. Tehát van valamilyen valós funkciójuk számukra, amit azonban elvesztenek, amikor a házfoglalók felújítják, biztosítják vagy elfoglalják az épületet. Az egyetlen ok, amiért ez a konfliktus általában véve láthatatlan, hogy ezek az ágról szakadt emberek nem nagyon tudnak harcolni a helyikért, vagy akár nem is gondolkoznak ilyesmiken, hiszen az életterei elvesztése megszokott része a minden napjaiknak. Ugyanezek a használati formák átmenetiek, nem kizártlagosak és részidősek – de talán azért is, mert a gyakorlóik nem képesek túllépní ezeken a határokon. A történet tanulsága, hogy az „üres ház” építészeti környezete, amit sokszor üres felületként, egyfajta „fehér lapként” kezelünk, tulajdonképpen sokszor egy életteli színtér, csak ez a fajta élet annyira lenézett, hogy gyakran láthatatlanná válik nemcsak a várostervezők, hanem még a házfoglalók számára is.

Ez az egész akkor jutott az eszembe, amikor meglátogattunk egy „elhagyatott” iskolaépületet Pozsony/Bratislava Trnávka kerületében. Rájöttünk, hogy az épület tulajdonképpen nem üres, hanem tele van

kind of habitation that is closer to bourgeois practices of home-making. From the squatters' point of view, a building is „empty“ if there are no permanent residents.

Therefore, squatification is a conflict between people with little means and people with almost no means whatsoever. The conflict arises when squats are established in „empty“ buildings, or run-down abandoned buildings are bought for a cheap price by poor people to be refurbished and inhabited. These places are usually treated as inhabited, unused and not suitable for any kind of life, but this is not necessarily true. Sometimes they are used in one way or another in the everyday life of people that are often not considered full citizens. They fulfill functions in the life of these other users and when they are refurbished, secured and occupied, these possibilities disappear. The only reason there is no visible conflict in these cases is that these „dodgy“ people have no means to fight for their spaces or they are not reflecting on the course of events because their situation is common, ordinary.

These usages are, anyway, temporary, non-exclusive and part-time — but maybe only because their practitioners are not strong enough to move beyond those limits. In any case, the moral of the story is that the architectural environment of the „empty house“ that is routinely considered a blank surface, a „white sheet“, can in fact be a milieu bustling with life, only that this life is looked down so much that it easily becomes invisible to city planners or even squatters. These ideas came up when we visited an empty school building in the Trnavka area of Bratislava. We realised that it is not actually empty, but there is a lot of trash all over the place. The trash was speaking in different voices about various things that seem to be happening there, or what we could imagine takes place in that context. Architecture can be conceptualised as the physical expression of a form of life, or vice versa, as the creation of the possibility of a form of life through the forming of physical space. In these senses this building without windows and furniture but full of junk in the middle of a plain area was indeed architecture, architecture that made possible various uses by various people that are rather specific and rarely considered. The

a kontrolujú. Niekoľko obrazov sú svoje teritórium fyzicky a/alebo politicky. Zvyčajne v dome zachovávajú prítomnosť a uplatňujú druh bývania, ktorý sa približuje k buržoáznym praktikám vytvárania domova. Z pohľadu squatterov je budova „prázdná“, ak v nej nie sú stáli obyvatelia.

Z tohto dôvodu je squatifikácia konflikt medzi ľuďmi s malými prostriedkami a ľuďmi takmer bez prostriedkov. Konflikt vzniká, keď sa squaty zakladajú v „prázdných“ budovách alebo keď nemajetní ľudia kúpia za malú cenu rozpadávajúce sa opustené budovy, aby ich opravili a obývali. S takýmito miestami sa väčšinou zaobchádzajú ako s neobývanými, nepoužívanými alebo nevhodnými na bývanie, čo však nevyhnutne nemusí byť pravda. Ľudia, ktorí sa nepovažujú za úplných občanov, ich predsa dennodenne používajú na rôzne účely. V ich živote plnia rôzne funkcie a po tom, čo sa obnovia, zabezpečia alebo obsadia, tieto možnosti miznú. Jedinou príčinou, prečo je tento konflikt neviditeľný, je, že títo „divní“ ľudia nemajú žiadne prostriedky, aby bojovali za svoje priestranstvo alebo si neuvedomujú, čo sa deje, lebo táto situácia sa pre nich stala už bežnou, obyčajnou. Tak či onak, títo ľudia používajú takéto budovy iba dočasne, nie po celý deň a iba na bežné veci — ale to možno len preto, že nie sú dostatočne silní na to, aby vykročili zo zaužívaneho vzorca. V každom prípade poučenie príbehu je, že architektonické prostredie „prázdnego domu“, ktorému sa obvykle hovorí biele miesto, „nepopísaný papier“, môže byť prostredím prekypujúcim životom, lenže na takýto život sa pozera cez prsty, a to do takej miery, že sa polahky stáva neviditeľným pre urbanistov, a dokonca aj pre squatterov.

Tieto myšlienky nám napadli, keď sme navštívili prázdnú školskú budovu v bratislavskej Trnávke. Uvedomili sme si, že vlastne vôbec nie je prázdna, že je v nej všade veľa smeti. Smeti nám rozličnými hlasmi rozprávali o rôznych veciach, ktoré sa tu pravdepodobne diali alebo čo sme si aspoň predstavovali, že sa v tomto kontexte

mindenféle lommal. A szemétkupacok sokféle hangon beszéltek arról, hogy mi minden történik ott, vagy mi történhet egy ilyen helyen. Az épített környezetet fel lehet fogni úgy, mint életformák fizikai kifejeződését, vagy fordítva, életformák lehetőségének megeremtését a fizikai tér alakításával. Ilyen értelemben egy ablakok és bútorok nélküli épület, amiben mindenféle lomokat halmoztak fel, a szobák közepén építészetnek számít, olyan építészetnek, ami használati formákat enged meg, melyek eléggé sajátosak és ritkán gondoljuk át őket. A körülmények, amelyek lehetővé tették őket, a következők: egy általában elhagyatott, ugyanakkor könnyen megközelíthető tér; ahol jó a kilátás, de könnyen el is lehet bújni; aránylag meleg, de egyáltalán nem hívogató, nagy és nem specializált szobákkal.

Ahogy írtam, a fenti körülmények alapján különböző használati gyakorlatokat tudtunk elközpelní. A szomszédos általános iskolából a „rossz” gyerekek biztos ide jöttek lógni, inni, cigizni és játszani, a hivatalos oktatási rendszer társadalmi kontrollján kívülre, hátrahagyva az üres üvegeket és csikkeket a legnagyobb ablak mellett. „Hajléktalan” emberek minden bizonnal töltötték itt néhány éjszakát a bűdös matracokon, elvackolva magukat egyik vagy másik kisebb szobába. Úgy tűnik, hogy a kisstílű tolvajok itt nézték át a zsákmányt, mert a nagyobb szobák padlóját meglepően véletlenszerű szemétrétegek borították. Hasonlóképpen ezen csoportok között kukázók is akadtak, akik szemeteszsákokat hoztak, és itt válogatták ki a használható cuccokat, a maradék pedig a bútorzat szerepét kezdte betölteni. Nem találtunk droghasználatra utaló nyomokat, de könnyen elképzelhető, hogy egy ilyen ház drogosok számára is hasznos lehet. Végül pedig a kerület bejárása során mi is használtuk a házat, amiből egy házfoglalós táblás játék és ez a cikk is született. Egy másik szituációban jó foglalt ház lett volna, tehát a házfoglalók is potenciális felhasználói az épületnek, ahogy írtam, megsemmisítve mindezeket a lehetőségeket.

conditions that it provided were the following: usually abandoned but easily accessible, with good view to the outside but good for hiding, relatively warm but not exactly attractive, having rooms that are spacious and unspecialised.

As I wrote we could imagine various uses judging from their physical traces and the conditions described above. „Bad” kids from the neighbouring school must have been coming there often to hang out, drink, smoke, and play outside of the social control mechanism of the official education system, leaving half drunk bottles and fags around. „Homeless” people obviously spent nights on smelly mattresses in the smaller rooms. Petty thieves could have used the house after stealing, to file through and distribute the loot, leaving amazing layers of random stuff in the larger rooms. Similarly, some of these groups must have also been engaged in dumpster diving, bringing bags of trash and sorting it here, contributing to the junk that basically replaced furniture all over the house. We didn't find any evidence of drug use, but it is easy to imagine that such a house would be also suitable for junkies. And finally, we used the house as part of our tour in the area and inspiration for a squatting card/board game, as well as this article. In other situations the house could be a good squat, so squatters are also potential users, possibly destroying the possibility, as I said, of all former uses.

We found the manifold experiences that this „abandoned” or „empty” space afforded and inspired us to imagine an occupation of the house which transforms it in a way which does not completely destroy the present state of the local architecture and pushes out the present users from the territory. Obviously, that would be a hybrid process involving conflictual social layers, but not without potentials for solidarity. It would also be an exercise of continual reconstruction: instead of preserving historical heritage, preserving the physicality and the logic of dilapidation. Knowing when and how not to intervene in the spontaneous working of the kipple, as Philip K. Dick calls the random junk gathering in empty buildings. Maybe it would actually involve a lot of construction work and the creation of spaces that can be inclusive and

mohli diať. Architektúra sa dá konceptualizovať ako fyzický výraz formy života alebo naopak, ako vytváranie možnosti formy života prostredníctvom tvorby fyzického priestoru. V tomto zmysle táto opustená budova bez okien a nábytku, zato však plná haraburdia, naozaj predstavovala architektúru, a sice architektúru, ktorá umožnila rôznym ľuďom (špecifickým a zriedkakedy braným do úvahy) jej rôzne použitie.

Podmienky, ktoré toto rozmanité používanie umožnili, sú nasledovné: opustenosť, no ľahká dostupnosť, s dobrým výhľadom von, možnosť sa ukryť, relatívne teplo, ale neveľmi veľká príťažlosť, priestorné a nešpecifikované miestnosti.

Ako som už písal, mohli by sme si predstaviť rozmanité použitie daného domu usudzujúc z jeho fyzických stôp a spomenutých podmienok. „Zlé“ decká z nedalekej školy tu určite trávili čas, fajčili, pili a hrali sa mimo spoločenských kontrolných mechanizmov oficiálneho vzdelávacieho systému, zanechávajúc za sebou nedopitý fláše a ohorky. Ľudia „bez domova“ tu očividne nocovali na páchnucích matracoch v menších izbách. Zlodejíčkovia tento dom možno používali po lúpení, triedili alebo rozdeľovali si tu lup, nechávajúc za sebou neuveriteľné vrstvy rozličných vecí vo väčších miestnostiach. Podobne si sem určite niektoré skupiny ľudí po prehrabávaní kontajnerov nosili tašky smeti, aby ich tu pretriedili, a tak prispleli k hromadiacemu sa odpadu, ktorý v podstate nahradil nábytok po celom dome. Nenašli sme sice žiadny dôkaz užívania drog, ale nie je ľahké si predstaviť, že tento dom by bol vhodný aj pre narkomanov. Do domu sme nahliadli v rámci výletu do tejto mestskej časti, a poslúžil nám nakoniec ako inšpirácia pre tvorbu squattovacej spoločenskej hry a napísanie tohto článku. V inej situácii by dom bol dobrým squatom, takže aj squatteri sú potenciálni užívatelia, pričom by však pravdepodobne zničili možnosť, ako som už spomenul, všetkých ostatných použití.

Nadobudli sme mnohé skúsenosti, ktoré tento „opustený“ a „prázdný“ priestor ponúkal. Inšpiroval nás k tomu, aby sme si

predstavili obývanie tohto domu spôsobom, ktorý úplne neníčí súčasný stav lokálnej architektúry a nevytláča terajších užívateľov z územia. Išlo by asi o hybridný proces zahŕňajúci konfliktné spoločenské vrstvy, avšak s potenciálom solidarity. Bolo by to taktiež uplatňovanie ustavičnej rekonštrukcie – namiesto zachovávania historickej pamiatky by išlo o zachovávanie materiálnosti a logiky rozpadávania sa. Tým, že by sme vedeli, kedy a ako nezasahovať do spontánneho chodu kipple, teda toho, ako Philip K. Dick nazýva náhodné haraburdie, ktoré sa zhromažduje v prázdnych budovách. Možno by taký proces vyžadoval výstavbu a tvorbu priestorov, ktoré by boli prístupnejšie pre všetkých, a zároveň skryté (alebo na skrývanie sa). Negatívna architektúra.

Bratislava/Budapešť/Blondýn 2010

Poznámky z webstránky GOMI Style Marqua Cornblatta: Gomi je slangové slovo označujúce smeti alebo haraburdie. Je to pôvodne japonské slovo pre odpad alebo odpadky, no teraz sa používa na popisanie všetkého, čo už pre nás nemá cenu alebo je určené na vyhodenie. Anglické publikum oboznámiť s týmto výrazom najpopulárnejší spisovateľ sci-fi William Gibson, ktorému sa prисudzuje termín „cyberspace“ (kyberpriestor) v 80. rokoch. Gibson často používal slovo gomi na opisanie dystópie blízkej budúcnosti našej rozbitej materiálnej kultúry. „Rubin, spôsobom, ktorému nikto tak celkom nerozumie, je majster, učiteľ, to, čomu Japonci hovoria sensei. Toho, čoho je však skutočný majster, je odpad, kipple†, smeti, more vyhodeného tovaru, na ktorom pláva naše stroročie. Gomi no sensei. Majster odpadu.“ – úryvok zo Zimného trhu (The Winter Market) od Williama Gibsona (1986).

† Wikipédia definuje „kipple“ ako nechcené alebo prebytočné haraburdie, ktoré má tendenciu sa množiť – tento výraz spopularizoval autor sci-fi Philip K. Dick v knihe Snívajú androidi o elektrických ovečkách? (Do Androids Dream of Electric Sheep?)

hidden (or for hiding) at the same time.

Negative architecture.

Bratislava/Budapest/Blondon 2010

Notes from Marque Cornblatt's GOMI Style website:
Gomi is a slang word meaning trash or junk. It's originally a Japanese word for dust or garbage, but it's now used to describe anything that we discard or no longer value. It was introduced to English speakers by the best selling fiction writer, William Gibson, who is also credited with coining the term 'cyberspace' back in the 1980's. Gibson used the word gomi frequently to describe the near-future dystopia of our material culture gone haywire. "Rubin, in some way that no one quite understands, is a master, a teacher, what the Japanese call a sensei. What he's the master of, really, is garbage, kipple†, refuse, the sea of cast-off goods our century floats on. Gomi no sensei. Master of junk." — From The Winter Market, by William Gibson (1986)

† Wikipedia defines "kipple" as unwanted or useless junk that tends to reproduce itself — popularised by science fiction author Philip K. Dick in the book Do Androids Dream of Electric Sheep?

A rengeteg különböző mód, ahogyan ezt az „elhagyatott” vagy „üres” teret használni lehet, a széttartó élményeknek e sokasága szülte az ötletet, hogy elképzeljünk, hogyan lehetne úgy hasznosítani az épületet, hogy a jelenlegi felhasználók és a nekik kedvező építészeti környezet ne tűnjenek el nyomtalanul. Természetesen ez valamiféle hibrid folyamatot igényelne, különböző társadalmi rétegek konfliktusteli érintkezését, amiben jó esetben kibontakozhatna a szolidaritás is. Egy ilyen vállalkozás az állandó rekonstrukció tapasztalatával járna: a történelmi örökség megőrzése helyett a pusztulás fizikai és társadalmi logikájának a megőrzését. Tudni, hogy mikor és hol nem szabad beavatkozni a lomosodás folyamatába, amiről Philip K. Dick is beszél, amikor az üres épületekben megmagyarázhatatlanul felgyülemlő szemétről ír. Talán egy csomó építési munkálattal is járna, olyan terek létrehozásával, melyek egyszerre befogadóak és rejttek (vagy rejtőzködésre alkalmasak). Ez a negatív építészet munkája.

Bratislava/Budapest/Blondon 2010

Jegyzetek Marque Cornblatt „GOMI stílus” honlapjáról:

A gomi egy szleng kifejezés a szemétre és a lomokra. Japánul port vagy szemetet jelent, de ma már bármire használható, amit eldobunk vagy már nem értékelünk. Az angol nyelvbe a népszerű sci-fi író William Gibson vezette be, aki a nyolcvanas években a kibertér kifejezést is elterjesztette. Gibson gyakran használta a gomi szót a közeljövő disztrópiájára, ahol anyagi kultúránk elszabadult. „Rubin a maga sajátos módján, amit senki sem ért igazán, olyan mester vagy tanító, akit a japánok senseinek hívnak. Aminek igazából a mestere, az a szemét, a lom, a levetett termékek tengere, amin századunk úszik. Gomi no sensei. Lommester.”

– A Téli Piac, William Gibson (1968)

† A Wikipedia meghatározása szerint a „kipple”, amit itt lomnak fordítottam, az a fajta használhatatlan vagy használaton kívüli szemét, ami képes újratermelni magát, ezt a kifejezést Philip K. Dick „Álmodnak-e az androidok elektronikus bárányokról?” c. regényében használta először.

I want to be in the house

b#, Mayo

That was the slogan of one Slovak „Big Brother“ style reality show. An extravagant millionaire couple invited a group of chosen people to live for a short time in their decadent villa in the focus of TV cameras. The last person whose manners pleased the millionaire couple and the audience the most got two million crowns to start his own new millionaire's life.

Like in the TV show, which is clearly a show but in a sense a game, we took the question of occupying/taking a house – a living space - as a game. But we kept always in mind, that it might be for some people an actual bitter reality. Our main interest was, how to unite different groups of people with different needs and realities in one place that, on top of it, is a constantly precarious space. An old, open, half run-down and abandoned house. How do these people have to deal with each other and their environment to „be in the house“?

In the game we included the question of how marginalized people restore and create living spaces, what various means they are using to fulfill their various needs and which interactions they have to manage on a daily basis. Departing partially from the interviews we did with homeless people in autumn 2009 in Bratislava (see the article about it in this publication), partially from experiences of workshop participants and partially from outcomes of our discussion processes in our working group, we tried to transform these inputs into parameters of an interactive board game simulating living in an abandoned house that actually truly exists in the city part of Trnavka in Bratislava.

We chose the form of a game to deal with the question of living and precarious groups, because we want to make this topic accessible to a wider group of people and believe that a game can trigger discussions in a better way than an article. It also put us in front of a bundle of questions that one would not consider probably when having secured housing and living situations.

The monopoly-like table game is also a meta-

Chcem byť v dome/ I want to be in the house

b#, Mayo

Išlo o slogan istej slovenskej reality show v štýle Big brother. Extravagantný miliónársky párik si na krátky čas pozval skupinu vybraných ľudí do svojej dekadentnej vily za účasti televíznych kamier. Posledný súťažiaci, ktorého správanie sa miliónárskemu párikovi a publiku pozdávalo, vyhral dva milióny slovenských korún, aby mohol začať svoj vlastný miliónársky život.

Tak ako v televíznej šou, ktorá je sice šou, ale v istom zmysle aj hrou, sme sa pozreli na otázku osídlenia/okupovania domu či priestoru na bývanie ako na hru. S tým rozdielom, že sme stále mysleli na to, že pre niektorých ľudí by mohlo ísť o tvrdú realitu. Naším hlavným zámerom bolo, ako dať ľudí s rozmanitými potrebami a realitami dokopy na jednom mieste, ktoré má k tomu ešte aj neveľmi istý osud. Starý, otvorený, polorozpadnutý a opustený dom. Ako sa títo ľudia musia so sebou a svojím prostredím vyrovnávať, aby mohli „byť v dome“?

Do hry sme zakomponovali otázku toho, ako marginalizovaní ľudia opravujú a vytvárajú svoj priestor na bývanie, aké rôzne prostriedky používajú na to, aby si naplnili svoje rôznorodé potreby a do akých interakcií vstupujú na dennom poriadku. Odvíjajúc sa čiastočne od rozhovorov s ľuďmi bez domova, realizovaných na jeseň 2009 v Bratislave (pozri príslušný článok v tejto publikácii), čiastočne od zážitkov účastníkov workshopu a čiastočne od výsledkov diskusíi v našej pracovnej skupine sme sa snažili premeniť vstupné údaje na parametre interaktívnej spoločenskej hry, ktorá by simulovala bývanie v opustenom dome, ktorý reálne existuje v bratislavskej Trnávke. Dôvod, prečo sme si vybrali formu hry na to, aby sme sa dotkli otázky bývania a skupín žijúcich v neistých podmienkach, je, že chceme túto tému sprístupniť širokej verejnosti a myslíme si, že hra je lepším spúšťačom diskusie než článok. Taktiež nás stavia pred hŕbu otázok, ktoré by sme si pravdepodobne

phor to the way of living of people from precarious groups, for who the factor of (un)luck plays a role in their day to day survival. The game has a strong interactive component which demands players to identify themselves with the character they draw. The characters are based on different groups in society, who lack space for living or – in times of crisis – are threatened to loose them for one reason or the other.

The game

The game is split up into a main board and several sub-boards (one per room). The rooms of the house and the character, one will impersonate, are drawn randomly. Each room has certain starting parameters. In addition each character has certain needs, to which the parameters of the room have to be adjusted throughout the game.

These parameters are met by enhancing your room through "Item Cards". Items are acquired by going through the start field on the board, or by certain "Action Cards", by stealing, lucky interactions or other occurrences. But these item cards are constantly threatened by events and actions, that can limit the amount of your item cards (storm, police raid, fire,...). These actions are either drawn in the form of action cards, or appear on the board as fields that you can hit. For example, it is important that in winter your room has a certain heat level, otherwise you have to move to the shelter or you are threatened that you would freeze to death, if this is not the case.

The game ends after five rounds are played and the players try to adjust their rooms to meet their needs. The ending scenario and amount of winners is partially open and may vary.

On the following pages you can find (example) layouts of the main board, the subboards, the character, item and action cards. The house and rooms in the pictures of the boards are parts of a truly existing abandoned house in the city part of Trnávka in Bratislava. We are still working on a prototype of the game, which we plan to finish by winter 2010.

nevšimli, ak máme zabezpečené obydlia a životné podmienky. Spoločenská hra na spôsob monopolov slúži aj ako metafora spôsobu bývania ľudí nachádzajúcich sa v neistých podmienkach, pre ktorých faktor (ne)šťastia zohráva úlohu v ich dennodennom prežití. Hra má silný interaktívny prvok vyžadujúci od hráčov, aby sa stotožnili s postavičkou, s ktorou sa budú pohybovať. Postavičky sú založené na rôznych spoločenských skupinách, ktorým chýba životný priestor alebo je ich priestor v čase krízy z rôznych dôvodov ohrozený.

Hra

Hra je rozdelená na hlavnú hraciu plochu a niekoľko vedľajších hracích plôch (jedna pre každú miestnosť). Miestnosti domu a postavička, ktorú budú stelesňovať hráči, sa tahajú náhodne. Každá miestnosť má isté začiatočné parametre. Každá postavička má isté potreby, ku ktorým musia byť počas hry prispôsobené parametre miestnosti. Tieto parametre sa dajú splniť tým, že si zdokonalíte miestnosť prostredníctvom tzv. „predmetových karát“. Predmety sa získavajú tak, že sa dostanete na štartovacie políčko alebo potiahnutím príslušnej „akčnej karty“, ale aj kradnutím, šťastím alebo inými udalosťami. Lenže tieto predmetové karty sú pod neustálou hrozbou udalostí a dejov/akcií, ktoré môžu okresáť počet vašich predmetových karát (búrka, policajná razia, požiar a ī.). Tieto dej/akcie sa alebo tahajú vo forme akčných karát alebo sú zobrazené na jednotlivých políčkach hracej plochy. Napríklad, je dôležité, aby vaša miestnosť v zime mala istú teplotu, inak sa budete musieť premiestniť do útulku, keďže je tu hrozba, že zamrznete.

Hra sa končí po piatich kolách a po tom, čo sa hráči snažia prispôsobiť svoje miestnosti svojim potrebám. Konečný scenár a počet výhercov je čiastočne otvorený a môže sa meniť.

Na nasledujúcich stránkach môžete nájsť (príklady) nákresov hracej plochy, vedľajších hracích plôch, akčných a predmetových karát a karát postavičiek. Dom a miestnosti na obrázkoch plôch sú vytvorené na predlohe skutočne stojaceho opusteného domu v bratislavskej Trnávke. Na prototype hry sa stále ešte pracuje, predpokladaná finálna verzia by mala byť na svete najneskôr v zime 2010.

A házban akarok lenni

b#, Mayo

Ez volt a szlovák ‚Big brother’ jellegű valóságshow szlogenje. Egy extravagáns milliomos pár meghívott egy csapat kiválasztott embert, hogy egy rövid ideig az ő dekadens villájukban éljenek kamerák kereszttüzében. Az utolsó személy, akit a milliomos pár és a közönség a leginkább megkedvelt, kapott két millió koronát, hogy elkezdje saját milliomos életét.

Mint egy tv-showban, ami nyilvánvalóan egy show, de bizonyos értelemben egy játék, ehhez hasonlóképp a házfoglalást, mint játékot fogtuk fel. De mindig észben tartottuk, hogy sokak számára ez a keserű valóság, és nem játék. Érdeklődésünk középpontjában az volt, hogyan tudunk egy csapat különböző embert eltérő szükségletekkel és valódi körülmenyekkel egy helyre egyesíteni, sőt, egy folyamatos bizonytalanságban lévő helyre. Egy régi, nyitott, félig lelakott és elhagyatott házban. Hogyan tudnak ezek az emberek együttműködni egymással és a környezükkel, amikor a „házban vannak”?

A játékba bevontuk azt a kérdést is, hogyan tudnak a marginalizált, kiszolgáltatott emberek helyreállítani és létrehozni egy lakhelyet, aikik különböző eszközökkel rendelkeznek, amit különféle szükségleteik kielégítésére használhatnak, és milyen interakciókra van szükségük a minden nap működéshez. A hajléktalanokkal 2009 őszén készített interjúkból kiindulva (lásd az erről szóló cikket ugyanebben a kiadványban), részben pedig a workshop résztvevőinek saját tapasztalatai alapján, valamint felhasználva a beszélgetéseink eredményeit, megpróbáltunk ezekből paramétereket alkotni egy interaktív táblajáték létrehozásához, ami egy elhagyatott épületben zajló életet stimulál, egy olyan épületét, ami ténylegesen létezik Trnávkában, Pozsony/Bratislava egyik részében.

A játéknak azt a formáját választottuk, hogy a lakhatás és a bizonytalanságban élők kérdésével foglalkozzunk, mert ezt a témát elérhetővé szeretnénk tenni egy szélesebb kör számára, és azt gondoljuk, egy játék beszélgetéseket generálhat, jobban, mint egy írott szöveg. Olyan kérdések elé állított bennünket, amilyenekkel máskülönben nem szembesültünk volna, biztonságos lakókörnyezetben és élethelyzetben élve.

A monopol játékhoz hasonló táblajáték egy metafora is azokról, akik bizonytalanságban élnek, akik számára a szerencse (vagy szerencsétlenség) fő szerepet játszik minden nap életükben. A játéknak van egy nagyon erős interaktív eleme, ami a játékosoktól megköveteli, hogy azonosuljanak a szereplővel, akit eljátszanak. A karakterek különböző társadalmi csoportokat testesítenek meg, aikiknek nincs lakóhelyük, vagy – válság helyzetben – veszélyeztetetté válik lakóhelyük különfélé okokból kifolyólag.

A játék

A játék a főtábla és több kis altábla között oszlik meg (szobánként egy altábla). A házak szobái, és a karakterek, amit egy-egy játékos személyesít meg, véletlenszerűen rajzolódnak. minden szobának vannak kezdő paraméterei. Valamint minden karakternek vannak különböző szükségletei, amihez a szobákat igazítani kell a játék során.

Ezek a szükségletek – a szobák – fejleszthetőek „tétel kártyák” szerzésével. A „tétel kártyák” a start mezőről indulva szerezhetők, vagy különböző „akció kártyákkal”, például lopással, szerencsétalálkozásokkal vagy más eseményekkel. Ezek a „tétel kártyák” azonban veszélyeztetve vannak, események és akciók révén, ami a „tétel kártyáidat” korlátozhatja (vihar, razzia, tűz stb.). Ezek az akciók egyszer akciókártyák révén történetek, vagy mint mezők lehetnek a pályán, amikkel szembekerülhetnek.

Például fontos, hogy télen a szobád elérjen egy bizonyos hőmérsékletet, máskülönben szállóra kell menned, vagy veszélybe

Lavalamp

An used, but still useful lava lamp you've found on a dump-yard. No special skill needed to plug it in if you have **electricity** and it will surely enhance style of your room greatly!

Weather proof: 0%

Liveability: 0%

Technical equipment: 0%

Security: 0%

Hygiene: 0%

Style: +20%

Accessibility: 0%

Migrant

Your asylum was refused and you surrendered before police could put you into a prison. You have no home, where not too much attention is drawn to you; where you draw the action card that the police caught you, your game is over and your room and items are free.

Physical

Weather proof: 70%

Liveability: 60%

Technical equipment: 10%

Security: 120%

Hygiene: 60%

Style: 10%

Accessibility: 20%

Family

You have an interest in a secure space to grow up your two children. You are not able to pay rent, cause you lost your job and the bank took your house.

Physical **S**ocial contacts

Weather proof: 90%

Liveability: 110%

Technical equipment: 10%

Security: 100%

Hygiene: 70%

Style: 10%

Accessibility: 30%

Wooden door

Wooden door. Nothing less or more. Your room will be lockable and therefore more secure and it will prevent cold draft in your room as well. You need some tools to install these, though.

Weather proof: +10%

Liveability: 0%

Technical equipment: 0%

Security: +40%

Hygiene: 0%

Style: 0%

Accessibility: 0%

Teenager

You want to have a space to hang out with your friends and escape parental control either for a limited time, or just to show them from time to time. You are interested mostly in parties, getting drunk and stoned.

Social contacts

Weather proof: 90%

Liveability: 40%

Technical equipment: 10%

Security: 100%

Hygiene: 30%

Style: 90%

Accessibility: 50%

Carpet

An old carpet in good state, ready to make your room a bit more livable and give it a bit better look. It also makes your floor a bit warmer in winter times.

Weather proof: +10%

Liveability: +10%

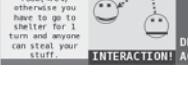
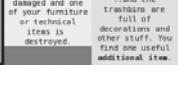
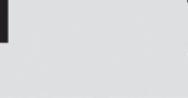
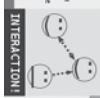
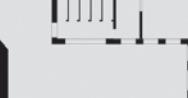
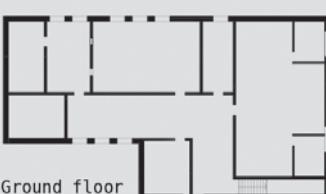
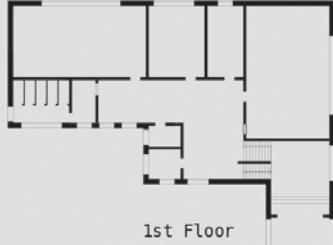
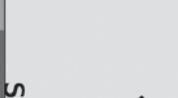
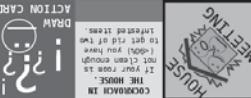
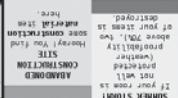
Technical equipment: 0%

Security: 0%

Hygiene: 0%

Style: +20%

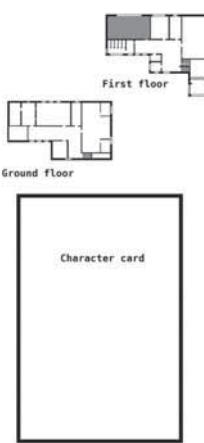
Accessibility: 0%

current room parameters

Weather proof	5%
Livability	10%
Technical équipement	10%
Security	0%
Hygiene	30%
Style	10%
Accessibility	20%

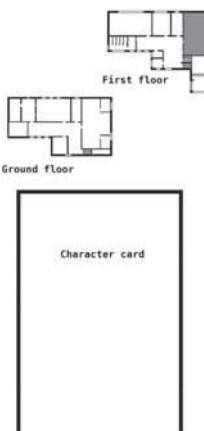

kerülsz és megfagyhatsz, ha ez a feltétel nem teljesül. A játék öt kör elteltével ér véget, és a játékosok ezen körök alatt próbálhatják meg kielégíteni saját szükségleteiket. A játék kimenetele és a nyertesek száma részben nyitott és változó lehet. A következő oldalon találhatnak néhány példa vázlatot a főtáblára, az altáblákra, a karakterekre, a tételek és akciókártyákra. A ház és a szobák a képeken, táblákon egy valóban létező házról készültek, ami Tvnávkán, Pozsonyban/Bratislava található. Még dolgozunk a játék prototípusán, amit tervezünk szerint 2010 telén szeretnénk befejezni.

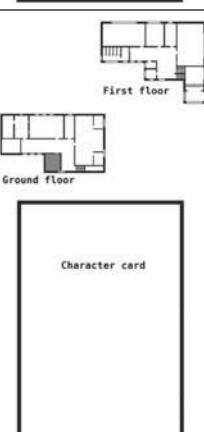
current room parameters

Weather proof	5%
Livability	20%
Technical équipement	10%
Security	0%
Hygiene	30%
Style	10%
Accessibility	30%

current room parameters

Weather proof	40%
Livability	5%
Technical équipement	0%
Security	0%
Hygiene	10%
Style	10%
Accessibility	0%

Prague /

INTRO Prague

Lenka:

Everybody Liked Our Prehistoric Food

Lenka: Find Your Real Food

Miloš: Artists Cook and Dustmen

Václav: Poor Lunch

Filip:
Crisis Mania / mini cook book

<http://www.yo-yo-yo.org>

Krizománie. Jídlo a kulturní prostor

16.-17. dubna 2010

Praha

Hlavní organizátor: yo-yo, podpora:
Mezinárodní visegrádský fond, Kulturní čtrnáctideník A2, Komunikační prostor Školská 28, Maďarské kulturní středisko, Magistrát hl. m. Prahy

Pražská část projektu Crisis se pod názvem Krizománie. Jídlo a kulturní prostor uskutečnila 16.-17. dubna 2010 na terase Kulturního čtrnáctideníku A2 (pátek) a v Komunikačním prostoru Školská 28 (sobota). Páteční večer probíhalo společné vaření s kuchařem holandského původu žijícím v Praze Filipem Kavkou-Smiggensem, který z běžných druhů potravin (brambory, hráč, pohanka, čočka, zelenina...) vytvářel nápadité pokrmy. „Krizové“ recepty shromáždil ve speciálně vytvořené mini kuchařce. V sobotu se uskutečnila dílna s Hannesem Hoelzlem, zaměřená na propojení elektroniky a vaření. Účastníci se věnovali sonifikaci různých potravin a výsledek Kuchyňský elektronický chór představil při večerní performanci. Večer vystoupil také Georgy Bagdasarov s performancí Cooking Music; jednalo se vlastně o „hrání na jídlo“, kdy se proces přípravy pokrmu stal slyšitelným, pře(d)vedeným zvuky. Celý projekt však začal dříve – zhruba měsíc trvala příprava série video rozhovorů s farmáři, trhovci, nadacemi..., vyvíjejícími snahy o obnovení městských tržišť či organizujícími alternativní způsoby distribuce potravin a propojení mezi farmáři a zákazníky, kteří hledají tu skutečnou potravinu a podporují svého farmáře. Zapojení umělců do celé události mělo naznačit, že jídlo a procesy jeho přestování, zpracování, distribuce a konzumace jsou tvůrčí procesy, a stejně jako v umělecké tvorbě je také v této oblasti důležité iniciovat osobité a vynáležavé přístupy coby alternativy stávajícího systému. Umělci, farmáři, kuchaři, trhovci a labužníci celého světa, s chutí do toho!

Crisis Mania. Food and Cultural Space

*April 16th – 17th 2010
Prague*

Main organizer: yo-yo, support:
International Visegrad Fund, Cultural Biweekly A2,
Communication Space Školská 28,
Hungarian Cultural Institute, The City of Prague

The Prague part of the Crisis project, with the title Crisis Mania: Food and Cultural Space, took place on 16th - 17th of April on the terrace of Cultural Biweekly A2 (Friday) and in Školská 28 Communication Space (Saturday). On Friday evening, a collaborative cooking with the Dutch cook living in Prague Filip Kavka-Smiggels was happening. The purpose was to create together a subtle and original food from the most common types of the local foodstuff (potatoes, peas, buckwheat, lentils, vegetables...). The „crisis“ recipes were gathered in a special mini cookbook, published for this occasion. On Saturday, the workshop with Hannes Hoelzl was organized, aimed at the interconnection of electronics and cooking. The participants were sonifying various kinds of food and the result of the „Kitchen Electronic Choir“ was presented during the evening public performance. Georgy Bagdasarov performed a piece „Cooking Music“; a kind of „food playing“, in which the process of making the food became audible, presented by sounds. However, the whole project began earlier – month-long was the preparation of the video interviews series with farmers, market stallholders, foundations etc., who were making the effort to renew the city markets and organizing alternative ways of food distribution and who were connecting the farmers with the customers looking for the real food and supporting their local farmers. By involving the artists in the whole process we wanted to indicate that growing, processing, distributing, preparing and consuming food are all creative processes, and that similarly, as in case of artistic creation, it is important to initiate original and inventive approaches as the alternatives to the existing system in this field as well. Artists, farmers, cooks, stallholders, and gourmets of the world, enjoy your meals!

Válságmania. Étel és kulturális tér

*Április 16–17. 2010
Prága*

Főszervező: Yo-yo, támogatás: Kulturális Kétheti A2, Kommunikációs Tér, Školská utca 28, Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, Prága városa és a nemzetközi Visegrád Alap.

A Válság projekt prágai része Április 16-17-én került megrendezésre pénteken a Kulturális Kétheti teraszán és szombaton a Školská utca 28. szám alatti Kommunikációs Térben, Válságmania: Étel és Kulturális tér címmel. Péntek este a Prágában élő holland szakáccsal Filip Kavka-Smiggelssel fózhettek együtt a résztvevők. A cél az volt, hogy együtt egy egyszerű és eredeti ételt készítsenek a leggyakoribb helyi alapanyagokból (krumpli, bab, pohánka, lencse, zöldségek). A „válságrecepteket“ egy különleges miniszakácskönyvbe gyűjtötték össze, amelyet külön erre az alkalomra adtak ki. Szombaton Hannes Hoelzl műhelye került megrendezésre az elektronika és a főzés kapcsolódási pontjait célba véve. A résztvevők különféle ételek megzenésítésével foglalatoskodtak és a „Konyhai Elektronikus Kórusr“ eredményét az esti nyílt előadáson mutatták be. Georgi Bagdasarov „Zenét főzni“ címmel játszott el egy darabot, amely egyfajta „étel zenésítés“, melynek során az ennivaló elkészítésének folyamata hallhatóvá válik, hangokkal mutatják be. Mindemellett az egész projekt korábban kezdődött – hónapokig tartottak a video interjúsorozat előkészületei farmerekkel, piaci standosokkal, alapítványokkal stb., akik erőfeszítéseket tettek, hogy megújítsák a városi piacokat és alternatív ételelosztási módokat szervezzenek és akik összehozták a farmereket a vásárlókkal, akik igazi ételek után kutattak és támogatták a helyi farmereket. Az egész folyamat során művészek bevonásával kívántuk jelezni, hogy az élelmiszerek termesztése, feldolgozása, elosztása, elkészítése és elfogyasztása mind kreatív folyamat és a művész alkotáshoz hasonlóan fontos, hogy eredeti és ötletes megközelítéseket kezdeményezzük az ezen a területen létező rendszerhez képest is. Világ művészei, farmerei, szakácsai, kofái, gurmanjai, jó étvágyat kívánunk!

**Polévka se zeleninou – 8 porcí
(1 porce 0,4 l / 5,70 Kč)**

100 g cibule
200 g celeru
100 g petržele
200 g mrkve
500 g čočky (suché)

2,1 l vody
0,02 l octa
0,2 l oleje
bobkový list
sůl

Čočku přes noc namočíme do studené vody. Na oleji zpěníme cibuli, přidáme zeleninu nakrájenou na menší kostky a orestujeme na mírném ohni. Když je orestovaná, přidáme čočku, studenou vodu a bobkový list. Můžeme přidat bujon a vaříme na mírném ohni. Když je zelenina a čočka měkká, odstavíme a dochutíme octem a solí. Můžeme přidat estragon.

Vegetable lentil soup – 8 portions

(1 portion 0,4 l / 5,70 CZK)

100 g onion
200 g celery
100 g parsley root
200 g carrot
500 g dry brown lentils

Soak the lentils in water overnight. Fry the onions, add vegetables cut into small cubes. Then add cold water, bay leaf and the lentils. Cook as slow as possible until the lentils are soft. Then add vinegar and salt, you can use some tarragon if you want.

Válságmánia miniszakácskönyv

Készült a Válságmánia projektre Yo-yo által –

Étkezés és kulturális tér

A receptek szerzője Filip Kavka-Smiggels

Zöldséges lencseleves – 8 főre

(1 adag 0,4 l / 5,70 CZK)

100 g hagyma
200 g zeller
100 g fehérrépa
200 g sárgarépa
500 g száraz lencse

2,1 l víz

0,02 l ecet

0,2 l olaj

babérlevél

só

Áztasd be a lencsét éjszakára. Olajon dinszteld meg a hagymát, add hozzá a kockára vágott zöldségeket, majd adj hozzá hideg vizet, babérlevelet és a lencsét. Lassú tűzön főzd, amíg a lencse megpuhul. Végül ad hozzá az ecsetet, sózd meg és ízlés szerint tárkonnyal fűszerezd.

Everybody liked our prehistoric food

Interview with nutrition archaeologist
Magdalena Beranová

Lenka Dolanová

Many people nowadays try to rediscover the traditional way of cultivation and nourishment. Do you think that we can compare the variability of food in prehistory and Middle Ages with today? Did people eat more healthily, because they naturally used local foodstuff, which they grew themselves?

Agriculture had a big impact on the development of humankind. Not that people did not eat vegetable products before, these were picked up, later also accumulated. But from the beginning of agriculture, the basics of nutrition were completely different. Also, it is said that it helped to develop the brain. We don't know exactly how much of what they ate; apparently it varied. Somewhere they ate more vegetables, somewhere it was more meat, there were also differences concerning the social status. We know in what period they ate more pork or more beef; in Central Europe beef was the most important, in Middle Ages pork started to prevail. Also because the natural environment changed, cattle, when pasturing, requires more space, thus there can be less fields, while grain production somehow limits free pasturage. I think that home grown food was entirely satisfactory. In the 18th century one doctor even promoted the opinion, healthy food for everyone is the one that grows in his or her country.

Because people are used to it?

He affirmed they should eat what they are used to, what they grew up on, while various exotic imported food is more likely harmful to them.

Do you think this is true?

I think that enormous imports and moving plants from one continent to the other is not too healthy for the plants. My impression is that if it is picked up at home, it is more likely healthier, on the other hand, the variability is interesting. Until the 17th or 18th century we could live without various kinds of food such as pepper, tomatoes or potatoes. People ate grain, peas, groats; pea was the main dish. Only in the 18th century and mainly in the 19th century potatoes started to be grown and soon, they became very popular and widespread folk plant.

For me, it was interesting to find out, that most of the dishes considered typically Czech – as for example “buchty” (a kind of sweet cake), “knedlíky” (dumplings) or “vepřo-knedlo-zelo” (a dish consisting of pork-dumplings-cabbage) – are quite recent, were invented during the 19th century.

The first dumplings are from the end of 18th century. Before, people baked various “bábokvý” (a cake made in special forms), “lívance” (pancakes), or “zemlbába” (a sweet dish made from bread and apples). “Dorty” (tarts) also came quite late – in the 18th or the 19th century. “Vepřo-knedlo-zelo” is totally made up food, one restaurant owner invented it and started to promote it as Czech food. Before, the dumplings were served sprinkled with cracklings or fried onion or poured with grease, and it was a separate dish. Cabbage was eaten together with meat, with bread, plain, with peas or with hulled grain. Even Magdalena Dobromila Rettigová (1785-1845), the renowned author of cookbooks, didn't know “vepřo-knedlo-zelo”. She considered, for example, self-peeled potatoes with butter a suitable meal for guests. The large imports of sugar cane began already in Middle Ages, even though it was quite expensive. At the beginning of the 19th century, sugar beet started to be grown on a large scale: the sugar factories were built and cheap sugar spread. Before that, sweet food was something rare, sweet mush was served as a festive dish for example at Easter.

But there used to be relatively lot of honey...

There was a lot of honey in prehistoric times, also in Middle Ages, later it was diminishing. Beekeeping was not so developed and collecting the wild bee honey was decreasing together with the development of agriculture. But as late as in the 16th century there was enough honey, still the mead was being brewed and drank. But you cannot make such pastries from honey as from sugar because if you cook mush and put honey in it, it turns brown, so when you bake sweets, you make gingerbread – which is ancient. Honey has different requirements for cooking than sugar.

I am interested in the relationship of meat vs. non-meat food – today, many people exclude meat from their diet out of various reasons, and replace it with different things. But in former times, there used to be long periods of fasting when meat was not eaten at all...

Naturally, there is not much information about common people left. Nobility or middle class burgers usually served in Middle Ages six dishes in total, from which at least two were meat based, but at least one vegetable and one fruity. So, vegetables as well as meat were eaten. Considering the fasting days – the wholly fasting day was Friday, partly Saturday and Wednesday. In the early Middle Ages not even milk, butter, cottage cheese and cheese were allowed on Fridays. On Saturdays and Wednesdays meat was forbidden, but milk and dairy products were allowed; it was milder fasting. On Fridays people ate fish. All the water animals were allowed, including water ducks, beavers, water birds. Snails were the fasting food of medieval monks: we have records mainly from Poland but probably the same was true for the Czech lands. Nowadays, you can still find the groupings of escargots, which are those big ones, around monasteries.

What was the typical healthy country food of common people in Middle Ages?

They had to have a soup, a piece of meat, some cooked pulse, e.g. peas and lentils, probably also some cabbage and a piece of bread. These were considered the common basic foodstuffs.

What are the most important methods the archaeology uses to find out what people ate in prehistory and Middle Ages? Can you somehow summarize it?

I started with the history of agriculture. On the basis of palaeobotany and osteology, e.g. from the findings of plants and bones, we can find out which plants were grown and which were picked up but the latter can be found only rarely. The grains have been preserved, but in case of vegetables, only seeds have remained; we thus don't know, if they were growing them or not. It is difficult to find out the proportion of meat and vegetable production. We know what meat they ate, how big, greasy and old it was, what pieces were dominant and where. We know how they ate birds, what fish they consumed. We know what kinds of barley they ate, when emmer wheat, common wheat, when and how much of millet was eaten, when they started to eat rye. But we can only speculate about the proportion of grains and pulse, for example. People were probably healthy and strong; anthropologists didn't find out any illnesses from food nor malnutrition.

Naše pravěké jídlo všem chutnalo

Rozhovor s archeoložkou výživy

Magdalenou Beranovou

Lenka Dolanová

Mnoho lidí se snaží vracet k tradičnímu způsobu pěstování a stravování. Myslíte si, že by bylo možné srovnat rozmanitost jídla v pravěku a ve středověku s dneškem? Jedli lidé zdravěji, neboť samozřejmě používali lokální potraviny, to, co se vypěstovalo?
Velký vliv na rozvoj lidstva mělo zemědělství. Ne že by lidé předtím nejedli rostlinné produkty, ty se sbíraly, pak i shromažďovaly. Ale se začátkem zemědělství byl základ výživy úplně jiný. Také se říká, že to pomohlo rozvoji mozku. Nemůžeme přesně určit, zdali byl větší podíl toho či onoho produktu. Někde jedli víc rostlinné a někde víc masité potravy, bylo to i společensky rozvrstvené. Víme také, v které době jedli víc vepřového či víc hovězího; ve Střední Evropě bylo nejdůležitější hovězí, ve středověku začalo být víc vepřového. Patrně proto, že se změnilo přírodní prostředí, hovězí dobytek, když se volně pase, vyžaduje víc prostoru, tím pádem zde může být méně polí, zatímco obilnaření trochu omezuje volnou pastvu. V 18. století prosazoval jeden lékař názor, že každému je zdravé to, co vyrosté v jeho zemi, zatímco nezdravé je, co se dováží.

A to proto, že jsou na to lidé zvyklí?

Tvrdí, že proto, že jsou na to zvyklí a že na tom vyrostli, a to že mají jíst, zatímco různé zvláštní dovážené potraviny jim spíš škodí.

Myslíte, že je to pravda?

Myslím, že obrovský dovoz a stěhování rostlin z jednoho kontinentu na druhý rostlinám moc neprospívá. Mám dojem, že když je to doma utržené, tak je to asi zdravější, ovšem na druhé straně rozmanitost je zajímavá. Až do 17. či 18. století jsme se obešli bez různých potravin jako jsou papriky, rajčata nebo brambory. Jedlo se obilí, hráč, kroupy; hráč bylo hlavní jídlo. Teprve v 18. a hlavně v 19. století nastoupily brambory a na počátku 19. století se staly velmi rozšířenou, lidovou rostlinou.

Pro mě bylo zajímavé zjištění, že většina z jídel, která se považují za typicky česká – jako například buchty, knedlíky nebo knedlo-vepřo-zelo – jsou novodová. Vznikla až v průběhu 19. století.

První knedlíky byly na konci 18. století. Předtím se pekly také různé bábovky, lívance nebo zemlbába. Dortsy jsou také poměrně pozdní, to je všechno 18. nebo 19. století. Vepřo-knedlo-zelo je úplně vymyšlené jídlo, vymyslel ho jeden restauratér a začal prosazovat jako české jídlo. Dřív se podávaly knedlíky samotné posypané škvarky nebo osmaženou cibulkou nebo polité omastkem a bylo to samostatné jídlo. Zelí se jedlo k masu, také s chlebem, samostatně nebo s hrachem, s kroupy. Ještě Magdalena Dobromila Rettigová (1785-1845) vepřo-knedlo-zelo neznala. Například brambory se považovaly za dobré jídlo: samoloupané s máslem je Rettigová považovala za vhodné pohoštění pro hosty. Už ve středověku se začala poměrně hodně dovážet cukrová třtina, i když to bylo dosud drahé. Na začátku 19. století začalo velké pěstování cukrové řepy, stavěly se cukrovary a nastalo rozšíření poměrně levného cukru. Dřív bylo sladké jídlo něco poměrně vzácného, sladká kaše se podávala jako slavnostní jídlo o třeba o Velikonocích.

Ale medu bylo přeci dřív relativně hodně...
Medu bylo v pravěku dosud, ve středověku také, ale pak už přestával. Včelařství nebylo zase tak rozvinuté a brtnictví ustupovalo s rozvojem zemědělství. Ale ještě v 16. století bylo medu dosud, ještě se vařila a pila medovina. Z medu ale neupečete takové cukroví jako z cukru, protože když vaříte kaši a dáte do ní med, tak vám zhnědne. Když pečete cukroví, uděláte perník - ten je starobylý. Med má na vaření jiné nároky než cukr.

Zajímá mě vztah masitých a nemasitých jídel
- dneska hodně lidí záměrně vylučuje maso z jídelníčku a nahrazuje ho jinými věcmi.
Ale dříve byla zase dlouhá období půstu,
kdy se maso vůbec nejedlo...

Pochopitelně o obyčejném lidu se nám toho moc nezachovalo. Šlechta nebo vyšší měšťané podávali ve středověku celkem šest jídel, z toho alespoň dvě masitá, ale nejméně jedno

Mindenkinék ízlett az őskori eledelek

Interjú Magdalena Beranová táplálkozástanirésséssel

Lenka Dolanová

Manapság sok ember próbálja meg újra felfedezni a művelés és a táplálkozás hagyományos módjait. Gondolja, hogy összehasonlíthatjuk az ételek változatosságát az őskorban és a középkorban a maival?
Egészségesebben ételek az emberek, mert természetes módon helyi alapanyagokat használtak, amelyeket maguk termeszettek?

A mezőgazdaság nagy hatással volt az emberiség fejlődésére. Említsük meg, hogy korábban az emberek nem ettek zöldségféléket, ezeket gyűjtögették, később fel is halmozták, de a mezőgazdaság kezdeteitől a táplálkozás alapjaiban megváltozott. Ezenkívül azt is mondják, hogy az agy fejlődésében is komoly szerepet játszott. Nem tudjuk pontosan miből mennyit ettek, de úgy néz ki, változó volt. Valahol több zöldséget ettek, valahol több húst, különbségek jelentkeztek a társadalmi státusz miatt is. Azt tudjuk, hogy mely korszakban ettek több marhát vagy sertést, Közép-Európában a marhahús volt a legfontosabb, de a középkortól a sertéshús emelkedett ki. A természetes környezet megváltozott, mivel a marhák legeltetése több helyet igényel, kiszorítva a mezőket, ezért a gabonatermelés visszasorította a szabad legeltetést. Azt gondolom, hogy a házilag termesztett étel teljesen kielégítő volt. A XVIII. században volt egy orvos, aki azt a véleményt népszerűsítette, hogy mindenki számára a legegészségesebb étel az, amelyik az illető saját országában terem.

Mert az emberek hozzászoktak?

Megerősítette, hogy az emberek azt egyékként, amihez hozzá vannak szokva, amin felnőttek, miközben a különféle egzotikus importételével nagyobb valószínűséggel káros hatással lesz rájuk.

Úgy gondolja, hogy ez igaz?

Azt gondolom, hogy a hatalmas import és a növények szállítása egyik kontinensről a

A balanced nutrition...

Seems like people had to have all they needed. It is a question what people need, there can be various opinions. The children cannot be without animal proteins. But they could eat milk, cheese, eggs. There used to be a lack of eggs in the past, hen didn't lay so many eggs and they were considered rare. Cows used to give milk only temporarily, not during the whole year. Especially in earlier prehistory, they often killed their calves before winters, so that they didn't have to feed them. In spring, the cattle sometimes couldn't stand due to hunger, so they probably did not get so much milk from cows in spring.

In your book about food in prehistory and Middle Ages you describe that together with your colleagues archaeologists you tried to create prehistoric meals in a traditional way. Do you have any favourite prehistoric recipe? How does it taste, anyway?

Well, normally...

So the taste was similar to food we have today?

Everybody liked it. There is nothing special in it. To cook meat is not a problem, to grill meat is not a problem. Mush sweetened with honey or fruits is delicious, bread that was baked was also excellent. It was baked in the oven, roasted like sausages on fire, even poured in wine or little cakes were made. Grinding the grains used to be more healthy, because it was ground more often, and flour was not stored so much. It wouldn't last so long. For it to last longer, something has to be added in it, and it loses its original quality.

Magdalena Beranová (1930) studied history and archaeology at the Faculty of Arts of the Charles University in Prague, in 1963-1990 she worked in the Archaeological Institute of the Czech Academy of Sciences as the head of science department. She researches the history of prehistorical and medieval agriculture, including experimental archaeology, the history of nutrition, archaeology of Slavs, archaeology of settlements and the history of glass-making. She is the author of many scholarly as well as popularizing publications: Zemědělství starých Slovanů (The Agriculture of the Old Slavs, Academia 1980), Tradiční české kuchařky. Jak se vařilo před M. D. Rettigovou (Traditional Czech Cookbooks. The cooking before M. D. Rettigová, Libri 2001), Jídlo a pití v pravěku a středověku (Food and Drinks in Prehistory and Middle Ages, Academia 2005) and others.

(A shortened version of the text published in A2 Cultural Biweekly: <http://www.advojka.cz/80/archiv/2010/8/nase-praveke-jidlo-vsem-chutnalo>)

zeleninové a jedno ovocné. Takže se jedla zelenina i maso. Pokud jde o postní dny - úplně postní byl pátek, částečně sobota a středa. V hlubokém středověku se v pátek se nesmělo ani mléko, máslo, tvaroh, sýry. V sobotu a ve středu se nesmělo maso, ale mohlo se mléko a mléčné výrobky, to byl mírnější půst. V pátek se jedly ryby. Všichni vodní živočichové se povolovaly, včetně vodních kachen, bobrů, vodních ptáků. Hlemýždi byli postním jídlem středověkých mnichů, doloženo je to hlavně v Polsku, ale zřejmě i v Čechách. Kolem klášterů jsou dodnes uskupení hlemýždů zahradních, což jsou takoví ti velcí.

Jaká byla tedy typická zdravá venkovská strava běžných lidí ve středověku?

Museli dostat polévku, kus masa, nějaké vaření, tedy hráč a čočku, patrně nějaké zelí a kus chleba. To bylo považované za běžné nutné potraviny.

Jaké jsou hlavní metody používá archeologie ke zjišťování, co se jedlo v pravěku a ve středověku - jestli se to dá nějakým způsobem shrnout?

Já jsem začala s dějinami zemědělství. Na základě paleobotaniky a osteologie, tedy z nálezů rostlin a kostí, se dá zjistit, které rostlinky se pěstovaly, které se sbíraly - ty se najdou jen vzácně. Obiloviny se zachovají, ale třeba ze zeleniny se najdou jen někdy semena, a přitom nevíme, jestli ji pěstovali nebo ne. Zjistit poměr masa a rostlinné výroby lze těžko. Víme, které maso jedli, jak bylo velké, tučné, staré, které kusy kde převládaly. Víme, jak konzumovali ptáky, které jedli ryby. Víme, jak je lovili, čím je lovili. Víme, kdy se jedla pšenice dvouzrnka, kdy pšenice obecná, kdy a kolik se jedlo prosa, kdy se začalo jíst žito, jaké druhy ječmene. Ale například poměr obilnin a luštěnin si jenom domýslíme. Lidé byli zřejmě zdraví, silní, nemoci z jídla ani podvýživu antropologové v pravěku nezjistili.

Takže využávána strava...

Zdá se, že museli mít, co potřebovali. Je otázka, co lidé pořebují, na to mohou být různé názory. Děti se bez živočišných bílkovin neobejdou. Mohly ovšem jíst mléko, sýry, vejce. Vajec bylo dřív málo, slepice tolík nenesly

másikra nem túl egészséges a növényekre nézve. Benyomásom szerint, ha otthon szedik fel őket nagyobb valószínűséggel egészségebbek, másrészről a változatosság érdekes. A XVII. vagy XVIII. századig olyan különféle ételek nélkül is megvoltunk, mint a bors, a paradicsom vagy a krumpli. Az emberek gabonát, borsót, kását ettek, a borsó volt a fő étel. Csak a XVIII. századtól és főleg a XIX. században kezdtek krumplit termeszteni és hamarosan nagyon népszerű és elterjedt népi növénnyé vált.

Számomra érdekes volt, hogy a legtöbb tipikusan csehnek tartott étel – például a bukta, a nokedli, a knédlí vagy a „vepřo-knedlo-zelo” (egy disznóhúsból-knédliből-savanyú káposztából álló étel) – meglehetősen új, a XIX. században találták ki. Az első nokedlik a XVIII. század végéről valók. Előtte az emberek különféle édességeket süttöttek: „babovky” (egy különleges alakú torta), „lívance” (palacsintaféle) vagy például „zemlbába” (egy édes étel kenyérből és almából). „Dorty” (sütemények) szintén később érkezett – a XVIII. vagy XIX. században. A „vepřo-knedlo-zelo” egy teljességgel művi étel, egy étterem tulajdonos találta ki, és kezdte el cseh ételként népszerűsíteni. Előtte a nokedlit szalonnardarabkkal vagy sült hagymával tálalták, esetleg leöntötték zsiradékkal, de külön ételnek számított. A káposztát egyszerűen hússal és kenyérrrel ették, borsóval vagy hántolt gabonával. Még Magdalena Dobromila Rettigová (1785–1845), több szakácskönyv híres szerzője se ismerte a „vepřo-knedlo-zelo”-t. Úgy gondolta, hogy például a héjában sült krumpli vajjal megfelelő étel vendégek számára. A nagy cukornád import már a középkorban megindult, annak ellenére, hogy elég dírga volt. A XIX. század kezdetén megkezdődött a cukorrépa termeszése: cukorgyárak épültek és terjedt az olcsó cukor. Előtte az édes étel ritkaságnak számított, édes pépeket ünnepi ételként tálaltak, például Húsvétkor.

De relatíve sok méz állt rendelkezésre...

Sok méz volt az ósk- és a középkorban is, később ez csökkenni kezdett. A méhészet nem volt túl fejlett és a vadméhméz gyűjtögetése

csökkent a mezőgazdaság fejlődésével. De legkésőbb a XVI. században volt már elég méz, mert mézsört főztek és ittak. Azonban nem lehet édestésztákat mézből készíteni, csak cukorból, mert ha pépet főzöl és mézet raksz bele, megbarnul, tehát, ha édességet sütsz belőle az mézeskalács lesz – ami ösi. Mézet másiképp kell főzni, mint a cukrot.

Engem érdekel a húsos és hús nélküli ételek közötti kapcsolat – ma különféle okokból sok ember kihagyja a húst az étrendjéből és mással helyettesíti. De régebben hosszabb bőjt időszakok voltak, amikor húst egyáltalán nem ettek...

Természetesen nem sok információ maradt hátra a köznépről. A nemesség és a középosztálybeli polgárok összesen hat fogást ettek naponta, amiből legalább kettő húsalapú, de egy zöldséges és egy gyümölcsös is volt. Szóval zöldséget és húst is ettek. Számbavéve a bőjt napokat – a teljes bőjt pénteken volt, részleges szombaton és szerdánként. A korai középkorban még a tej, vaj, túró és a sajt se volt engedélyezett. Szombatonként és szerdánként tilos volt a hús, de a tej és a tejtermékek engedélyezettek voltak; enyhébb volt a bőjt. Pénteken az emberek halat ettek. minden vizi állat meg volt engedve, beleértve a kacsákat, hódokat és vizi madarakat. A csigák a középkori szerzetesek bőjt eledelei voltak: főleg Lengyelországból vannak feljegyzések, de valószínűleg ugyanez igaz volt a cseh területekre is. Manapság még mindig megtalálhatóak a nagyobbfajta csigák gyűjteményei kolostorokban.

Mi volt a köznép tipikus vidéki egészséges eledele a középkorban?

Leves, egy darab húst, némi főzött hüvelyest, például borsót vagy lencsét, valószínűleg némi káposztát és egy darab kenyeret. Ezeket tartották gyakori alapvető élelmiszerüknek.

Melyek a régészek által használt legfontosabb eljárások, amelyekkel ki lehet deríteni, mit ettek az emberek az óskorban és a középkorban? Össze tudná valahogy foglalni? A mezőgazdaság történelmével kezdtem. Az ósnövénytan és csonttan alapján vagyis növények és csontok megtalálásával

rájöhettünk, hogy mely növényeket termesztték és melyeket gyűjtögették, de az utóbbi csak ritkán fellelhető. A gabonafélék megőrződtek, de a zöldségek esetében csak magvak maradtak; így nem tudhatjuk, hogy termesztték őket vagy sem. Nehéz rájönni a zöldség és hústermelés arányaira. Tudjuk milyen és makkora húst ettek, milyen zsíros és öreg volt, milyen részek voltak uralkodóak és hol. Tudjuk, milyen madarakat és halat ettek. Tudjuk milyen árpát ettek, és tudjuk mikor ettek EMMER búzát, közönséges búzát, mikor és mennyi kölest ettek, mikor kezdtek el rozst enni. De például csak találhatni tudunk a gabonafélék és a hüvelyesek arányairól. Az emberek valószínűleg egészségesek és erősek voltak; az antropológusok nem találtak étel vagy alultápláltság miatti betegségeket.

Egy kiegyszűlyozott táplálkozás...

Úgy néz ki, az embereknek megvolt, amire szükségük volt. Ez annak a kérdése, hogy mire van szükségük az embereknek, többféle vélemény létezik. A gyerekek nincsenek meg állati fehérjék nélkül, de ehetnek tejet, sajtot, tojást. A múltban a tojás hiáncikk volt, mert a tyúkok nem tojtak annyi tojást és különlegességeknek tartották. A tehenek csak időlegesen adtak tejet, nem egész évben. Főleg a korai őstörténet során gyakran megölték a borjukat a tél beállta előtt, hogy ne kelljen etetni őket. Tavasszal a marhák néha állni se tudtak az éhségtől, tehát a tehenek nem adtak túl sok tejet tavasszal.

Az őskori és középkori ételekről szóló könyvében leírja, ahogyan a kollégáival együtt megpróbáltak hagyományos úton őskori ételeket készíteni. Van kedvenc őskori receptje? Egyébként milyen íze van?
Hát, az íze, teljesen normális.

Az íze hasonló volt azokhoz az ételekhez, amilyeneket ma eszünk?

Mindenki ízlett. Nincs benne semmi különleges. Húst főzni nem probléma, húst grillezni nem probléma. Méz vagy gyümölcs péppel édesítve finom és a kenyér, amit süttöttünk szintén kiváló volt. Többfélét süttöttünk, főztünk kását, a kolbászt tűzön, még krumplis pogácsát is süttöttünk

serpenyőbe, sőt megmártogattuk egy kis borba is, nagyon finom volt. A gabonaőrlés egészségesebb volt, mert jobban megőröltek és a lisztet nem tárolták hosszú ideig. Nem is tartott volna sokáig. Ahhoz, hogy tovább tartson, valamit még kellett volna hozzáadni, amitől veszít az eredeti minőségeből.

Magdalena Beranová (1930) történelmet és régészettel tanult a prágai Károly Egyetem Bölcsészettudományi Karán, 1963 és 1990 között a Cseh Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének vezetője volt. Az őskori és középkori mezőgazdaság történetét kutatja, beleértve a kísérleti régészettel, a táplálkozás történetét, a szlávok régészettel, a települések régészettel és az üvegkészítés történetét. Sok tudományos és népszerűsítő munka szerzője: Zemědělství starých Slovanů (A régi szlávok mezőgazdasága, Academia 1980), Tradiční české kuchařky. Jak se vařilo před M. D. Rettigovou (Hagyományos cseh szakácskönyvek. Főzés M. D. Rettigová előtt, Libri 2001), Jídlo a pití v pravěku a středověku (Ételek és italok az őskorban és a középkorban, Academia 2005) stb.

(A szöveg rövidített változata megjelent az A2 Kulturális Kéthetiben: <http://www.advojka.cz:80/archiv/2010/8/nase-praveke-jidlo-vsem-chutnalo>)

a vejce se považovala za vzácnější věc. Krávy dojily jenom dočasně, ne celoročně. Na zimu se zejména ve starším pravěku vybjela mládata, aby je nemuseli krmit. Dobytek na jaře někdy hladý nemohl stát, takže na jaře asi od krav moc mléka nedostali.

Ve své knize o jídle v pravěku a ve středověku popisujete, že jste se s kolegy archeology pokoušeli tradičním způsobem vytvářet pravěké pokrmy. Zajímalo by mě jestli máte nějaký oblíbený pravěký recept; jak to vlastně chutná?

No, normálně...

Takže se dá říci, že ta chuť byla podobná?

Každému to chutnalo. Nic na tom není. Uvařit maso není problém, upéct maso na roštu není problém. Kaše oslazené medem nebo ovocem jsou vynikající, chleby, které jsme pekli, jsou taky výborné. Pekli jsme je na peci, opékali jako buřty nad ohněm, dělali placičky, dokonce i máčeli do vína. Semínká obilí bylo dřív zdravější, protože se mlelo častěji, a mouka se tolik neskladovala. Ani nemohla, protože tak dlouho nevydržela. Aby vydržela dlouho, musí se do ní něco přidávat, takže ztrácí svou původní hodnotu.

Magdalena Beranová (1930) vystudovala historii a archeologii na FF UK v Praze, v letech 1963-1990 pracovala v Archeologickém ústavu ČSAV jako vedoucí vědecká pracovnice. Věnuje se dějinám pravěkého a středověkého zemědělství včetně experimentální archeologie, dějinám výživy, archeologii Slovanů, sídlištní archeologii a dějinám sklářství. Je autorkou mnoha odborných i popularizačních publikací, mj. Zemědělství starých Slovanů (Academia, 1980), Tradiční české kuchařky. Jak se vařilo před M. D. Rettigovou (Libri, 2001), Jídlo a pití v pravěku a středověku (Academia, 2005) a dalších.

Jde o kratší verzi rozhovoru, publikovaného v Kulturním čtrnáctideníku A2: <http://www.advojka.cz:80/archiv/2010/8/nase-praveke-jidlo-vsem-chutnalo>

Buckwheat pancakes - 12 pieces - 4 portions

200 g buckwheat

6 dcl water

100 g flour

7 cloves (cca 30 g) garlic

8 tablespoons marjoram

1 egg, oil for frying

Cook the buckwheat in water for approximately 15 min. Mix with a blender together with the egg, garlic, salt and marjoram. Add flour and make a thin dough. Heat up oil in a frying pan, put in some dough with a spoon, enough to make little pancakes (around 8 cm). Fry on both sides.

Pohankoráky - 12 kusů - 4 porce

pohanka 200 g

voda 6 dcl, mouka hladká 100 g

česnek 7 stroužky (cca 30 g)

majoránka 8 polévkových lžic

vejce 1, olej na smažení

V eodě uvaříme pohanku (cca 15 minut).

Lehce rozmixujeme s vejcem, nasypeme koření, rozdrcený česnek a sůl. Vmícháme mouku a vytvoříme hmotu (podobnou bramborákovému těstu), ze které lze tvarovat placičky. Na páni rozpláme trochu oleje (aby se těsto nepřipalovalo) a pomocí lžice tvarujeme placičky o průměru cca 8 cm, osmažíme dozlatova z obou stran.

Pohánka (hajdina) palacsinta -12 darab -

4 adag

200 g pohánka (hajdina)

6 dl víz

100 g liszt

7 gerezd (kb 30 g) fokhagyma

8 teáskanál majoranna

1 tojás

olaj a sütéshez

Főzd a pohánkát (hajdinát) körülbelül 15 percig. Mixerrel keverd össze a tojással, fokhagymával, sóval és majorannával. Add hozzá a lisztet, így könnyű téstát nyersz. Hevítsd fel az olajat egy kisebb serpenyőben, majd merőkanállal rakd a masszát és a palacsintákat minden oldalán süsd át.

Find Your Real Food

**Vegetable at the Markets, at the Farms,
in the Box**

Lenka Dolanová

support: Gívan Belá, Michal Kindernay

When people in Bratislava want to buy vegetables, early every morning they can set off for the Miličova market. A place where you can not only eat and drink, but also meet the neighbors; a distinctive social event. Prague people miss such an opportunity – except for Holešovice (especially vegetables and fruits, flowers and trees) and Havelský market in the city centre (here the food is being pushed out by the tourist souvenirs, though). Lately it seems that the situation might change. The interest of consumers in the healthy food rises. They want to know where the food comes from and tend to prefer local farmers. A boom of local (bio) farming is becoming a profitable business, which is blooming despite the economic crisis.

In the metropole

Every Saturday, from the beginning of April, you can buy vegetables, fruits, cheese, eggs, honey, juices etc. at the Czech Farmers' Market in Prague district Klánovice. Hanka Michopulu founded the market with her neighbor in fall. Second weekend of April just before noon the sellers were already packing their stuff to go away and it seemed to be a place where people come to buy a few specialities, however, not food for the whole week. After all, higher prices suggest that. Other short-term markets took place, too, but Prague still lacks the market, where its inhabitants could go for a "normal" shopping, and which would provide an alternative to both supermarkets and more expensive bio shops. The Partnership Foundation (<http://www.nadacepartnerstvi.cz/>) has several projects concerning the environment, the support for communities and local initiatives. Now within their Prostory program, the activities for renewal of Prague markets are happening. The aim is that cities renew their traditional markets: there were several of them in Prague, which are now decaying or cancelled (e.g. in Vinohrady or Smíchov districts). Two years ago, the Archetyp

Najdi si svou skutečnou potravinu Zelenina na trhu, na farmě nebo v bedýnce

Lenka Dolanová

podpora: Gívan Belá, Michal Kindernay

Když chtějí Bratislavané nakoupit zeleninu, mohou každý den brzy ráno vyrazit na tržiště Miličova. Je to místo, kde je možné se nejen najít a napít, ale i podebatovat se sousedy; svérázná společenská událost. Obyvatelům Prahy taková možnost chybí – snad s výjimkou Holešovické tržnice (zejména zelenina a ovoce, květiny a stromky) či Havelského trhu (kde ovšem potraviny vytlačuje zboží pro turisty). V poslední době to ale začíná vypadat, že se možná situace změní. Zájem spotřebitelů o zdravé potraviny neustále roste. Chtějí vědět, odkud jídlo pochází, upřednostňují lokální farmáře. Boom místního (bio) zemědělství se stává výnosným podnikáním, kterému se krizi navzdory daří dobré.

Do velikého města hlavního

Na Českém farmářském trhu v Praze 9 – Klášovicích je možné od začátku dubna každou sobotu nakoupit zeleninu, ovoce, kravské a kozí sýry, vajíčka, med, ovocné šťávy, mošty atd. Hanka Michopulu tržiště založila se sousedkou z Klánovic na podzim, a po prvním pokusném trhu bylo prý jasné, že nebude možné přestat; trhovci i farmáři si přáli pokračování. Nyní jedná s radnicemi v Průhonických a Dolních Počernicích, kde by se trhy mohly konat další dny. Před dvanáctou hodinou druhý dubnový víkend již trhovci své zboží balili, a zdálo se, že to je spíš místo, kam se lidé vypraví nakoupit pár drobností, nikoliv zásoby potravin na celý týden. Tomu odpovídají také trochu vyšší ceny. Další trhy se uskutečnily zatím jednorázově: na Vítězném náměstí v Dejvicích zorganizovala Praha 6 jednoho březnového víkendu trh, jehož návštěvnost překročila všechna očekávání (a způsobila prý i zmatky organizátorům, kteří tak velký zájem nečekali). Ovšem stále zde chybí tržiště, kam by Pražané mohli zajít na „normální“ nákupy, a které by bylo skutečnou alternativou k supermarketům, ale i k dražším bio obchodům. Nadace Partnerství má několik

Találd meg az igazi ételed Zöldség a piacokon, a farmokon és a dobozban

Lenka Dolanová

support: Gívan Belá, Michal Kindernay

Ha az emberek Pozsonyban/Bratislava zöldséget akarnak vásárolni, minden reggel elmehetnek a Miletíč utcai piacra. Ez egy olyan hely, ahol nem csak enni és inni lehet, de lehet találkozni a szomszédokkal, ismerősökkel; egy jellegzetes társasági esemény. A prágai embereknek nincs meg ez a lehetősége – kivéve Holešovicét (főleg zöldségek és gyümölcsök, virágok és fák) és a Havel nevű piacot a város központjában (itt a azonban az ételt a turistáknak való szuvenírek szorítják ki). Újabban úgy néz ki, hogy a helyzet változhat. A fogyasztók érdeklődése az egészséges ételek iránt növekszik. Tudni akarják, hogy honnan származik az étel és ezért előnyben részesítik a helyi farmereket. A helyi biogazdálkodás jövedelmező üzletté válik, amely virágzik a gazdasági válság ellenére is.

A metropoliszban

Minden szombaton április elejétől lehet kapni zöldséget, gyümölcsöt, sajtot, tojást, mézet, leveket stb. a Cseh Gazdálkodók Piacán Prága Klánovice kerületében. Hanka Michopulu alapította a piacot a szomszédjával még ősszel. Április második hétvégéjén kicsivel dél előtt az árusok már pakolták a megmaradt árukat, és úgy látszik, ez egy olyan hely, ahol az emberek pár különlegességet vesznek, de nem ételt az egész hétre. Végül is a magasabb árak erre utalnak. Más rövid távú, idénypiaciak is létesültek, de Prágából még mindig hiányzik a piac, ahova a lakói „normál” bevásárlásukat mehetnének intézni és amely alternatívát kínálha a szupermarketeknek és a drága bioboltoknak. A Partnerség Alapítvány (<http://www.nadacepartnerstvi.cz/>) rengeteg projekttel rendelkezik környezetvédelmi témaiban és közösségek, helyi kezdeményezések támogatásában. Most a Prostory programjukon keresztül megvalósul a prágai piaciak megújulása. A cél, hogy a városok felújítsák hagyományos piacaikat:

jónéhány volt belőlük Prágában, amelyek má rothatnak vagy törölve lettek (például a Vinohrady vagy Smíchov kerületekben). Két éve az Archetyp nevű civil szervezet – amellyel az alapítvány azóta már együttműködött – készített egy elemzést, felkutatva a potenciális piactereket: lennie kellene egy helynek, amely a város tulajdonában van, amely elérhető a tömegközlekedéssel és könnyen megtalálható. Petra Šilberská, a Prostory projekt felelőse elmagyarázza, hogy a cseh, maximum az európai termelést szeretnék támogatni, amely csökkentené a szállítás káros hatásait és támogatná a helyi mezőgazdaságot. Úgy tűnik, hogy van érdeklődés, a „Chceme v Praze farmářská tržiště!” (Őstermelői piacokat akarunk Prágában) nevű Facebook csoport megbeszéli a megfelelő piaci helyeket, az emberek petíciókat írnak alá, mert az önkormányzat támogatása nélkül kis esélye van csak a potenciális piac életre hívásának.

Chotěbořban is

Chotěbořban Vysočina régióbeli kisvárosban gyakran vannak kis helyi piaciak. Csak egy eladási engedélyre van szükség a parkoló melletti helyen a Doubravka bolt előtt és egy pár árus minden megjelenik a dobozokból készült improvisált standokkal. Áprilisban egy nagy piacot szerveztek a központi téren. A szokásos árukatt leszármítva (olcsó ruhák, kolbász standok, édességek), Mrs Věra Niklová is ott volt áruival, aki a Szláv Cukrászsütemény nevű projektje (<http://www.slovanskepecivo.cz>) egyesíti a „szláv területeken” megmaradt pár sütődét, hagyományos vegyszermentes eljárásokat használva. Nem cukrot, hanem hagyományos édesítőszereket használnak; természetes erjesztéssel dolgoznak alkohol és fűszerek hasznlatával (ánizs, sáfrány, gyömbér, koriander). A különféle színekben, formákban és szimbólumokban létező sütemények receptjeit régi szakácskönyvekben találták (Vandrovničky kiránduló gyerekeknek, Košíčky gazdálkodóknak, hogy megerősítsék a jószomszédsági köteléket a földeken történő munka közben, Rožky kis szarvacskák alakjában juhászoknak), és minden a Chotěboři piacon nagy sikernek örvendett.

NGO – with which the Foundation has cooperated since then – made an analysis, researching the potential market spaces: there should be a space owned by the city, accessible by public transport, and easy to find. Petra Šilberská, responsible for the Prostory project, explains, they want to support Czech, mainly European production which would diminish the impacts of the transport and support local agriculture. There seems to be a lot of interest, the Facebook group “Chceme v Praze farmářská tržiště!” (We want farmers’ markets in Prague) discuss suitable market spaces, people sign petitions, as without the support from the municipality, potential markets have only a little chance to come into being.

Also in Chotěboř

In Chotěboř, a little city in Vysočina region, a small local markets take place regularly. You only need a permit to sell in the space next to the parking lot, in front of Doubravka store, and a few sellers with their goods at the improvised stalls made from boxes always appear. In April, a large market was organized on the main square. Except for the usual stuff (cheap clothes, sausage stands, sweets), also Mrs Věra Niklová, whose project Slavic Pastry (<http://www.slovanskepecivo.cz>) unites the last few bakeries “in the Slavic areas”, using traditional chemical-free procedures, was there with her products. Not sugar, but traditional sweeteners; natural fermentation with the support of alcohol and spices (e.g. anise, saffron, ginger, coriander) is used. The recipes for pastries in different colors, shapes and symbols were found in old cook books (Vandrovníčky for kids going for a wander, Košíčky for farmers to strengthen their social cohesion when working on the field, Rožky in the shape of little horns for shepherds), and at the Chotěboř market, this seemed to be a big success.

Looking for my goat, my honey and a carrot

A farmer František Němec from the little village Netín (in Vysočina, too) visits markets with his products and would welcome new ones. On the other hand, he claims, these markets are only seasonal, while his farm – specialized on dairy

projektů, týkajících se životního prostředí, podpory komunit a místních iniciativ. Nyní v rámci programu Prostory vyvíjí aktivity za obnovení pražských tržnic. Cílem je, aby se města rozpolněla na svá tradiční tržiště: jen v Praze jich je několik, která jsou zrušená či zkomírají (mj. Vinohradská či Smíchovská tržnice). Před dvěma lety provedlo občanské sdružení Archetyp – s nímž nadace od té doby spolupracuje - analýzu, zkoumající potenciální místa trhů: stanoveno bylo několik priorit, týkajících se možných míst pro ně – měl by to být prostor vlastněný městem, dostupný veřejnou dopravou a jednoduchý k nalezení. Petra Šilberská, která má projekt Prostory na starost, uvádí, že by rádi podporovali českou, maximálně evropskou produkci, omezili tak důsledky dopravy a podpořili místní zemědělství. Příklady úspěšně fungujících tržišť jsou po celém světě, jen nalézt tu správnou inspiraci pro české prostředí. Zájem lidí je zdá se velký, vášnivě se diskutuje mj. také na Facebooku (skupina Chceme v Praze farmářská tržiště!), kde občané debatují o vhodných místech pro tržiště. Objevila se tu například petice za zavedení trhů v Praze 3. Bez podpory magistrátu potažmo městských částí vzniknou totiž nová tržiště jen stěží.

I do Chotěboře

V Chotěboři, malém městě na Vysočině, se pravidelně konají malé trhy se zeleninou. K prodeji je třeba mít jen oprávnění, prodejní místo na plácku vedle parkoviště před prodejnou Doubravka není potřeba rezervovat. Pár trhovců se zbožím vyloženým na improvizovaných stánčích z bedniček se vždycky najde. V dubnu se ale i zde ale uskutečnil trh větší, hned na hlavním chotěbořském náměstí. Kromě obligátního zboží českých tržišť (levné oblečení, stánky s párkou, cukrovinky) jsme zde objevili také paní Věru Niklovou, jejíž projekt Slovanské pečivo (www.slovanskepecivo.cz) sdružuje “poslední osmnáct pekáren na slovanském území”, které používají tradiční procedury bez chemických postupů. Také nikoli cukr, nýbrž tradiční sladidla a kvašení přirozenou cestou, podporované přidáváním alkoholu a koření (mj. anýz, šafrán, zázvor, koriandr). Recepty

na spoustu druhů pečiva s rozmanitými barvami, tvary i symbolikou nalezla ve starých kuchařkách (Vandrovičky pro děti na vandr, Košíčky pro farmáře k utužení soudržnosti při práci na poli, Rožky ve tvaru rohů pro pastevce), a na chotěbořském trhu měly velký úspěch.

Hledám svou husu, svůj med i mrkev

Farmář František Němec z malé vesnice Netín na Vysočině sice na trhy se svými produkty jezdí a nová tržiště by uvítal, na druhou stranu ale říká, že trhy jsou sezónní záležitost, zatímco jeho statek, specializovaný na mléčné produkty, potřebuje zákazníky celý rok. Na konci března se v kotcích na Němcovic dvorku uprostřed Netína spokojeně protahují telata. Přímo tady lze nakoupit mléčné výrobky (jo-gurty, naložené sýry, mléko), vyráběné v místní minimlékárně od pana Němce staršího. Sám farmář bydlí kousek nad vesnicí ve srubu, nad nímž se pasou krávy. Je odsud krásný výhled do okolí. Další možností, jak získat čerstvé produkty, je tedy vydat se přímo za pěstiteli a chovateli. Komu nestačí trhy anebo není z velkého města s obchody zdravou výživou, může nyní využívat stránky www.najdisisvehofarmare.cz, které propagují jednotlivé zemědělce. Brzy po spuštění získaly celkem velkou pozornost médií a za první měsíc měly šedesát tisíc návštěv. Zatím zde najdeme informace o pětaosmdesáti farmářích.

Z Vysočiny je jich zatím osm a sortiment sahá od hus přes brambory, mák, kravské mléko, jahody, česnek, cibuli, vejce až po seno, obilí či levandulový olej. Z Prahy tu nacházíme Biofarmu Zelený Dvůr v Dolních Počernicích, nabízející zeleninu, brambory, ovoce, bylinky, biomasu; část toho s Bio certifikátem (farmu se nám žel v Počernicích nepodařilo najít, a nevyšel ani pokus o setkání). Stránka ale není jen pro biofarmáře, jedinou podmínkou je, aby výrobce něco nabízel konečným spotřebitelům. Farmáři by měli připlácat na vedení webu a propagaci, alespoň dokud nebude návštěvnost dostatečně vysoká. František Němec ovšem na statku prodá asi jen dvě procenta výrobků, většina objednávek jde přes internet, „protože to tady není

A kecskemet, mézemet és egy répát keresve

František Němec gospodáří Netínből és Vysočinaból (kis falvak) felkeresi a piacokat a termékeivel és újkat is örömmel üdvözölne. Már a részről viszont azt mondja, hogy ezek a piacok csupán szezonálisak, míg az ő farmjának – amely tejtermékekre specializálódik – egész évben szüksége van a vásárlókra.. Március végén az udvari akolban a borjak vidáman dagonyáztak Netín közepén. Épp itt lehet joghurtot, pácolt sajtot vagy tejet venni – a helyi tejüzemben előállított – idősebb Mr. Němectől. A gospodář maga a közeli fakunyhóban lakik, amely fölött a tehenek legelnek.

Egy másik lehetőség a friss termék beszerzésére közvetlenül a farmról adódik. Mostanság az emberek megnézhetik a farmerek honlapját a www.najdisisvehofarmare.cz-t. Egy hónappal azután, hogy bejelentették – a média támogatásával – már 60.000 látogatót számlált. Eddig 85 gospodárok található információ. 8 Vysočinaból és a választékuk libától, krumplitól, máktól, tejtől, epertől, fokhagymától, hagymától, tojástól a szalmáig, gabonafélékig és levendula olajig terjed. A prágai körzetben csak a Dolní Počernicéből való Biofarm Zelený Dvůr akad, amely zöldségeket, krumplit, gyümölcsöt, gyógynövényeket, biohúst kínál; részben biohitelésített (sajnos nem találtuk meg ezt a farmot a faluban és az összes találkozásra történő kísérlet kudarcot vallott). De nemcsak biofarmerek látogatják a honlapot, de minden farmer, aki közvetlenül kínál termékeket a fogyasztóknak. A farmereknek hozzá kell járulniuk az adminisztrációhoz és a propagációhoz legalább addig, míg a honlap elég ismertté válik. De František Němec termékeinek csupán 2 %-át adja el a farmján; a megrendelések főleg az interneten keresztül érkeznek, „mert nem elég megalapozott még, néhány vásárló nem veszi észre, hogy vehetne a farmon is, így időbe telik”. Němec úr feltalált egy új tejtermelő rendszert – és úgy gondolja, hogy új típusú gondolkodásra van szüksége a farmereknek! „A farmerek azért vannak, hogy termeljenek, de amíg termelnek és nem adnak el, addig a nagy üzletek megrövidítik őket és a farmerek nem tudják, hogy kell magasabb árakat kialkulni.” Fontosnak tartja, hogy a gospodárok megtanulják feldolgozni

products – needs customers all year long. At the end of March the calves in the hutches on the courtyard in the middle of Netín were happily wallowing. Right here you can buy yoghurts, pickled cheese, or milk – produced in the local mini-dairy – from Mr. Němec senior. The farmer himself lives nearby in the log cabin, above which the cows are grazing.

Another possibility to get the fresh product is directly at the farm. Recently, people can use the farmers' website www.najdisisvehofarmare.cz. One month after it had been announced – with the support of the media – it counted up to 60 thousand visitors. So far we can find here the information about 85 farmers. 8 are from Vysočina and their range goes from geese, potatoes, poppy, milk, strawberries, garlic, onion, eggs, to hay, grains or lavender oil. In Prague area, there is only Biofarm Zelený Dvůr in Dolní Počernice, offering vegetables, potatoes, fruits, herbs, bio meat; partially Bio certificated (unfortunately, we didn't find this farm in the village and also all the attempts to arrange the meeting failed). But not only bio farmers can use the website, but every farmer who offers some products directly to the consumers. The farmers should contribute for the administration and promotion, at least until the website is known enough. But only 2 per cent of the products of František Němec are sold at the farm; orders go mostly through the Internet, "because it is not established here, some customers don't realize they could buy on the farms, and it needs some time". The farmer invented a new milk production system – and thinks that a fresh way of thinking is needed for farmers in general: "Farmers used to be here to produce, but as long as they produce and don't sell, the wholesale stores rip them off. And farmers don't know how to negotiate higher prices." He finds it important, that the farmers learn how to process and sell their products. He himself participates in the discussion groups of the Ministry of Agriculture on the increase of the value of food products: "The food products are 'cheap'. I have to sell a lot, so that it is worth it. To compete with the liter of milk for 9,90 is difficult. If it costs 15 crowns in shop, I can sell for twenty, and it is not such a difference that people would care. And the quality is incompa-

zaběhnuté, někteří zákazníci si neuvědomují, že by mohli u farmářů nakupovat, a chce to nějaký čas". Pan Němec vymyslel nový systém zpracování mléka – a domnívá se, že čerstvý způsob myšlení potřebují všichni hospodáři i v jiných věcech: „Zemědělci tu byli od toho, aby produkovali, ale dokud budou produkovat a nebudou prodávat, tak je velkoobchody budou brát na hůl. A zemědělci si neumějí vyjednat vyšší cenu, kdyby to uměli, už by to dávno udělali.“ Důležité podle něj je, aby se zemědělci naučili produkty zpracovávat a prodávat. Sám se angažuje v diskusních skupinách ministerstva zemědělství o zvyšování hodnoty potravinářským produktům: „Zemědělské produkty jsou ‚jaciné‘. Musím prodat hodně, aby se mi to vyplatilo. Když mám soupeřit s litrem mléka za 9,90, tak je to těžké. Kdyby stál litr mléka v obchodě patnáct korun, tak můžu prodávat za dvacku, a to není takový rozdíl, aby to lidé řešili. Přitom kvalita se nedá srovnat. Nepotřebuji prodávat zbytečně draho, ale potřebuji z toho žít. Myslím, že to mám uděláno tak, abych žil. Slušné.“ Počet zákazníků roste a na farmě je patrné, že si farmář vůbec nevede špatně.

Zelenina v bedýnkách

Letos v březnu se v Praze, v Komunikačním prostoru Školská 28, uskutečnilo setkání, zorganizované sdružením Biospotřebitel – cílem bylo také seznámit veřejnost s různými bedýnkovými systémy. Zatímco na webu pana Němce se prezentují farmáři z celé České republiky, takzvaný bedničkový systém se zatím rozvíjí jen ve větších městech. Němcův statek dodává zákazníkům, co si objednají, obsah bedýnek je ovlivněn sezónou, počasím a úrodou. Funguje to většinou tak, že se skupina lidí dohodne a vytvoří odběratelské sdružení, napojené na farmáře, dodávajícího pravidelně bednu se směsicí zeleniny a ovoce, kterou si lze vyzvednout v určitém odběrném místě. Jedno z nich se nachází například v Toulcově dvoře v Praze 15 – Hostivaři, další v kavárně a bioobchodě Bio Zahradka v pražské Belgické ulici. Zde na vytváření bedýnek spolupracují s deseti farmáři, nabízejícími ovoce a zeleninu v bio kvalitě. Ti každý týden pošlou aktuální nabídku, kterou

és eladni a termékeiket. Ō maga részt vesz a Mezőgazdasági Minisztérium vitacsoportjaiban az élelmiszerek értékének növeléséről: „Az élelmiszerek olcsók. Sokat kell eladni ahoz, hogy megérje. A 9,90-be kerülő tejjal nehéz versenyezni. Ha 15 koronába kerül a boltban, eladhatom húszért és ez nem akkora különbség, hogy az embereket érdekelné és a minőség összehasonlíthatatlan. Nem kell, hogy szükségtelenül maagas áron adjak el, de a másik oldalról meg kell, hogy éljek belőle. Most azt gondolom, hogy meg tudok élni belőle.” Egyértelműen látszik a gazdaságon: a farmer egyáltalán nem áll rosszul.

Dobozba rakni

Idén márciusban Prágában a Školská 28 alatti Kommunikációs Térben létrejött a Biospotřebitel (<http://www.biospotrebitel.cz/>) szervezet által szervezett találkozó – azzal a céllal, hogy különféle dobozrendszerkről tájékoztasson. Míg Němec honlapja helyet biztosít és bemutatja az egész országból származó gázdákat, a dobozrendszer eddig főleg a nagyobb városokban fejlődött. Němec farmja azt adja a vásárlóknak, amit rendelnek és a dobozok tartalma változhat az évszakkal, az időjárással és a betakarítással. A gázdálkodók azt rakják dobozba, ami az év megfelelő időszakában mégérlik. Általában egy csoport ember létrehoz egy vásárlói szervezetet, amely a farmerrel tart kapcsolatot, aki rendszeresen küldi a zöldségeket és gyümölcsöket (vagy más termékeket) tartalmazó dobozt, amely egy meghatározott helyen szedhető össze. Az egyik ilyen pont Toulcův dvůrban Prága Hostivař kerületében található (<http://www.toulcuvdvur.cz/>), egy másik a Bio Zahrada kávézó és bioboltban a prágai Belgická utcában (<http://www.bio-zahrada.cz/>). Itt tíz farmerrel működnek együtt, akik bio minőségű gyümölcsöt és zöldséget kínálnak. minden héten elküldik az aktuális ajánlatukat, amelyet aztán továbbküld a kávézó személyzete a regisztrált vásárlóknak, akik széles választékból rendelhetnek – zöldségekből és gyümölcsökből egészen a borig, húsig, ökologikus tisztítószerekig és gabonafélékig. Egy új honlap <http://www.bedynky.cz/> segíti a farmereket, hogy

potom kavárna rozesílá zájemcům a oni si objednají – kromě zeleniny a ovoce také víno, maso, případně ekologické čisticí prostředky či obiloviny. Nová stránka bedynky.cz by měla pomáhat zemědělcům najít odběratele a naopak. Existují i další bedýnkové iniciativy, ovoce a zeleninu lze objednat přes freshbedynky.cz; bio-bedynky.cz, které organizuje PRO-BIO Liga, sdružuje zatím asi třicet spotřebitelů. Ti jsou spojeni s ekofarmou Karla Tachecího v Budyni nad Ohří, kterému před zahájením sezóny zaplatí náklady a on jim potom pravidelně dodává potraviny. Statkář tak má zaručeno, že přežije i v případě, že se neurodí. Na přímé vazbě mezi zemědělcem a spotřebiteli je založen mimojiné i francouzský systém AMAP, který je výše popsanému v lecčems podobný.

Je to skutečná potravina

„Pro mě je bio normální věc. Úplně normální. Je to skutečná potravina,” uvádí Vanda Švihlová, zakladatelka Bio Zahrady. V obchodě, kde nabízejí také výbornou kávu, polévky a další malé občerstvení, mají většinou plno. Na rozdíl od stránek pana Němce, které podporují přímý prodej z farem (otázka je, kolik farmářů se takto může v regionu uživit), funguje bedýnkový systém prostřednictvím skupin, podporujících vybrané zemědělce (někdy celou aktivitu prodeje včetně cen již neřídí farmář, ale zprostředkovatel). Ať bio či nebio, vzrůst zájmu o lokální zdravé produkty se stává výnosným obchodem. Také proto se František Němec i Vanda Švihlová shodují na tom, že ekonomická recese je nepoznamenala. Vanda Švihlová uvádí, že její podnik nebyl zasažen, protože v něm nakupují lidé, kteří vědí co chtějí – a jsou ochotni za to zaplatit. Pro Františka Němce bylo dočasné snížení tržeb výzvou, která ho donutila zlepšit propagaci; teď tržby zase rostou: „Proto si myslím, že se nás krize skoro vůbec netýká.”

(Kratší verze textu vyšla v Kulturním čtrnáctideníku A2 č. 8/2010)

rable. I don't need to sell for needlessly high prices but on the other hand, I need to live from it. Now I think I can live from it, reasonably." It is obvious at the farm: the farmer is not doing bad at all.

Put it in boxes

This March in Prague, in Školská 28 Communication Space, a meeting organized by Biospotřebitel (<http://www.biospotrebitel.cz/>) union took place – its aim was to inform about various box systems. While Němec's website can host and present farmers from the whole country, the box system has so far developed mostly in bigger cities. Němec's farm gives customers what they order, the contents of the boxes can vary according to season, weather and harvest. Farmers put in boxes what ripens at a certain time of the year. Usually, a group of people create a customers' union which is connected with the farmer who regularly sends the box with the mix of vegetable and fruits (or other products), and it can be picked up at a certain place. One of them is located in Toulčův dvůr in Prague district Hostivař (<http://www.toul-cuvdvor.cz/>), another in the cafe and organic shop Bio Zahrada in Belgická street in Prague (<http://www.bio-zahrada.cz/>). Here they cooperate with ten farmers who offer bio quality fruits and vegetables. Every week they send their current offer, which is then sent by the cafe staff to the registered customers who can order a wide range of product – from vegetables and fruits to wine, meat, ecological cleaning products or grains. A new website <http://www.bedynky.cz/> should help the farmers to find their customers and vice versa. There are also other box initiatives: you can, for instance, order fruits and vegetables at freshbedynky.cz; bio-bedynky.cz, organized by PRO-BIO League, which associates around 30 customers at present. They are in touch with an eco-farm of Karel Tachecí in Budyně na Ohří. Before the season, they pay him costs for farming, and after that he supplies them regularly with food. Thus the farmer has the security, that he survives even when the harvest is not so good. It is similar to the French system AMAP, also based on a direct bond between a farmer and customers.

This is the real food

"Bio is a normal thing for me. Absolutely normal. This is the real food," says Vanda Švihlová, the founder of Bio Zahrada. The shop where you can get coffee, soups and other goodies, is usually full. In contrast to the Němec's website, which supports direct selling from farms (the question is, how many farmers can survive in the region), the box system is based on small groups, supporting chosen farmers (sometimes, and contrary to the original idea, the whole activity of selling and setting the prices is not in the hands of farmers any more, but of the middlemen, though). Bio or non bio, the increase of interest in the local products is becoming a lucrative business. Both František Němec and Vanda Švihlová agree that the economic crisis practically didn't affect them. Švihlová states that her business was not affected, because her customers know, what they want – and are willing to pay for it. Němec took the temporary sales decrease as a challenge to improve the promotion; and the sales are growing again: "That is why I think, that the crisis doesn't concern us at all."

(Originally published in Cultural Biweekly A2, Nr. 8/2010)

megalálják a vásárlóikat és fordítva is. Vannak más doboz kezdeményezések is: például lehet gyümölcsöt és zöldséget rendelni a freshbedynky.cz; bio-bedynky.cz honlapokon, a PRO-BIO Liga szervezésében, amely jelenleg kb. 30 vásárlót társít. Kapcsolatban állnak Karel Tachecí ökofarmjával Budyně na Ohříban. A szezon kezdete előtt kifizetik neki a gazdálkodás költségeit és ezután ő rendszeresen ellátja őket élelemmel. Így a farmernek megvan a kellő biztonságérzete, hogy megél akkor is, ha a termés nem olyan jó. Ez hasonló a francia AMAP rendszerhez, amely szintén a farmer és a vásárló közti közvetlen kapcsolatra alapoz.

Ez az igazi étel

„A bio természetes a számomra. Teljesen természetes. Ez az igazi étel,” mondja Vanda Švihlová, a Bio Zahrada alapítója. A bolt, ahol kávét, levest és más finomságokat kaphatsz, általában tele van. Német honlapjával ellentétben, amely a farmokról történő közvetlen értékesítést támogatja (a kérdés az, hogy hány farmer tud megélni a régióban), a dobozrendszer kis csoportokon alapszik, aikik kiválasztott farmereket támogatnak (néha az eredeti ötettel ellentétesen az egész eladás és árképzés nem a farmerek kezében van már, hanem közvetítők kezében). Bio vagy sem a helyi termékek iránti növekvő érdeklődés kifizetődő üzletté válik. František Némec és Vanda Švihlová is egyetért, hogy a gazdasági válság gyakorlatilag nem érintette őket. Švihlová megállapítja, hogy az ő üzlete nem vált érintetté, mert a vásárlói tudják, mit akarnak – és hajlandóak fizetni is érte. Németek időlegesen csökkent az eladási mutatója, amely a gyenge propagáció számlájára írható, de az eladások ismét növekedésnek indultak: „Ezért gondolom azt, hogy a válság minket egyáltalán nem érint.”

(Eredetileg megjelent az A2 Kulturális Kéthetiben, Nr. 8/2010)

Gratin - 4 portions

4 eggs, 125 g cream 33%

1 tablespoon flour

400 g (4 pc) tomatoes

6 cloves garlic, pepper, oregano

Whip the eggs in a bowl, add flour and cream. Put a sheet of baking paper into little oiled forms and lay on it a slice of tomato. In oil fry garlic and add the rest of the tomatoes cut small. Fry for about 2 minutes and then take off the flame. Add pepper, oregano and salt. When it is cooled mix it with the whipped eggs and pour into the baking forms. Bake for about 25 minutes at 180 °C. When done, take the gratins out of the forms and serve.

Nákyp - 4 porce

vejce 4 ks, smetana 33% 125 g

hladká mouka 1 polévková lžíce

rajčata 400 g (4 ks)

česnek 6 stroužků, pepř, oregano

V míse rozšleháme vejce, vmícháme hladkou mouku a šlehačku. Do vymaštěné zapékací misky vložíme na dno papír na pečení, na který položíme plátek rajče. Na hrubo pokrájený česnek orestujeme na oleji, přidáme na kousky pokrájený zbytek rajčat a lehce podusíme (2 min.). Po odstavení opeříme, přidáme oregano a sůl. Po vychladnutí smícháme se základem směsi a naplníme zapékací misky. Pečeme v troubě 25 minut při 180 °C. Po vyjmutí z trouby vyklepneme.

Sós pudding – 4 adag

4 tojás

125 g tejföl 33 %-os

1 evőkanál liszt

400 g (4 db) paradicsom

6 geredz fokhagyma, bors, oregánó, só

Verd fel a tojást egy tálban, add hozzá a lisztet és a tejfölt. Helyezz sütőpapírt kis olajozott formákba, és helyezz el rajta egy szelet paradicsomot. Oljon pirítsd le a fokhagymát, add hozzá a maradék, apróra vágott paradicsomot. 2 percen át pirítsd és tudd félre. Add hozzá a borsot, az oregánót és sót. Ha kihült, keverd össze a felvert tojással, és öntsд bele a sütőformákba. Előmelegített sütőben 25 percen át süsd 180 °C-on. Ha kész van, vedd ki a formákból és tálalható.

Artists as Cooks and Dustmen

Markets and restaurants, food and the smelly city of trash

Miloš Vojtěchovský

Art production can sometimes overlap with cooking – preparation of meals becomes art, a restaurant mutates into a gallery. The creative approach of artists (and not only of them) can also inspire and encourage a revival of the original cycles of processing, distribution, consumption and digestion of food. When in 2007 the curators of Documenta 12 exhibition announced their plan to invite among selected artists also a Catalan grand chef of culinary art Ferran Adrià, this daring mesalliance stirred unusual attention of the press. However incomprehensible or eccentric his practise may be, a chef among the artists? Mister Adrià is considered by the specialists to be the number one in construction of unusual tastes, essences, aromas, temperatures, viscosities and design of anything that is served as part of the 30-course meals to the guests of the El Bulli restaurant in a small city near Barcelona. The renowned chef claims to prepare his gastronomic artefacts in a laboratory environment and consult a voluminous library. His extensive menu cards include a manual of how the exclusive gourmets should devour the heavenly manna: swallowing at once, or slowly cutting off with the help of specially modified laboratory tools – scalpels, little spoons, forks, sticks and scoops. It also states in which scenarios and combinatorics may they appear on the dining table. Similar forms of aestheticizing or even intellectualisation of the meals and food can be found in the Manierist and early Baroque volumes, but also in many modern and post-modern constellations and art strategies. The culinary magician from El Bulli was at the Documenta in the end outdone by a Chinese artist Ai Weiwei, who brought Chinese tourists to Kassel 1001.

Neighbours, back to the markets

The program of the festival and conference ElectroSmog, which took place in De Balie cultural centre in Amsterdam in March 2010, included also one session on food. It focused on

the role of food and meals in the present world – permeated, controlled and operated by technologies and dictates of the economy of profit, velocity, hyper-mobility, overproduction and consumption. Some groups try to change the food distribution system and find an alternative to the current fragile and environment exhausting driving wheel of over-consumption. They look for possible strategies of “sustainable food chain” based on the local relations between a producer and a buyer and a more considerate approach to alimentation, exploitation of animals and to the mindless forage of the natural resources. A number of technological innovations, focusing primarily on the communication and coordination between food producers and buyers, was presented, along with the artistic activities of Debra Solomon, who works in the food market environment in one of the Rotterdam suburbs. Debra works actively with a community engaged in a complex interwoven social constellation of city greengrocery, architecture of market, movement and doings of people and integration of the economic interaction, ensuring the renewal of the informal personal contact, rituals of sale and purchase, food in the public space, diversity of products and so on. Lively street markets in the big multi-cultural cities are signs of a change of thinking – they are catalysts of the feeling of closeness, neighbourhood solidarity, direct participation and culinary, racial, cultural and civic multitude. The market places are post-modern and archaic, urban and rural at the same time. Local and nomadic nutrients are here distributed in the economy of selling goods, but also in the models of non-monetary exchange – friendship, altruism and recycling. It is not by accident that the market places so often become targets of terrorist attacks. Neighbourhood – microeconomic – markets are today probably the only real competitor to the monopoly of the international food supermarket chains, which suppress the above mentioned values, directly or indirectly. Relatively slow flow of the food, determined by the short distance from the place of production and slow process of looking for and purchasing the food, sometimes bargaining prices, represent a possibility to reject the production – consumption – waste chain through which the neo-liberal

Umělci kuchaři a popeláři

Trhy a restaurace, Jídlo a zapáchající Město odpadu

Miloš Vojtěchovský

Umělecká tvorba se občas prolne s vařením, z přípravy jídla se stane umění, restaurace zmutuje v galerii. Tvůrčí přístup (nejen) umělců však může také podněcovat a inspirovat obnovení přirozených cyklů zpracování, distribuce, konzumace a trávení jídla. Když v roce 2007 kurátoři výstavního projektu Documenta 12 zveřejnili svůj plán, že pozvou mezi vybrané umělce také katalánského velmistra kuchařského umění Ferrana Adriu, vzbudila tato poněkud troufalá mesialiance nebývalou pozornost tisku. Kuchař mezi umělci, jakkoliv se věnujícími často nepochopitelným a potrhlým věcem?! Pan Adrià je odborník považován za skutečného přeborníka v konstruování neobvyklých chutí, esencí, vůní, teplot, viskozit a designu všeho, co se během až třiceti chodů ocítá na talíři hostů restaurace El Bulli v malém městečku nedaleko Barcelony. Vyhlášený šéfkuchař tvrdí, že své gastronomické artefakty sestavuje v laboratorním prostředí, radí se s obsáhlou knihovnou a jeho objemný jídelní lístek je vybaven návodem, jak mají vybraní a mohovití gurmáni božskou manu pozřít: jedním hitem, pomalým ukrajováním pomocí speciálně upravených laboratorních nástrojů, skalpelů, lžiček, vidliček, tyčinek a nabérátek, a v jakém scénáři a kombinatorice se na jídelním stole mohou objevit. Podobné formy estetizace a případně intelektualizace pokrmů a jídel najdeme nejen v manýristických a raně barokních svazcích, ale i v řadě moderních a postmoderních kulturních vzorců a uměleckých strategií. Kulinářského kouzelníka z El Bulli na Documentě nakonec stejně trumfl čínský umělec Ai Weiwei, který přivezl do Kasselu 1001 čínských turistů.

Sousedí, zpět na trhy

Na festivalu a sympoziu ElectroSmog, připravených v březnu kulturním centrem De Balie v Amsterdamu, byla jedna sekce zaměřena právě na otázku, jakou roli hraje jídlo

a pokrmy v současném světě, prodchnutém, ovládaném a řízeném technologiemi a diktátem ekonomie zisku, rychlosti, hypermobility, nadprodukce a spotřeby. Některé skupiny se pokouší změnit systém distribuce jídla a nalézt alternativu pro dnešní křehký a životní prostředí vyčerpávající žentour přejídání. Hledají možnosti strategie „udržitelného potravního řetězce“, založeného na lokálních vztazích mezi producentem a kupcem, a setrňejší přístup k potravě, k exploataci zvířat a nesmyslnému „vyjídání“ přírodních zdrojů. Mimo řady technologických novinek, zaměřených hlavně na komunikaci a koordinaci mezi výrobci potravin a kupci, zde byla prezentována například aktivita umělkyně Debry Solomonové, která pracovala v prostředí velkého tržiště s potravinami na jednom z rotterdamských předměstí. Debra aktivně spolupracuje s komunitou, angažovanou ve složité propleteném komplexním sociálním vzorcí městského zelinářství, architektury trhů, pohybu a chování lidí a integrace do ekonomické interakce, zajišťujícím obnovení nefornálního mezilidského kontaktu, rituálu koupě a prodeje, jídla ve veřejném prostoru, diverzity produktů atd. Živé pouliční trhy jsou ve velkých multikulturních městech příznakem proměny myšlení, katalyzátorem pocitu blízkosti, sousedství, přímé participace a kulinární, rasové, kulturní a občanské mnohostrannosti. Tržiště jsou postmoderní a archaické, urbánní a vesnické zároveň, lokální i nomádské živiny jsou zde distribuovány do ekonomiky předávání zboží, ale přelévají se i v modelech mimopeněžní směny, přátelství altruismu a recyklace. Není náhoda, že se trhy tak často stávají cílem teroristických útoků. Sousedské – mikroekonomické – trhy jsou dnes patrně jediným vyrovnaným soupeřem v soutěži s monopoly řetězců nadnárodních supermarketů, které naopak výše uvedené hodnoty přímo nebo nepřímo potlačují. Relativně pomalý pohyb jídla, ovlivněný malou vzdáleností od míst, odkud jsou potraviny na trh přiváženy, a pomalý proces hledání a nakupování, případně smlouvání cen, jsou možnosti, jak odmítnout řetězce produkce – konzumace – odpad, kterým neoliberální systém diktuje, jak se živíme, a jímž udržuje sám sebe při životě. Na svém projektu pracuje

Művészek szakácsként és takarítóként

Piacok és éttermek, étel és a szemét búzölgő városa

Miloš Vojtěchovský

A művészet és a főzés között néha vannak átfedések – a főzés művészetté válik, az étterem galériává mutálódik. A művészek kreatív megközelítése (és nem csak az övék) inspirálhatja és újjáélesztheti az ételek feldolgozásának, elosztásának, fogyasztásának és megemésztsének eredeti köreit. Amikor 2007-ben a Documenta 12 kiállítás kurátorai bejelentették tervüket, hogy jeles művészek közé meghívják Ferrano Adriat is, a kulináris művészletek katalán nagymesterét, ez a merész, néhányak szemében rangon aluli társulás, szokatlan port kavart a sajtó köreiben. Bárminnyire is értelmezhetetlen vagy különc, de egy séf a művészek között? Miszter Adriát a specialisták a szokatlan ízek, esszenciák, aromák, hőfokok, sűrűségek elsőrangú konstruktörának tartják, valamint mestere bármilyen más elgondolásának, ami egy Barcelona melletti kisvárosban lévő El Bulli nevű étterem 30 fogásos menüjeként tálalásra kerül. Az elismert séf azt állítja, hogy a gasztronómiai műalkotásait laboratóriumi környezetben készíti és sokkötetes könyvtárat forgat hozzá. A terjedelmes étlapjain kis kézikönyv is található, amely eligazítja a kivételes gurmanokat a mennyei manna elfogyasztásának mikéntjével kapcsolatban: egyből lenyelve vagy lassan nyesgetve speciálisan módosított laboratóriumi eszközök segítségével – sebészkekkel, kis kanalakkal, villákkal, pálcákkal és merőkanalakkal. Azt is leírja, hogy milyen környezetben és kombinációkban jelenhetnek meg a vacsoraasztalnál. Az ételek és élelmiszerek hasonló esztetizálása vagy akár intellektualizálása található meg a manierista és korai barokk könyvekben, de sok modern vagy posztmodern konstellációban és művészeti stratégiában is. Az El Bulliból jött kulináris mágust végül egy kínai művész Ai Weiwei múltá felül a Documentán, aki kínai turistákat csalogatott a Kassel 1001-ba.

Szomszédok vissza a piacokra

Az ElectroSmog nevű konferencia és fesztivál programja, amely a De Balie kulturális központban került megrendezésre Amszterdamban 2010 márciusában tartalmazott egy ülést az ételekről is.

Megtárgyalta az élelmiszerek és ételek szerepét a mai világban – olyan technológiák és diktátumok által átvártva, irányítva és működtetve, amelyek a profit, sebesség, hipermobilitás, túltermelés és túlfogyasztás gazdaságától származnak. Néhány csoport megpróbálja az étel elosztási rendszert megváltoztatni és alternatívát találni a mostani törékeny és környezetkimerítő túlfogyasztás hajtókerekére. A „fenntartható élelemlánc” jegyében keresnek lehetséges stratégiákat, amelyek a termelő és vásárló helyi kapcsolatára alapoznak és egy megfontoltabb megközelítést tartalmaznak az ellátásra, az állatok kiszákmányolásával és a természet erőforrások esztelen takarmányosításával szemben. Bemutatásra került néhány technológiai innováció, amelyek elsődlegesen az élelmiszer termelők és vásárlók közti kommunikációra és koordinációra összpontosítanak, valamint Debra Solomon bemutatta művészeti tevékenységét, aki élelmiszerpiaci környezetben dolgozik Rotterdam egyik külvárosában. Debra aktívan közreműködik egy közösségen, akit városi zöldségesek, piaci architektúra, mozgalom, emberi cselekedetek és gazdasági kölcsönhatások integrációjára törekvő komplex társadalmi hálózatban vesznek részt, biztosítva az informális személyes kapcsolatok, eladások és vásárlások ritusainak, a köztérben lévő élelmiszerek, termékek változatosságának megújulását és így tovább. Életteli utcai piacok a nagy multikulturális városokban a gondolkodás változásának jelei – ezek a közelségérzet, a jószomszédsági szolidaritás, közvetlen részvétel és a kulináris, faji, kulturális és civil sokaság katalizátorai. A piaci terek egyszerre posztmodernek és archaikusak, városiak és vidékiek. Helyi és nomád tápanyagokat osztanak el a javak eladásának gazdaságában, de ugyanez történik a nem pénzügyi alapú csere modelljeiben is – barátság, önzetlenség

system dictates us how we feed and thus keeps itself alive. Debra Solomon has been working on her project for several years already and the pace of the desired model of slow metabolism is harmonised with her neighbourly slow art.

Kitchen in the gallery

The recurring alliance between the kitchen, food and gallery art became publicly recognised in the last decade not only thanks to the elite chef's presence at Documenta or few bio/eco-activist art installations appearing occasionally at exhibitions. In 1992, when Rirkrit Tiravani-ja transformed an office of the New York Gallery 303 into a full-fledged "Asian" kitchen-diner, including fridge, cooker, tables and chairs, he almost obtained a patent for cooking in the museums and galleries. At the opening he cooked a Thai curry. Anyone who came, could eat for free and Tiravani-ja this way managed to touch onto something that brought him international success and invitations to numerous exhibitions and symposia. There he repeatedly cooked Thai food and let the plates, beer cans and leftovers of the dinner-party become dirty artefacts that the visitors could later cautiously marvel at from a distance. The young Thai-American artist managed to break the bourgeois tabu and separation of the Apollonian aesthetics of the sublimity of immaculate gallery space and art and the hidden ritual of food preparation as it is common in the West – you hardly ever see the kitchen when in a restaurant. The provocative eroticism of the act of contamination of the sublime exhibition space by the process of food preparation and consumption brought to Tiravani-ja a great success in the West. Although it seems that after a few years he fell prey to the emptied gallery machinery, he was able to initiate and co-finance social projects in Thailand and start a foundation focusing on re-cultivation of a small area owned by a community of artists and farmers. According to the www.thelandfoundation.org website, this cultural ecological project is after ten years still running.

Restaurant as art and dialogue

Tiravani-ja might have been inspired by the work

Debra Solomonová již několik let a tempo kyženému modelu pomalého metabolismu se přizpůsobuje i sousedsky pomalému umění.

Kuchyně v galerii

Opětovné spojení fenoménu kuchyně, jídla a galerijního umění se v posledním desetiletí nedostalo do povědomí jen prostřednictvím přítomnosti elitního kuchaře na Documentě nebo občasných instalací bio- a ekoaktivistů na výstavách. Skoro patent na vaření v muzeích a galeriích získal v roce 1992 Rirkrit Tiravani-ja, když v newyorské Gallery 303 vystěhoval kancelář a vybudoval zde kompletní „asijskou“ kuchyň-jídelnu, včetně ledničky, sporáku, stolů a židlí. Na vernisáži uvařil thajské curry. Najist prý dostal zdarma každý, kdo přišel, a Tiravani-jiemu se tak podařilo dotknout čehosi, co mu přineslo mezinárodní úspěch a pozvání na řadu výstav a sympozií. Zde pak znovu a znova vařil thajské jídlo a talíře, plechovky od piva a zbytky po hostině se stávaly špinavými artefakty, které si návštěvníci mohli opatrne a z povzdálí obdivně prohlížet. Mladý thajsko-americký umělec dosáhl efektu porušení městského tabu a rozluky mezi apollonskou estetikou vznešenosti čisté galerie či umění a rituálem skrytosti přípravy jídla, tak jak je zaveden na Západě, kde téměř nikdy v restauraci nevidíte do kuchyně. Dráždivý erotismus aktu poskrvnění sublimního výstavního prostoru galerie přípravou a konzumováním jídla přinesl Tiravani-jiemu na Západě úspěch. I když se zdá, že se po několika letech stal obětí vyprázdněnosti mašinérie galerijního provozu, umožnil mu doma v Thajsku iniciovat a spolufinancovat sociální projekty a vznik nadace zaměřené na rekultivaci malého území, vlastněné komunitou umělců a farmářů. Podle webové stránky (<http://www.thelandfoundation.org>) se ekologicko-kulturní iniciativa drží i po deseti letech nad vodou.

Restaurace jako umění a rozhovor

Tiravani-ja se mohl pravděpodobně inspirovat pracemi jiného newyorského umělce, zabývajícího se podobnými principy v sedmdesátých letech. Gordon Matta-Clark, který zemřel v roce 1978 ve věku pětatřiceti let, byl vášnivým

és újrafelhasználói alapon. Nem véletlen, hogy a piacterek oly gyakran válnak terrortámadások célpontjává. Manapság valószínűleg a szomszédsági – mikrogazdasági – piacok az egyetlen valós versenytársai a nemzetközi élelmiszer szupermarket láncok monopóliumának, amelyek közvetlenül vagy közvetve elnyomják a fent említett értékeket. Az ételek relatíve lassú áramlása, amelyet a termelés helye és az ételek keresésének és néha akár alkudozva való megvásárlásának lassú folyamata határoz meg, egy lehetőséget képvisel, hogy visszautasítsuk a termelés – fogyasztás – pazarlás láncolatot, amelyen keresztül a neoliberális rendszer előírja, hogyan táplálkozzunk és így életben tartja magát. Debra Solomon már jónéhány éve dolgozik a projektén és a kívánt lassú emésztés tempója harmonizál a jószomszédi lassú művészettel.

Konyha a galériában

A konyha, élelmiszerek és galéria közti meg-megújuló szövetség nyilvánosan elismerésre került az elmúlt évtizedben és nem csak a Dokumentán megjelenő elit séfnek vagy kiállításokon megjelenő pár bio/öko aktivista művészeti installációnak köszönhetően. 1992-ben, amikor Rirkrit Tiravanija átalakított egy irodát a New Yorki Galéria 303-ban egy teljes jogú „ázsiai” konyha-étkezővé, beleértve a hűtőt, tűzhelyet, asztalokat és székeket, majdnem szabadalmaztatta magának a múzeumokban és galériákban való főzést. A megnyitón thai curryt főzött. Bárki, aki eljött ingyen ehetett és így Tiravanija valami olyasmit hozott létre, amely nemzetközi sikert és számtalan meghívást eredményezett különböző kiállításokra és szimpóziumokra. Ezeken ismétlődően thai ételeket főzött és hagyta, hogy a tányérok, sörös dobozok és a vacsora maradékai koszos dísztárgyakká váljanak, amelyeket a vendégek vigyázva szemlélhettek a távolból. A fiatal thai-amerikai művésznek sikerült áttörnie a burzsoá tabut és az apollói esztétika makuláltan kiállítótermének és művészettel fenségességét, valamint az ételkészítés titkos ritusát, ahogyan azt a Nyugaton megszokták – szinte soha nem

látni a konyhát, ha étteremben van az ember. A fenséges kiállítóterem provokatíve erotikus beszennyezésének aktusa az étel elkészítésének és elfogyasztásának folyamata által nagy sikert hozott Tiravanijának Nyugaton. Bár úgy tűnik, hogy pár év után áldozatul esett a kiüresedett galéria gépezetnek, ennek ellenére képes volt elkezdeni és társfinanszírozni társadalmi projekteket Thaiföldön és elindítani egy alapítványt, amely egy művészek és farmerek közössége által birtokolt kis földterület rekultivációjára összpontosított. A [www.thelandfoundation.org](http://thelandfoundation.org) honlap szerint, ez a kulturális-ökologikus projekt tíz év után még mindig működik.

Az étterem művészettelként és dialógusként

Tiravanija talán egy másik new yorki művész Gordon Matta-Clark munkájából merített ihletet, aki hasonló elvekkel dolgozott a hetvenes években és 1978-ban halt meg harmincöt évesen. Gordon Matta-Clark személyesen kísérletezett minden terepen, amelyen valaha is dolgozott – legyen az építészet, szobrászat, film, rajzolás, a cselekvés művészete vagy ételkészítés. 1971-ben Sohoban a Wooster és a Prince utca sarkán társaival megalapította a későbbi híres éttermet, amelyet egyszerűen Ételnek hívtak. Művészek egy kis csoportja működtette, akik megnevezetlen forrásokból fedezték a költségeket és az anarchista autonomizmus elvei alapján, profitmentesen működtették a helyet. A tulajok szakácsként, pincérként és pincérnőként, takarítóként és mosogatóként dolgoztak. A konyha nem volt elválasztva az étkezőtől és a főzés így egyfajta nem-színházi előadássá változott. A menü főleg vegetáriánus volt, de a hal engedélyezve volt. Az első három évben, amikor az Étel az eredeti utópista modell szerint működött, több mint hatvan művész működött közre, többek között például Robert Rauschenberg, Robert Frank, Allan Kaprow, Caroline Gooden, Tina Girouard, Suzanne Harris és Jeffrey Lew. Az Étel nem műalkotás volt Matta-Clark számára, de nagyon jól beleillett a művészetről, mint szituációról és a társadalmi párbeszéd katalizátoráról való felfogásába. A

experimentátorem ve všech oborech, do kterých se kdy pustil, ať už to byla architektura, sochařství, film, kresba, akční umění či příprava jídla. V roce 1971 spoluzaložil v newyorské čtvrti Soho na rohu Wooster a Prince Street později proslavenou restauraci, nazvanou jednoduše Food, tedy Jídlo. Restauraci provozovala malá skupina umělců na principech anarchistické autonomie čistě neziskově a z blíže neurčených zdrojů pokrývala náklady. Majitelé zde zároveň pracovali jako kuchaři, číšníci, servírky, úklidová četa a umývači nádobí. Kuchyně nebyla oddělena od jídelny, a tak se vaření stalo formou nedivadelního představení. Menu bylo převážně vegetariánské, nicméně ryby byly povoleny. Do provozu Jídla se během tří let, kdy fungovalo v původním utopistickém modelu, zapojilo přes šedesát umělců, mezi nimi například Robert Rauschenberg, Robert Frank, Allan Kaprow, Caroline Goodenová, Tina Girouardová, Suzanne Harrisová nebo Jeffrey Lew. Food nebyl čistě autorským projektem Matta-Clarka, ale přesně zapadal do jeho pojetí umění jako situace, jako katalyzátoru společenského rozhovoru. Matta-Clarkova poeticky a sociálně radikální redefinice moderního města tematizovala městskou krajinu jako labyrint znaků struktur a výměny energie. Jako živý, oddychující, trávící, pulsující organismus, spojený ambivalentním předivem vztahů ukrytého a viditelného, vysokého a nízkého, ulic a soukromého prostoru, podzemní kloaky metropole se sterilním lesklým zrcadlem fasád domu. Podle svědectví pamětníků každý návštěvník restaurace po večeři dostal v balíčku zabalené všechny „své“ zbytky, kůrky, slupky, okousané rybí kosti, které nedojedl, aby je odnesl domů, a řetězec Food udržel v čistém uzavřeném ekocyklu bez odpadu.

Autor působí v Centru audiovizuálních studií na pražské FAMU.
Kratší verze textu, otisknutého v Kulturním čtrnáctideníku A2 (č. 8/2010)

of other New York artist, Gordon Matta-Clark, who was working with similar principles in the seventies and died in 1978 at the age of thirty-five. Gordon Matta-Clark was passionately experimenting in all the fields he had ever worked in – be it architecture, sculpture, film, drawing, action art or food preparation. In 1971 in Soho, at the corner of Wooster and Prince streets, he co-founded a later famed restaurant called simply Food. It was run by a small group of artists who covered the costs from further unspecified resources, along the principles of anarchist autonomy and without making any profit. The owners worked here as cooks, waiters and waitresses, cleaners and dish washers. The kitchen was not separated from the dining space and cooking thus became a sort of non-theatrical performance. The menu was mainly vegetarian, although fish were allowed. During the first three years, when the Food was operated according to the original utopian model, more than sixty artists were involved, among them for instance Robert Rauschenberg, Robert Frank, Allan Kaprow, Caroline Gooden, Tina Girouard, Suzanne Harris and Jeffrey Lew. Food was not an author-project of Matta-Clark, but it fit very well with his understanding of art as situation or catalyst of social dialogue. In his poetic and socially radical redefinition of the modern city, he conceived the urban landscape as a labyrinth of signs of structures and energy exchange. As a living, breathing, digesting, pulsing organism woven of ambivalent threads of relations between hidden and visible, high and low, streets and private spaces, underground cloak of the metropolis and the sterile shiny mirror of the buildings' facades. According to the witnesses, after the dinner, every visitor of the restaurant received a small package containing all "his" leftovers – crusts, peels and fishbones he didn't eat – to take it home and keep the Food in a clean closed eco-cycle without any waste.

Author works in the Centre of audiovisual studies at FAMU in Prague. A shorter version of the text originally published in Cultural Biweekly A2 (Nr. 8/2010).

modern város költői és társadalmilag radikális újrafogalmazásában úgy fogta fel a városi tájat, mint egy struktúrák jeleinek labirintusát és energia cseréjét, mint egy élő, lélegző, emésztő, pulzáló organizmust, amelyet ellentmondásos viszonyok szálaiból szőttek rejtett és látható, magas és alacsony, utcák és magánterületek, a metropolisz földalatti köpönyege és az épületek homlokzatainak steril, fényes tükre között. A szemtanúk szerint a vacsora után az étterem minden vendége kapott egy kis csomagot, amelyben benne volt az összes maradéka – szegélyek, héjak és halcsontok, amiket nem evett meg – hogy hazavigye és tisztán tartsa az Ételt, egy zárt rendszerű ökociklusként hulladék nélkül.

A szerző a FAMU Audiovizuális Tanulmányok Központjában dolgozik Prágában. A szöveg rövidített változata megjelent az A2 Kulturális Kéthetiben (Nr. 8/2010).

Vegetarian bacon - 4 portions

185 g smoked tofu

200 g onion

200 g celery

2 dcl oil

Fry the celery cut in small pieces in a lot of very hot oil. When it starts to get brown add the smoked tofu in little pieces and after a few minutes also onion cut in little pieces. Everything should have a nice golden colour. Drain some of the oil before eating.

Špek vegetariánský - 4 porce

uzené tofu 185 g

cibule 200 g

celer 270 g

olej 2 dcl

Na rozpáleném oleji (v hlubokém hrnci) zprudka smažíme na kostky nakrájený celer do doby zlátnutí prvních kousků (cca 10 min.). Přidáme na kostky nakrájené tofu a opět smažíme do zlátnutí prvních kousků (cca 5 min.). Nakonec přidáme cibulku a smažíme dozlatova (cca 5 min.). Cílem je stejno-měrné zezlátnutí všech ingrediencí.

Vegetáriánus bacon - 4 adag

185 g füstölt tofu

200 g hagyma

200 g zeller

2 dl olaj

Vágd fel a zellert kis darabokba és forró olajban süsd meg. Amikor elkezd barnulni, add hozzá a kis darabokra vágott tofut, és egy pár perc után add hozzá az apróra vágott hagymát is. Mindennek szép aranyszínűre kell pirulnia. Csepegtesd le róla az olajat fogyasztás előtt.

Poor lunch – Ethos of plain food in art and culture

Václav Hájek

When we look at the issue of diet today, we can observe two basic tendencies. There is an increasing effort to regulate or transform dietary habits and traditions in view of health and ecological concerns. The argument of moderate, "rational" consumption appeals in this case more to the individual interests of the given person, while the more general moral message remains unspoken in the background. Second important tendency in the mass media representation of diet is the stress on the exceptional experience, leaving the border of consumption behind and aiming at the aesthetic culinary qualities. The synesthetic aspect of alimentation is stressed, as well as the rituals and activities connected with it (entertainment, social contact, etc.). Both of these tendencies accord some added value to the nourishment and try to elevate the physiological act to a level of aesthetic, social or gnoseological qualities. Food thus plays an important role in learning about cultures, in social communication and so on.

Symbolism of dumplings

The symbolic and semiotic aspect of food is of course not a present day cultural innovation – it has been the foundation stone of historically and regionally diversified social structures. It is not by accident that anthropological and ethnological researchers study the specific variants of dietary traditions; as these are always closely linked to the mythological and cult structures of the given communities. Today there is a plurality of approaches to the symbolism and semiotics of alimentation, rooted already in the 19th century, which was marked by the interest in non-European dietary systems and the emergence of the discourse on vegetarianism and diet food. 19th century was also the period of technological innovations in the food production – beginnings of mass production (steam bakeries and mills, etc.), emergence of big food companies, new methods of food conservation, sterilisation and distribution. Medical and scientific discourse had increasing impact on the alimentation and

Chudý oběd – Étos prosté stravy v umění a kultuře

Václav Hájek

V souvislosti s problematikou stravování se dnes setkáváme se dvěma základními tendencemi. Na vzestupu je úsilí o regulaci či transformaci stravovacích návyků i tradic, které je údajně třeba přizpůsobit zdravotním a ekologickým zájmům. Argument střídmosti, respektive „racionality“ apeluje v tomto případě víceméně na individuální zájmy každého jedince, přičemž obecnější morální poselství se skrývá nevysloveno v pozadí. Druhou hlavní tendencí v prostředí masmediální prezentace stravování je důraz na výjimečný zážitek, na překročení hranice spotřeby směrem k estetickým kulinářským kvalitám. V takovém případě se zdůrazňuje synestetické působení stravy a s ní spojených rituálů a aktivit (zábava, společenský styk atd.). Obě tendence zapojují do sféry stravování jakousi přidanou hodnotu a snaží se povýšit fyziologický akt na úroveň estetických, společenských či gnoseologických kvalit (jídlo pak hraje důležitou roli v rámci poznávání kultur, v rámci sociální komunikace apod.).

Symbolika knedlíku

Symbolický a znakový aspekt stravování nepředstavuje pochopitelně současnou kulturní inovaci, ale je základním stavebním kamenem historicky i regionálně rozrůzněných společenských uspořádání. Není náhoda, že antropologické či etnologické výzkumy se zabývají specifickými variantami stravovacích tradic, které jsou vesměs úzce provázány s mytologickou a kultovní strukturou daného společenství. V současnosti se v rámci symboliky a sémiotiky stravování setkáváme s pluralitou přístupů, která však byla předpřipravena už přinejmenším v 19. století, kdy se objevuje zájem o mimoevropské stravovací systémy, ale vyskytuje se třeba i problematika vegetariánství a diety. Devatenácté století je též dobou nástupu technických inovací v oblasti produkce stravy, začíná sériová

Szegényebéd – Az egyszerű étkezés étosza a művészettel és a kultúrában

Václav Hájek

Napjaink étkezési szokásaiban két alapvető tendencia figyelhető meg. Egyre nagyobb erőfeszítéseket tesznek az étkezési szokások és hagyományok szabályozására és megreformálásra az egészség, valamint az ökológiai érdekek jegyében. A mértéktartás és a 'racionális' fogyasztás melletti érvekkel inkább az egyénekre próbálnak hatni, míg az általános morális üzenetről nem sok szó esik. A másik fontos tendencia az étkezés, mint kivételes élmény ábrázolása a médiában, mely túlmutat magán a táplálkozásban, és művészeti szintre emeli a kulináris élvezeteket. A hangsúly a táplálkozás színesztétikus mivoltára, valamint a hozzá kapcsolódó rituáléakra és tevékenységekre került. (szórakozás, társasági élet stb.) Mindkét tendencia hozzáad valamiféle többletértéket a táplálkozáshoz, és megpróbálja ezt a fiziológiai tevékenységet az esztétaika, a társadalom, és a gnoszeológia szintjére emelni. Ilyen módon az étel fontos szerephez jut a különböző kultúrák megismérésében, a társadalmi kommunikációban stb.

A knédlík szimbolizmusa

Az étel szimbolikus és szemiotikus megvilágítása természetesen nem napjaink kulturális találománya – alapvető része volt a történelmileg és területileg diverzifikált társadalmi struktúráknak. Nem véletlen, hogy számos antropológus és néprajzkutató tanulmányozza a különböző étkezési szokásokat; hiszen ezek mindenkor szorosan kapcsolódnak az adott közösség mitológiai és kultusz struktúrájához. Ma több nézőpontból közelítik meg a táplálkozás szimbolizmusát és szemiotikáját, melyeknek alapjait már a 19. században lefektették, hiszen akkor volt jellemző a nem európai táplálkozási rendszerek iránti érdeklődés, valamint a vegetarianizmus és a fogyókúrás étrend megjelenése. A 19. században emellett számos technikai újítás is született az élelmiszergyártásban – elkezdődött a tömegtermelés (gózmalmok

applied modern approaches to health, hygiene and discipline also in this field. The ideal alimentation model was identified with the automated public canteens, which could provide for the basic existential needs of the widest social strata, thanks to reducing the costs and complexity of preparation. 19th century was also the time of nationalisation of the dietary systems and time of search for specific traditions. For instance the Czech national revival movement tried to define specifically Czech national characteristics not only in language and literature, but also in the domain of gastronomic traditions and their alleged difference especially in regard to German cultural space. At this point, within the romantic movement looking for alternative cultural resources opposed to the classical discourse, the cookbook of Magdalena Dobromila Rettigová from 1826 was of great importance and influence. The romantic-nationalistic concepts formulated in her cookbook were at the roots of the so called traditional Czech cuisine. Rettigová codified „knedlik“ (dumpling) as one of the basic elements of Czech cuisine, conceived as a particular instance of romantic and nationalistic concept of "abundance" of the Czech land. The affluent knedlik thus came in Czech thinking into opposition to the "poor" potato. The image of abundance is provided probably by the porous, expansive character of the yeast dumpling and its necessary relation to other nutrients, especially meat. Knedlik can never exist alone on the menu (unlike the potato) but is accompanied by an expectation of other culinary experience, climbing to the threshold of sensual pleasures. The romantic-nationalist concept defined the Czech lands as lands of culinary richness which surpasses the primitive poverty of the "wilderness" of the nations around.

For plain and light food

Modern Czech culinary tradition apparently got into conflict with another important factor of alimentation and that is the religious norms. Although Rettigová did focus also on the so called fasting food (that means meat-free), the dumpling-meat dialectics had crucial impact on the further development of the local gastronomy. Christian religious thinking defined the nutrition limitations according to temperance (temperan-

velkovýroba (parní pekárny a mlýny atd.), objevují se velké potravinářské firmy a nové možnosti uchovávání, sterilizace a distribuce potravy. Do oblasti stravování zasahuje stále více lékařský a vědecký diskurs, který i zde aplikuje moderní koncepce zdraví, hygieny a disciplíny. Ideálem se stává veřejné, automatizované stravování, které díky snižování komplikovanosti a nákladů zaručuje dostatečný příjem základních existenčních potřeb pro nejširší vrstvy obyvatelstva. 19. století je i dobou nacionalizace stravovacích systémů a dobou hledání specifických tradic. Například české národní obrození se pokoušelo vymezit národní specifika nejen v oblasti jazyka či literatury, ale také ve sféře gastronomických tradic a jejich údajných odlišností především od německého kulturního prostoru. Do této polemiky plodným způsobem zasáhla především kuchařská kniha Magdaleny Dobromily Rettigové z roku 1826, tedy z doby živého romantického proudu, který se i u nás pokoušel o hledání alternativních kulturních zdrojů stojících v opozici vůči klasickému diskurzu. Až dodnes se tzv. česká tradiční kuchyně opírá o zásady formulované Rettigovou jakožto o romanticko-nacionalistický koncept. Rettigová kodifikovala jako jeden ze základních elementů české kuchyně knedlík, který můžeme chápat jako speciální případ romantického a obrozenkového konceptu „hojnosti“ české země. Blahobytný knedlík se tak dostal v českém myšlení do opozice vůči „chudému“ bramboru. Tento dojem hojnosti zřejmě zajišťuje půrovitost a expanzivita kynutého knedlíku a jeho nutný vztah k jiným potravinám, především masu. Knedlík nikdy nemůže existovat v rámci jídelníčku samostatně (na rozdíl od bramboru) a je provázen očekáváním dalších kulinářských zážitků, které jdou až na práh smyslové slasti. Romanticko-obrozenkový koncept definoval český prostor jako oblast kulinářského bohatství, které údajně překračuje primítivní chudobu okolní jinonárodní „divočiny“.

Za jídlo chudé a odlehčené

Moderní česká kulinářská tradice se zjevně dostala do rozporu i s jiným důležitým limitním faktorem stravování, který představují náboženské normy. Rettigová sice svou kuchařku zaměřila mimojiné i na tzv. postní jídlo (tedy bezmasé), nicméně knedlíkovo-masitá dialektika měla zásadní vliv na další vývoj místní gastronomie. Nejen křesťanské náboženské myšlení stanovovalo tradičně pro stravování limity, jejichž predikátem byla „střídmost“ (*temperantia*) v kontrastu k „obžerství“, popřípadě „slasti“ či rozmarilosti (*luxuria*). Koncept střídmosti je různými náboženskými, filosofickými a morálními systémy aplikován na sféru uspokojování existenčních potřeb, kde se do kontrastu staví „původní“ a „přirozená“ prostota či „nevinost“ vůči civilizační luxurii, rozmarilosti či dekadenci. Tyto úvahy najdeme v moderním epistémé počínaje přínejmenším Rousseauem, přes Johna Ruskina, sociální myslitele, až ke kulturním kritikům ve 20. století. Temporalita luxurie byla zdůrazňována v tradičních motivech „vanitas“, kde se ilustroval kontrast mezi komplikovanými civilizačními produkty a dočasností či smrtí, přičemž těmito výsostnými produkty byly mnohdy honosné jídelní soupravy, vinné poháry a další industrie spojená s hodováním. Některá barokní, především holandská zátiší se zaměřují naopak na reprezentaci „chudého“ jídla (chléb, ryba, cibule atd.) a podávají tak jiným způsobem šifrované poselství o „slzavém údolí“ pozemské existence. Na tuto tradici navázaly sociální tendence ve výtvarném umění na přelomu 19. a 20. století, v nichž se jako jeden ze základních motivů vyskytuje prostá strava, především pak motiv chleba, který by vystačil na samostatnou teoretickou studii. Do jisté míry se jedná o „postní“ tematiku, navazující na křesťanskou ikonografii, ale význam se velmi proměnil. Už nejde o nábožensko-etický apel, ale o sociálně-kritickou reflexi stavu, který již není považován za žádoucí a „důstojný“, ale naopak za stav vyžadující změnu a nápravu. Eticko-estetické

tia) in contrast to "gluttony" or "pleasure" or luxury (luxuria). The concept of temperance was applied in various religious, philosophical and moral systems to the sphere of fulfilling basic needs. The "original" and "natural" simplicity and "innocence" was here put into contrast with luxury or decadence of the civilisation. These ideas can be found in the modern episteme starting with Rousseau, continuing with John Ruskin and other social thinkers and stretching as far as the cultural critics of the 20th century. The temporal character of the luxury was stressed in the traditional motives "vanitas" where the contrast between complicated artificial products and finitude and death was exemplified, often using images of splendid dining sets and wine glasses and other artefacts connected with feasting. On the other hand, some baroque, above all Dutch still lifes pictured the "poor" food (bread, fish, onion, etc.) and delivered the message of the "vale of tears" of the earth existence coded in a different way. This tradition later inspired social tendencies in the fine arts at the end of 19th and beginning of the 20th century, where the plain food became a leitmotiv – bread in particular would suffice for a separate theoretical study. To a certain degree, it was the "fasting" food theme, drawing on the christian iconography, but the meaning had transformed a lot. It no longer represented a religious ethical appeal but a social critical reflection on a situation that was no longer considered desired and "dignified" but was viewed as calling for change and amelioration. The ethic-aesthetic dimension of the "plainness" or "dignitas" was popular again in the Age of Enlightenment and Neoclassicism, during the French revolution. Later on the social critique was looking for new ways of "dignified" existential security and found them rather in the standardisation and automation. The emphasis on the alternative of the "plain" found its way also into the today's concepts of new life style, where one of the main slogans is "light" (light yoghurt, light cigarettes, light coke etc.). "Plainness" is thus gradually revealed as yet another modern myth and ideological argument, that has little to do with the traditional cultural polarisation and critique.

Author is a theoretician of visual culture. This is a shortened version of the text published in cultural bi-weekly A2, issue 8/2010.

stb.), megjelentek a nagy élelmiszerláncok, valamint a tartósítás, fertőtlenítés és disztribúció új formái és módjai. Az orvosi és tudományos értekezések is egyre nagyobb hatással voltak a táplálkozásra, és alkalmazták az egészségre, higiéniára, és önmegtartóztatásra vonatkozó modern megközelítéseket is. Az ideális táplálkozási modellt az automatizált közérzetet köztársaságban azonosították, mely kielégítette minden társadalmi réteg alapvető szükségleteit, az alacsony kiadásoknak és az elkészítés egyszerűségének köszönhetően. A 19. század ezen felül az étkezési szokások nacionalizálásának, valamint a specifikus hagyományok megőrzésének az időszaka volt. A cseh nemzeti mozgalom például megkísérítette definiálni az egyértelműen cseh nemzeti jellemvonásokat, nem csupán a nyelvben és az irodalomban, hanem a gasztronómia területén is, mely állítólag a német kultúrától olyannyira eltért. A klasszikus értekezéssel szemben az alternatív kulturális forrásokat kutató romantikus mozgalomban Magdalena Dobromila Rettigová 1826-ban megjelent szakácskönyve hatalmas jelentőséggel és befolyással bírt. A könyvben megfogalmazott romantikus-nacionalista elvek az úgynevezett tradicionális cseh konyha gyökerei. Rettigová a knédlit, a cseh konyha egyik alapvető elemeként határozta meg, mint a cseh föld bőségének jelképe. A telt ízű knéqli így a cseh gondolkodásban a sima burgonya ellentéte lett. A bőség látszata valószínűleg a knéldli intenzív, porózus jellegének köszönhető, valamint annak, hogy más élelmiszerrel, elsősorban a hússal együtt fogyasztandó. A knéldli a burgonyával ellentétben sosem szerepel egyedül az étlapon, hanem minden valamilyen kulináris kiválósággal együtt fogyasztandó, így fokozva az élvezeteket. A romantikus-nacionalista eszme a cseh földet a kulináris gazdagsággal azonosította, mely felülműlja a környező nemzetek primitív és elvadult szegényességét.

Az egyszerű és könnyű ételek jegyében

A mai cseh kulináris szokások azonban láthatóan ellenkeznek a táplálkozás egy másik fontos tényezőjével, mégpedig a vallási normákkal. Bár Rettigová nem hagyta figyelmen kívül a böjt (húsmentes)

diétát, a knéldli-hús okfejtés végzetes hatást gyakorolt a helyi gasztronómia fejlődésére. A kereszteny gondolkodás a mértékletességet (temperantia) hangsúlyozza a falánksággal és a fényüzéssel (luxuria) szemben. A mértékletesség az alapvető szükségeket kielégítésében számos vallási, filozófiai és morális rendszerben érvényesül. Az 'eredendő', 'természetes' egyszerűséget, és az ártatlanságot állítja szembe a civilizáció fényüzésével és dekadenciájával. Ezek az eszmék már Rousseau-nál, és John Ruskin-nál is megjelentek, és továbbéltek a 20. század kulturális kritikusainak szellemiségeiben is. A fényüzés műlandó mivoltát a hagyományos 'vanitas' motívumokban erőteljesen hangsúlyozták, a bonyolult mesterséges termékek és a halál kontrasztjának példáján keresztül, gyakran használva olyan képeket, mint a csillagó étkészlet, vagy a borospohár és más műtárgyak, melyek az ünneplést szimbolizálják. Másrészről viszont néhány barokk, elsősorban holland csendélet a szegényes étrendet ábrázolja (kenyér, hal, hagyma stb.) és közvetíti a földi siraalomvölgy eszméjét különböző módokon. Ez a hagyomány később számos társadalmi tendenciát ihlettek a képzőművészettel a 19. század végén és a 20. század elején, ahol az egyszerű étkezés vált vezérmotívummá – a kenyér például egy különálló teoretikus tanulmányt is megérné. Bizonyos fokig a 'böjt' étkezés téma megegyezett a kereszteny ikonográfiában ábrázolttal, jelentése azonban átalakult. Már nem egy vallási és etikai hozzáállást jelképezett, hanem egy nem kívánatos társadalmi helyzetet kritizált, mely változtatásra, jobbításra szorul. A neoklasszicizmus és a felvilágosodás korában, a francia forradalom idején, újra népszerű lett az egyszerűség etikus-esztétikus dimenziója. Később a társadalmi kritika inkább a szabványosításban és az automatizálásban találta meg a létbiztonság kitüntetett szerepét. Az egyszerűség elve a modern életstílusban is utat tört, ahol az egyik legfontosabb szlogen a light lett (light joghurt, light cigarette, light kóla). Az egyszerűség így fokozatosan egy másik modern mítosz, ideológiai vita lett, melynek már alig van köze a hagyományos társadalomkritikához és kulturális polarizációhoz.

ký rozměr „prostoty“ či „dignitas“ zažíval renesanci v období osvícenství a neoklasicismu, respektive Francouzské revoluce, ale pozdější sociální kritika hledala nové podoby „důstojného“ existenčního zabezpečení, které nacházela spíše ve standardizaci a automatizaci. Zdůrazňování alternativy „prostého“ se vyskytuje i v dnešních koncepcích nového životního stylu, v nichž jedním ze základních sloganů je „odlehčování“ (lehký jogurt, lehké cigarety, lehká cola atd.). „Prostota“ se postupně demaskuje jako další moderní mýtus a ideologický argument, který už nemá mnoho společného s tradiční kulturní polaritou a kritikou.

Autor je teoretik vizuální kultury. Jde o kratší verzi článku, otištěného v Kulturním čtrnáctideníku A2, č. 8/2010

Bean spread – 12 portions

(1 portion for 1 slice of bread / 2,80 CZK)

150 g dried kidney beans

90 g creme fraiche

50 g fresh dill

salt

Soak the beans in water overnight. Cook the beans in a pressure pot and mix with a blender; add the other ingredients – that's all!

Fazolová pomazánka – 12 porcí

(1 porce – krajíc chleba / 2,80 Kč)

150 g červených ledvinových fazolí (suchých)

90 g husté zakysané smetany(18%)

50 g kopru (1/2 svazku)

sůl

Fazole uvaříme v tlakovém hrnci a mixujeme ponorným mixerem. Při mixování přidáváme smetanu. Kopr otrháme ze stvolu a přidáme do směsi a ještě jednou lehce rozmixujeme. Dochutíme solí (a pepřem).

Babkrém – 12 adag

(1 adag 1 szelet kenyérre / 2,80 CZK)

150 g szárazbab

90 g tejföl

50 g friss kapor

só

Áztasd be a babot éjszakára. Kuktában főzd meg a babot, és mixerrel törd össze, add hozzá a többi hozzávalót, sózd meg és örölt borossal ízesítsd.

crisis. mania

Vydalo

Občianske združenie
COL-ME
v Bratislave v roku 2010

Zostavila

Barbara b# Huber

Typografia

Maťo Rosmány

Autori textov

Karl Brandner and the biketour collective, Justin Hyatt,
Mathilde Motja Gil, Maria Morozova, Martina Kedrová,
Silvia Petruchová, Michal Čudrnák, Kriz, Maxigas,
Barbara b# Huber, Marián Potočár, Lenka Dolanová,
Miloš Vojtěchovský, Václav Hájek, Filip Kavka-Smiggels

Autori fotografií

biketour collective, Barbara b# Huber,
Kristína Karabová, Marián Potočár, Eva Onaifo,
Peter Meluš, Michal Kindernay, Guy van Belle,
Maria Morozova, Justin Hyatt

Preklady

Kristína Karabová – slovenčina/angličtina
Hajnal Benedek, Dániel Vázsonyi – angličtina/maďarčina
Michal Čudrnák, Martina Kedrová – angličtina/slovenčina
Lenka Dolanová, Magdalena Kobzová – čeština/angličtina
Magdalena Karafová – korektúra maďarčiny

Tlač

NEUMAHR tlačiareň s. r. o., Bratislava